

FILOZOFICKÁ FAKULTA
Univerzita Komenského
v Bratislave

KATEDRA KLASICKEJ
A SEMITSKEJ FILOLÓGIE

SYNKOPA V LATINČINE: HISTORICKÉ A TYPOLOGICKÉ ASPEKTY

BARBORA MACHAJDÍKOVÁ

2022

STIMUL

Synkopa v latinčine: historické a typologické aspekty

Autorka:

Mgr. Barbora Machajdíková, PhD.

barbora.machajdikova@uniba.sk

Afiliácia:

Katedra klasickej a semitskej filológie, Filozofická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave,

<https://fphil.uniba.sk/kksf/>

Vedeckí recenzenti:

Doc. Mgr. Vincent Martzloff, PhD.

Prof. PhDr. Daniela Urbanová, PhD.

Technická redakcia:

Milan Regec

© STIMUL a Barbora Machajdíková, 2022

Dielo je vydané pod medzinárodnou licenciou Creative Commons CC BY-NC-SA 4.0 (vyžaduje sa: povinnosť uvádzať pôvodného autora diela; povinnosť odvodené dielo zdieľať pod rovnakou licenciou ako pôvodné dielo; len nekomerčné použitie odvodeného diela).

Viac informácií o licencií a použití diela:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Vydavateľstvo:

STIMUL, Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta, Bratislava, <http://fphil.uniba.sk/stimul>

Publikácia je výsledkom riešenia výskumnej úlohy VEGA č. 1/0812/18 Latinská slabika v diachronickom a typologickom kontexte.

Prvé vydanie, 76 s., rozsah autorského textu: 110 NS, 5,5 AH

ISBN 978-80-8127-360-5 (PDF)

ISBN 978-80-8127-361-2 (EPUB)

Pod'akovanie

Na tomto mieste by som chcela vyjadriť veľkú vďaku Ľudmile Eliášovej Buzássyovej za jej cenné pripomienky a podnetné diskusie k preberanej problematike.

Obsah

1 Predstavenie a cieľ práce	6
1.1 Úvod.....	6
1.2 Typy odstraňovania	8
2 Odstraňovanie vokálu v latinčine	9
2.1 Odstraňovanie vokálov v latinčine: klasifikácia.....	9
2.1.1 Synkopa.....	9
2.1.2 Odstraňovanie vokálu v pozícii po /r/	11
2.1.3 Odstraňovanie typu <i>nūndinae</i>	11
3 Charakteristika latinskej synkopy	12
3.1 Typologické aspekty	12
3.2 Načrtnutie latinských údajov.....	14
3.2.1 Všeobecná charakteristika.....	14
3.2.2 Niekoľko príkladov z latinčiny.....	16
3.2.2.1 Synkopa v koncovej slabike (najmä adjektív)	16
3.2.2.2 Synkopa v deminutívach.....	18
3.2.2.3 Ďalšie skupiny výskytu synkopy.....	19
4 Synkopa v sabelských jazykoch – prehľad.....	23
5 Synkopa pred /s/, za ktorým nasleduje jeden alebo viac konsonantov	28
5.1 Latinská sekvencia CVsT(R)V (C ≠ w, T = neznená okluzíva)	28
5.1.1 Latinské <i>sēstertius</i> a <i>sēsquipēs</i>	28
5.1.2 Latinské <i>fenestra</i> / <i>fēstra</i>	28
5.1.3 Latinské <i>mōnstrum</i>	30
5.1.4 Latinské <i>iuxtā</i>	31
5.1.5 Latinské <i>testis</i>	31
5.1.6 Latinské <i>miscellus</i>	31
5.1.7 Latinské <i>inquit</i>	32
5.1.8 Latinské <i>opscus</i>	33
5.2 Sabelská sekvencia CVsT(R)V (C ≠ w, T = neznená okluzíva).....	33
5.2.1 Oskické <i>minstreis</i> (Tabula Bantina)	33
5.2.2 Umbrijské <etuřstamu>, <eheturstahamu>	34
5.2.3 Umbrijské <i>mersto</i>	35
5.2.4 Oskické <vezkei> (Agnone).....	36
5.2.5 Umbrijské <iapuzkum>, <iabuscer>.....	37
5.2.6 Juhopicénske <múfqlúm>	37
5.2.7 Oinotrijské $\sigma\tau\alpha\chi\iota\sigma\sigma\tau\omicron\delta$ alebo $\sigma\tau\alpha\iota\iota\sigma\sigma\tau\omicron\delta$	38

5.3	Sekvencia VwVsT(R)V (T = neznená okluzíva)	39
5.3.1	Úvodné poznámky	39
5.3.2	Latinské <i>iūstus</i>	39
5.3.3	Latin <i>auspex</i>	40
5.3.4	Latinské <i>plaustrum</i>	40
5.3.5	Latinské <i>faustus</i>	41
5.4	Sekvencia VwVsT(R)V (T = znená okluzíva)	41
5.4.1	Latinské <i>iūglāns</i>	41
5.4.2	Latinské <i>iūdicāre</i>	42
5.4.3	Sekvencia /VwVsm/: latinské <i>brūma</i>	43
5.4.4	Latinské <i>audiō</i> a <i>oboediō</i> (* <i>awis-d^h</i> -)	44
5.5	Špeciálne správanie sykavky /s/ v klastroch /sT(R)/	50
5.5.1	Správanie skupín /s/ + okluzíva	50
5.5.2	Protéza pred skupinou /s/ + okluzíva	51
5.5.2.1	Románske jazyky	52
5.5.2.2	Arménčina	53
5.5.2.3	Chetičtina	53
5.5.3	Fonológia výpožičiek	54
5.5.4	Implikácia vo flexii	54
5.5.5	Grafická geminácia sykavky	55
5.5.6	Porovnanie medzi avestčínou a latinčinou	55
5.6	Otázka sylabifikácie sekvencie *-sT(R)- v latinčine	55
5.7	Záverečné poznámky k synkope pred skupinou /s/ + spoluhláska	61
5.8	Prídavok: Apokopa	62
	Záver	64
	Zoznam použitej literatúry	66

1 Predstavenie a cieľ práce

1.1 Úvod

Synkopa (z gréckeho συγκοπή) je bežným javom v jazykoch sveta, pri ktorom vypadne jeden alebo viacero segmentov zo slova. V každom jazyku môžu pre ňu platiť iné podmienky a pravidlá. Zoslabovanie a vypadávanie vokálov by sa malo byť analyzovať v rámci širšieho prozodického profilu jazyka a nie ako izolovaný proces. Relatívne pevná korelácia sa stanovila medzi stupňom vokalickej redukcie, prítomnosťou metrického prízvuku v jazyku a úrovňou komplexnosti konsonantických klastrov¹ naprieč jazykmi (cf. Easterday 2019).

V italickej jazykovej rodine došlo k viacerým vlnám synkopy. Zasahovala stredové ako aj koncové slabiky v prehistorickej a historickej dobe. Uskutočňovala sa často tam, kde po vypadnutí vokálu vznikol povolený konsonantický klaster, teda fonotakticky povolený zhluk konsonantov. Slovo tým prišlo o jednu slabiku. V literatúre sa bežne objavuje tvrdenie, že synkopa bola obmedzená na otvorené slabiky. Predkladaná štúdia bola motivovaná snahou poukázať na to, že toto tvrdenie nezodpovedá úplne realite a je potrebné ho zmierniť.

Štúdia začína prehľadom typov odstraňovaní vokálov v latinčine, pretože nie všetky sa dajú nazvať synkopou.² Najdôležitejším procesom, odlišným od toho, ktorý nazývame synkopou neprízvučného vokálu, je jav nazvaný pravidlo *noundinum*, pri ktorom dochádza k asimilácii, disimilácii a následnej diftongizácii. V mnohých skúmaných prípadoch totiž nemožno jednoznačne určiť, či ide o odstránenie vokálu pomocou synkopy alebo pôsobením pravidla *noundinum*.

Nasleduje priblíženie synkopy z typologického hľadiska a všeobecná charakteristika synkopy v latinčine vrátane jej možných spúšťacích mechanizmov spolu s príkladmi. Po latinčine je predstavená synkopa v sabelských jazykoch aj s príkladmi z oskičtiny, umbričtiny a juhopicénčiny.

Ťažiskovou časťou predkladanej štúdie je kapitola o synkope pred /s/, za ktorou nasleduje jeden alebo viac konsonantov. Synkopa krátkeho vokálu pred klastrom $sT(R)$ (T : okluzíva; R : l alebo r) je doložená v latinčine aj v sabelských jazykoch: lat. *fēstra* (popri *fenestra*), *sēstertius*, *iuxtā*, osk. *vezkeí*, *minstreis*, umbr. *etuřstamu*, *mersto*. Tento jav vyvoláva dôležité otázky z hľadiska historickej fonológie italickej jazykov, ako aj z hľadiska typologického štúdia klastrov $sT(R)$. Najdôležitejšou otázkou je, či treba považovať druhé /e/ napr. v slove *fenestra* za stojace v otvorenej slabike, alebo akceptovať sylabifikáciu **fe.ne.stra*

¹ Pre zoskupenie konsonantov používame poslovenčený termín *cluster*.

² V predkladanej práci neberieme do úvahy zmiznutia vokálov pochádzajúce z morfológických procesov. Koncepty 'synkopa' a 'odstraňovanie vokálu' tu nie sú synonymné.

v prehistórii latinčiny, alebo naopak pripustiť (v protiklade ku *communis opinio*), že v latinčine bola synkopa vokálu možná aj v zatvorenej slabike s kódom /s/ (*fe.nes.tra*).

V latinčine a sabelských jazykoch sa podľa *communis opinio* synkopa realizovala v otvorených slabikách. Na vysvetlenie tohto rozporu je možné použiť tri konkurečné stratégie:

- (i.) Podľa niektorých bádateľov klaster $sT(R)$ tvoril iniciálu, čo by znamenalo, že vokál v pozícii pred klastrom $sT(R)$ bol v dobe pôsobenia synkopy v otvorenej slabike.
- (ii.) Bola tiež vyslovená hypotéza, že hlásková sekvencia sT sa správala ako jednoduchý konsonant.
- (iii.) Ponúka sa aj hypotéza, že synkopa sa neuskutočnila v zatvorenej slabike okrem prípadu, že by konsonantom v kóde bolo s (alebo jeho alofóna z). Detailným štúdiom relevantného materiálu sa tiež preukazuje, že v niekoľkých latinských slovách mohol byť vokál v pozícii pred klastrom $sT(R)$ odstránený aj prostredníctvom fonologického procesu odlišného od synkopy *stricto sensu* (a to haplologiou, analógiou alebo pravidlom *noundinum*). Túto problematiku rozoberáme na 23 slovách (16 latinských a 7 sabelských).

Po fonologickej, lexikologickej a etymologickej diskusii konkrétnych príkladov synkopy v pozícii pred sC nasleduje teoretická časť v snahe konkrétnejšie priblížiť okolnosti synkopy v tomto kontexte. Zdôrazňuje sa pritom zvláštne správanie hláskových sekvencií /s/+okluzíva, a to nielen v latinčine a sabelských jazykoch, ale naprieč rôznymi jazykmi, z ktorých sa tu bližšie spomínajú románske jazyky, nová perzština, arménčina, chetičtina, avestčina, či okrajovo čeština a tesáľčina.

Ďalšiu časť predstavuje zhodnotenie otázky sylabifikácie sekvencie $sT(R)$ - v klasickej latinčine v porovnaní s predklasicou latinčinou a správania skupín sT - vo fonológii výpožičiek. Napokon nasleduje krátky prídavok o apokope v latinčine.

Predkladaná štúdia je neutrálna z hľadiska fonologickej teórie. K faktom pristupujeme empiricky z diachrónneho hľadiska a kde je to možné, poskytujeme typologické paralely.

Poznámka k terminológii: v tejto práci pracujeme s terminologickým aparátom diachrónnej a synchronnej jazykovedy. Jednotlivé termíny však v slovenčine často nemajú svoje vlastné ekvivalenty. Boli sme teda nútení tieto termíny preberať prevažne z anglického a francúzskeho jazyka do slovenčiny a adaptovať ich jej potrebám.

1.2 Typy odstraňovania

Existujú viaceré typy aditívnych a reduktívnych fonologických procesov (Sampson 2010: 1):

	začiatok slova	stred slova	koniec slova
pridanie	protéza	epentéza	paragoga
odstránenie	aferéza	synkopa	apokopa

Všetky tieto procesy ústia do zmien zasahujúcich nielen počet segmentov v morféme, ale aj slabičnú štruktúru tejto morfémy. Vo väčšine prípadov adícia alebo redukcia mení počet slabík prítomných v slove, ale príležitostne môžu zmeny zahŕňať slabičnú reštruktúraciu bez modifikácie v celkovom počte slabík. Vokalickej redukcia môže byť aj hyperonymom pre zoslabovanie a odstraňovanie vokálov. Definuje sa ako proces ústiacy do (a) redukcie trvania, kvality, znelosti alebo inej vlastnosti vokálu, alebo (b) do stavu, kedy vokál už nemá žiadnu akustickú manifestáciu. Tento jav sa často nazýva ako vokalickej odstránenie. Artikulačná interferencia so susednými hláskami však môže spôsobiť to, že hoci je vokál nepočuteľný, stále má nejakú artikulačnú stopu (viď Easterday 2019: 219).

V latinčine sa objavujú príklady na synkopu, apokopu³ i epentézu.⁴ Všetky sú úzko späté so slabičnou štruktúrou latinčiny. Synkopa sa podľa všeobecného názoru realizovala iba v otvorených slabikách. Existujú však dublety ako *fenestra* / *fēstra*, kde zjavne prebehla synkopa vokálu *e* pred skupinou *STR*-. Hoci v mnohých slovách (*modestus*, *augustus*, *honestus*, *incestus*) sa synkopa neuskutočnila, existuje niekoľko spoľahlivých príkladov tohto javu, ako v latinčine (*sēstertius*, *iuxtā*), tak v sabelských jazykoch (osk. *vezkei*, *minstreis*, umbr. *etuřstamu*, *mersto*). Treba teda pripustiť, že v období, keď pôsobila synkopa, bola táto slabika otvorená, ako sa obvykle pripúšťa? Odpoveď je komplikovaná tým, že aspoň v niektorých slovách mohol vokál vypadnúť následkom fonologického procesu odlišného od synkopy *stricto sensu*. V predkladanej štúdii sa zameriavame na skúmanie mnohonásobného rozvetvenia tohto problému (etymológia a rekonštrukcia, morfológia, historická a teoretická fonológia), čím sa naznačuje spletitejší obraz, než sa obvyčajne pripúšťa.

³ Apokopa sa nachádza v slovách ako *exemplar* 'kópia; model', *facul* 'jednoducho' (cf. *facilis*, *facile*), *simul* 'naraz' (*semol* v *CIL* I² 1531, asi 170 – 150 p. n. l., cf. *similis*, *simile*). Viď nižšie.

⁴ Epentézou nazývame vloženie vokalickej (tiež anaptyxia) alebo konsonantického segmentu do problematickej skupiny konsonantov: napr. *poculum* (-*kl*-) alebo *exemplum* (-*ml*-).

2 Odstraňovanie vokálu v latinčine

2.1 Odstraňovanie vokálov v latinčine: klasifikácia

Niektoré fonologické procesy⁵ ústiace do vypadnutia vokálu sa situujú do republikánskej latinčiny. V nasledujúcej diskusii nebudeme brať do úvahy javy ako kontrakcia či elízia a sústredíme sa na vypadnutie vokálu medzi konsonantmi. Môžeme rozlišovať medzi (i) synkopou, (ii) vypadnutím vokálu v pozícii po /r/ a (iii) vypadnutím vokálu ako dôsledku pravidla *noundinum*.

2.1.1 Synkopa

Následkom prvého procesu zvaného *synkopa* neprízvučný krátky vokál *V* vypadol. Vokalickej segment *V* zmizol úplne a bez stopy.⁶ Synkopa sa podľa *communis opinio* uskutočňovala iba v otvorených slabikách.⁷ Medzi príkladmi možno uviesť *bellus* 'krásny' < **dwen-elo-s* odvodené z *bonus* 'dobrý' < **dwen-o-s* 'dobrý, krásny'⁸ (cf. *duenos*, *CIL* I² 4) a *cette* 'sem' (archaický imperatív 2. pl.) < **ke-da-te* (**dā* reflektujúc **dh*₃, nulový stupeň koreňa **deh*₃- 'dat', cf. *dōnum* 'dar' < **deh*₃-*no-m*). Otázka, či strata koncového vokálu v *ars* (< **artis*), *mēns* (< **mentis*) má byť zahrnutá v rámci tohto javu, je predmetom diskusie.⁹ Dubletné tvary, v ktorých bol ten istý vokál zasiahnutý zoslabovaním alebo synkopou, nachádzame v latinskom *balineum* a *balneum* 'kúpeľ', ktoré sú reflexami **balanēom* (vypožičané z gréckeho βαλανεῖον).¹⁰

Ako už preukázal Nishimura (2014), prítomnosť synkopy v nie-počiatočných slabikách podporuje hypotézu, že v období archaickej latinčiny (6. – 5. stor.) boli počiatočné slabiky latinských slov dôsledne prízvučované.¹¹ Hoci dôraz a melódia sa navzájom nevyklučujú, latinský prízvuk bol v období, keď sa objavila synkopa, pravdepodobne dôrazovej povahy.¹² Systém prízvučovania literárnej latinčiny (s 'paenultimovým pravidlom') je relatívne nový jav vo vývoji latinčiny. Treba však poznamenať, že mnohé prípady

⁵ K výskumu fonologických procesov u antických gramatikov cf. Buzássyová (2016).

⁶ Odstránenie pozostatku po neprízvučnom vokáli je častý jav vo vývine jazykov. Výslovnosť neprízvučného vokálu sa postupne centralizuje na šva. V kontexte teórie optimality možno odstránenie vokálu šva vysvetliť tak, že obmedzenie *ŠVA je povýšené nad obmedzenie vyžadujúce vernosť voči podpoверхovým vokálom (MAXV). Z historického hľadiska je teda radenie týchto dvoch obmedzení obrátené: MAXV >> *ŠVA > *ŠVA >> MAXV. Otázkou je, či v slabike zasahovanej synkopou skutočne bolo v nejakej fáze šva. Napovedá tomu epigrafická dokumentácia, napr. v etruštine sa nachádzajú viaceré podoby gréckeho mena Ἀχιλλεύς → *Axale*, *Axile*, *Axele*, *Axule*, kým sa vnútorný vokál neurčitej výslovnosti úplne synkopoval na *Axle*.

⁷ K tomuto náhľadu pozri Rix (1966: 156–157) s bibliografiou.

⁸ Ku komplexnej sémantike starolatinského adjektíva *duenos* cf. Martzloff (2015a: 79–81).

⁹ Cf. Nishimura (2011: 26) k relevantnej diskusii.

¹⁰ Iná možnosť by bola predpokladať lineárny vývoj: βαλανεῖον > *balineum* > *balneum*.

¹¹ Cf. Thurneysen (1883–1885: 313). Nishimura (2014: 175–180) znovu potvrdil nutnosť držať sa teórie 'tradičného' počiatočného prízvuku pre skorú latinčinu a sabelské jazyky a presvedčivo vyvrátil argumenty namierené proti tejto teórii.

¹² Nishimura (2014: 143). Neskôr dôrazový prízvuk prevládol aj vo vývoji smerom k románskym jazykom.

zoslabovania vokálov sa nedajú vysvetliť pomocou paenultimového pravidla klasickej latinčiny: — *exīstimō* ‘oceniť’ (prízvuk na [ī] v klasickej latinčine) < **éks-aistVmō* (prízvuk na prvej slabike v predliterárnej latinčine) vs. *aestimō* < **áistVmō*;

— *Tarentum* < **Tárantum* (vypožičané z gréckeho Τάρων, Τάρωντος);

— *difficilis* ‘ťažký’ vs. *facilis* ‘ľahký’;

— sloveso *cōnficiō* možno s istotou rekonštruovať ako **kón-fakiō* (štvorslabičná forma) s dôrazovým prízvukom na prvej slabike: vokál /a/ sa v slabike za prízvukom zoslabil na /i/ a neskôr sa prízvuk presunul na predpredposlednú slabiku podľa novostanoveného paenultimového pravidla.¹³

Niektoré prípady synkopy zas treba pripísať štádiu, keď bola pozícia prízvuku určovaná iným ako paenultimovým pravidlom:

— *ūndecim* ‘jedenásť’ < **óino-dekem*,¹⁴ *quīndecim* ‘pätnásť’ < **k^wénk^we-dekem*;

— *dexter* ‘pravý’ < **déksiteros* paralelné ku gréckemu δεξιτερός (rekonštrukcia ***deksteros* je vylúčená, keďže takýto pratvar by vyústil do tvaru ***dester*, cf. *illustris* < **en-l(e)uk-s-tri-s* a *Sestius* < **sekstiyos*; v radovej číslovke *sextus* ‘šiesty’, analogickú reštitúciu /k/ spôsobil vplyv základnej číslovky *sex* ‘šesť’).¹⁵

V prípade výpožičiek z gréčtiny sa pozícia prízvuku v niektorých latinských slovách môže líšiť od gréckeho zdroja: τρυτάνη → Lat. **trútana* > *trutina* ‘váha’. Pre republikánsku latinčinu je teda nevyhnutné stanoviť prinajmenšom dve¹⁶ historicky oddelené vrstvy pravidiel prízvukovania.

Zvláštny prípad synkopy sa objavuje pri analyzovaní latinského adjektíva *fēcundus* (a *fācundus*). Je možné rekonštruovať gerundívum z denominatívneho slovesa **fētu-yo-dn-o-s* (cf. *fētus*), v ktorom vypadáva -y- a dochádza k zmene **dn* > *nd* (cf. *unda* < **ud-n-a*). Na rozdiel od *statuō*, ktorého /u/ je stabilné, /u/ v slove **fētuondos* je náchylné k hláskovej zmene, pretože toto adjektívum stratilo svoje spojenie so slovesnou paradigmou, takže sa vyvinulo na **fētwordos*. Podľa nás sa táto reduktívna zmena dá vysvetliť pôsobením počiatočného prízvuku: [tuo] > [tu^wo] > [t(u)wo] > [two]. Navrhujeme tiež hláskový vývoj konsonantickej skupiny **tw* na **kw*. Tento vývoj sa neuskutočnil v číslovke *quattuor* kvôli disimilácii spôsobenej počiatočným **k^w*, pričom tu došlo ku geminácii /t/.¹⁷ Hláskový vývoj by teda mohol byť: **fētu-yo-dn-o-s* > **fētuondos* > **fētwordos* > **fēkwondos* > *fēcundus*. Podobné vysvetlenie by sa mohlo uplatniť aj pri slove *fācundus*. Následne by bol z *fēcundus* a *fācundus* abstrahovaný nový sufix -*cundus*.

¹³ Cf. Nishimura (2014: 170). Prvé -ō- v *cōnficiō* je výsledkom sekundárneho dlženia pred -nf-.

¹⁴ V románskych jazykoch sa ďalej synkopovalo; cf. katalánske alebo francúzske *onze*.

¹⁵ Nishimura (2014: 174, 179).

¹⁶ Alebo aj tri, ak sa predpokladá ‘predklasickej’ štádium prízvukovania založené na stopovaní zľava doprava s moraickým trochejom ako metrickou jednotkou ako napríklad v slove *adsímilitēr*. Viď Nishimura (2011: 12–14; 2014: 180–183). V skorej latinčine bolo radenie obmedzené ALIGN W/L nad ALIGN W/R, zatiaľ čo v klasickej latinčine to bolo opačne. Pozri Haike (2019: 90).

¹⁷ Táto diachronická analýza slova *fēcundus* sa vyformovala počas diskusie s V. Martzloffom (Paríž).

2.1.2 Odstraňovanie vokálu v pozícii po /r/

Druhý proces, teda vypadnutie vokálu v postrhotickej pozícii, môže byť ilustrovaný na príklade *cernō* (< **krinō*, cf. gr. κρίνω), *certus* (< **kritos*), *ter* (< **tris*, cf. *bis*) a možno *acerbus* (< **akerβos* < **akerδos* < **akriδos* < **akrid^hos*, cf. *uerbum* < **werβom* < **werδom* < **werd^hom*, príbuzné s gótskym *waurd*).¹⁸ Ak je táto analýza adjektíva *acerbus* správna, vypadnutie **i* v tomto slove musí byť staršie ako splynutie **δ* a **d*. Prekvapivé je, že odstránenie vokálu v pozícii po /r/ bolo možné v počiatkovej prízvuchej slabike (*ter* < **tris*, *cernō* < **krinō*).

2.1.3 Odstraňovanie typu *nūndinae*

Pri treťom procese vokál *V* nezmizol úplne, ale prestal fungovať ako vokálny segment. Tento komplexný fenomén ilustruje slovo *nundinus* (*nūndinus*, cf. pravopisný variant *noundinum* v *CIL* I² 581, riadok 23) ‘deviateho dňa, týkajúci sa deviatich dní’ (z toho *nūndinae* ‘trhový deň, týždenný trh’). Slovo je výsledkom univerbizácie číslovky *nouem* ‘deväť’ a substantíva s významom ‘deň’. V univerbizovanej sekvencii [nowendin^o]¹⁹ (z [nowem din^o]) sa synkopa krátkeho [e] nemohla uskutočniť, pretože [e] sa nenachádzalo v otvorenej slabike.

Aby sa mohli presne určiť medzistupne od [nowendin^o] (tri slabiky) k [noundin^o] (dve slabiky), treba predpokladať najprv progresívnu asimiláciu [owe] > [owu], potom vypadnutie [w] disimiláciou [owu] > [o(w)u] > [o.u] a napokon diftongizáciu [o.u] > [ou]. Ak je táto analýza správna, odstránenie **e* nie je výsledkom úplnej straty vokálu: **e* prešlo dvojitou transformáciou a to kvalitatívnou asimiláciou k predchádzajúcemu [w] a (po vypadnutí glajdy) reinterpretáciou výsledného [u] ako druhej časti toho istého slabičného jadra ako [o] (vytvorenie nového diftongu).²⁰

Vypadnutie vokálu v štruktúre *[wVsT(R)] je diachrónne nejednoznačné. Treba pripustiť synkopu [V]? Alebo treba predpokladať pôsobenie pravidla *noundinum*? Táto fonologická neistota bude hrať dôležitú úlohu v nasledujúcej diskusii.

¹⁸ Götze (1923: 115, 143), Nussbaum (1999: 396–399). Alternatívnu analýzu má Garnier (2015–2016: 76). K slovu *uerbum* cf. Martzloff (2019: 299) s bibliografiou.

¹⁹ Krúžok ^o označuje slovo presekuté bez ohľadu na morfológiu, pričom odseknutá časť nie je napísaná.

²⁰ Vokál vzniknutý monoftongizáciou môže byť /ō/ pod vplyvom analógie (*mōtus* < **mow-e-to-s*). Cf. Weiss (2009: 124).

3 Charakteristika latinskej synkopy

3.1 Typologické aspekty

Odstránenie celého segmentu je rozšírený fenomén v jazykoch sveta. Medzi známe termíny používané pre zánik celého segmentu patrí elízia, strata, vypadnutie, odseknutie (trunkácia) (Harris 2011: 1598). Existujú viaceré typy synkopy.²¹ Metricky podmienená synkopa je proces, pri ktorom vlastnosti metrickej štruktúry determinujú, kde bude vokál odstránený. Špeciálnym typom metrickej synkopy je rytmická synkopa, pri ktorej sa odstraňujú všetky vokály v metricky slabých pozíciách v rámci celého slova. Ďalším typom je diferenčná synkopa, pri ktorej sú zasahované niektoré vokály viac ako iné v závislosti od svojej kvality, a v tomto je porovnateľná so zoslabovaním. Sonoritná škála vokálov ($a < u, i < e, o < a$) tiež môže zohrávať úlohu pri predpovedaní náchylnosti k synkope. Obmedzenia môžu potom vylúčiť sonórne vokály z neprominentných pozícií, alebo nízkosonórne vokály z prominentných pozícií. Podľa ďalšieho delenia sa rozoznáva gradientná a kategorická synkopa. Gradientná synkopa opisuje typ synkopy, ktorá sa voľne strieda s vokalickým zoslabovaním a zachováva slabičnú štruktúru, kým kategorická synkopa sa nestrieda so zoslabovaním a narúša slabičnú štruktúru.²² Latinská a sabelská synkopa je podľa tohto delenia kategorická.

K zániku vokálu môže dochádzať medzi konsonantmi. Synkopa je typicky citlivá na prízvuk²³ alebo na pozíciu vokálu vzhľadom na okraj slova (Harris 2011: 1601). Napríklad v latinských slovách *fēstra* či *mōnstrum*²⁴ je výsledkom synkopy kontrakcia trojslabičnej sekvencie na dvojslabičnú trochaickú stopu. Tento typ podmienenej synkopy zasahuje prostrednú slabiku trojslabičnej sekvencie umiestnenej buď na ľavom alebo na pravom okraji slova. Ľavostranný scenár možno ilustrovať na jazyku tonkawa (a), pravostranný na jazyku tagalog (b):²⁵

²¹ Cf. napr. Gouskova (2003), Rose (2019).

²² K funkčnému a fonetickému hľadisku zoslabovania a odstraňovania vokálov v prirodzených jazykoch bola zorganizovaná konferencia (Vowel reduction and loss and its phonological consequences, Zürich: 10.–13.9. 2017), ktorej výstupy vyšli v *Italian Journal of Linguistics* (2020). Úvodné slovo sa nachádza v Kuznetsova & Anderson (2020: 3–18).

²³ V systémoch s dôrazovým prízvukom veľmi často dochádza k zoslabovaniu a strate vokálov v neprízvučných slabikách. Mnohé príklady sú napr. z angličtiny: *Worcester* /wɔstə/, por. aj nem. *Fenster* 'okno', angl. *master* < **mægester* (pozri tiež Weiss 2009: 110).

²⁴ V slove *mōnstrum* je dlhé *o* nasledované nazálou *n*, ktorá bola zrejme reštituovaná po svojom vypadnutí a následnom náhradnom dlžení *o*.

²⁵ V tonkawe, vyhynutom americkom indiánskom jazyku používanom v Texase, pôsobila synkopa, ktorá odstraňovala druhý vokál slova, ak nesusedil s konsonantickým klastrom alebo koncovým konsonantom, cf. Hayes (2009: 255).

(a) tonkawa

input	output	
/pitsena-n-o ² /	<i>pitsnano</i> [?]	‘reže to’
/we-pitsena-n-o ² /	<i>weptsenano</i> [?]	‘reže ich’

V tomto prípade je synkopovaný druhý vokál slova. Prvý vokál bázy (/i/ inputu /picena/) sa teda objaví, ak je zároveň prvým vokálom v slove, ale je eliminovaný, keď pred bázou predchádza prefix s vokálom. Druhý vokál v báze (/e/ v /picena/) je eliminovaný, keď je báza neprefigovaná, ale objavuje sa v prípade prefixácie (Harris 2011: 1602).

(b) tagalog

prostá báza	patiens	
<i>bukas</i>	<i>buksin</i>	‘otvoriť’
<i>kapit</i>	<i>kaptin</i>	‘objať’
<i>laman</i>	<i>lamnin</i>	‘naplniť’

Posledný vokál v báze sa objavuje, ak je aj posledným vokálom v slove, ale je eliminovaný, ak nasleduje sufix s vokálom. Synkopa tu vytvorila zatvorenú slabiku, a tým aj konsonantický klaster (V.CV.CV > VC.CV) (Harris 2011: 1602).

V nelineárnej reprezentácii sa dôsledne rozlišuje medzi obsahom rysu, ktorý špecifikuje fonetickú kvalitu segmentu, a pozíciou, ktorú daný segment zaujíma v slabičnej štruktúre. Odstránenie môže zasiahnuť jednu z týchto dvoch entít alebo obidve zároveň (Harris 2011: 1604). Odstránenie vokálu takmer vždy zvyšuje slabičnú príznakovosť aspoň podľa štandardnej sylabifikácie. Synkopa má oveľa výraznejší dopad na sylabifikáciu ako odstránenie konsonantu, keďže vokál tvorí lokálny sonoritný vrchol a odstránením slabičného jadra vyvolá resylabifikáciu.

Synkopa je výrazná zmena, pri ktorej môže dôjsť k zmene počtu slabík. Výsledné konsonantické klastre si môžu vyžadovať fonotaktické úpravy a morfológické komponenty sa môžu stať menej transparentnými. Obvykle sa pripúšťa, že synkopa v latinčine nebola taká rozšírená ako v sabelských jazykoch, ale počet jej výskytov je nevyčerpatel'ný. Určiť podmienky odstránenia vokálu je neľahká úloha. Táto hlásková zmena sa uskutočnila viackrát v histórii latinčiny, a to nielen v predliterárnom, ale aj v literárnom období a hrali v nej úlohu rôzne faktory (Nishimura 2011: 1).

3.2 Načrtnutie latinských údajov

3.2.1 Všeobecná charakteristika

V predliterárnom štádiu počiatkový dôrazový prízvuk v latinčine pravdepodobne spôsoboval odstraňovanie vokálov. Meiser (1998: 66-67) situuje synkopu krátkeho vokálu v otvorenej prostrednej slabike do 6. / 5. storočia. p. n. l. Na nápisoach z predliterárneho štádia sa nezachoval žiaden jednoznačný prípad už prebehnutej synkopy a nápisy zo 7. a 6. stor. zas nenesú žiadnu stopu po zoslabovaní vokálov (*vhevhaked* by bolo neskôr ***fefikid*). Synkopa sa vyskytuje v latinčine, sabelských jazykoch ako aj v etruštine. Mnohé nápisné doklady synkopy teda umožňujú jej datovanie do konca 6. stor. a začiatku 5. stor. (por. etrusk. *larece* OA 2.43, zač. 5. stor. popri *larce* Ta 1.98, pol. 4. stor.).²⁶

Na dokladoch synkopy možno vidieť, že v pôvodne štvorslabičných slovách boli odstránené vokály často v predpredposlednej slabike. Vokál v tejto pozícii by bol býval prízvukovaný, a teda zachovaný pri pôsobení paenultimovho pravidla. Tiež niektoré iné slová, ktorých prízvuk môže, ale nemusí súvisieť s prízvukom paenultimového pravidla, sa môžu interpretovať ako doklady pôsobenia počiatkového prízvuku, ak sa objavujú v predklasickej latinčine v slovách s už odstránenými vokálmi (napr. *ūndecim*, *quīndecim*).

Niektoré príklady by mohli byť pripísané predklasickej latinčine, keďže ich formy pred synkopou sú doložené a ich prízvuk, odchyľujúci sa od štandardného paenultimového, sa nachádza na predpredposlednej slabike: *bálineum* (< **balaneom*) > *balneum* (Nishimura 2011: 4). Niektoré iné typy synkopy v predklasickej a klasickej latinčine sa môžu vysvetliť pomocou princípov paenultimovho pravidla, ako uvádza Leumann (1977: 95): napr. **kalēfákio* > *calefácio* 'zohrievať' > *calficio*. Niektoré synkopy prebehli vo vývoji latinčiny pred pôsobením rotacizmu, niektoré aj po ňom: napr. *ornus* < **orinos* < **osVnos*.

Synkopovať sa mohol krátky vokál v otvorenej slabike v hláskovom okolí sonoranty a/alebo frikatívy: **deksiteros* 'pravý' > *dexter*; **welh₂nos* 'rana' > **welanos* > *uulnus*; **wiro-tūt-s* 'mužnosť' > *uirtūs*; **posinō* 'kladíem' > **posnō* > *pōnō*; medzi *k* a alveolárou, či medzi rovnakými konsonantmi v zložených reduplikovaných perfektách: **audākiter* > *audācter*; **doketos* > *doctus*;²⁷ **re-tetulai* > *rettulī*; **ke-date* > *cette* (cf. Weiss 2009: 122-124). Za konsonantom boli polovokály (*y*, *w*) alebo rezonanty (*r*, *l*, *n*) pred synkopovaným vokálom slabičné (> *i*, *u*, vznik sekundárneho *ɣ*, *ʃ*, *ŋ*): **amb-yaciō* > *amiciō*, **conquatiō* > *concutiō* (**(s)kweh₁t-LIV*² 563), **agro-los* > **agrlos* > *agellus*²⁸ (Meiser 1998: 66).

²⁶ Cf. *Aranθ* > *Arnθ*, *Venel* > **Venl* > **Vell* > (Cortona) *Vēl*; *Larecena* > *Larcna*, *Scanesna* > *Scanasna* > *Scansna* (synkopa pred klastrom *-sn-*), *Spuriena* > *Spurina*; *Leθamsul* > *Leθnsl*; *muluvene* > *mulune* 'dáva ako darček'; *turuce* > *turce* 'obetoval'; ale napr. *zilaθ* 'úradník typu prétor' je bez synkopy. V etruštine mizli neprízvučné stredové vokály aj koncových a zatvorených slabikách.

²⁷ Por. osk. *actud* TB 15 (3.sg. impt. II).

²⁸ Por. osk. *agerllúd* (ST Fr 4).

Za starým *r* (teda nie rotacizovaným *s*) sa synkopuje *o* pred *-s* v koncových slabikách.²⁹ Časť slova pred *r* by mala obsahovať aspoň dve móry. Iba jedna móra je však vo *uir* < **wiros* (cf. kompozitá ako *duumvir*).³⁰ Vokál *o* vypadol v *dexter* < **deksters* < **dekstrs* < **dekstros* < **deksteros* < **deksiteros*, *liber* < **lowbers* < **h₁lewd^hero-*, *socer* (popri reštituovanom *socerus*). Pri odstránení *o* alebo *i* po postkonsonantickom *r* vzniká sekundárne slabičné *r* (cf. *ager* < **agrs* < **agros*, *ācer* < **ākrs* < **ākris*).³¹ Na rozdiel od sabelských jazykov kontext, v ktorom sa objavuje koncová synkopa v latinčine, je veľmi obmedzený. V nominatíve zmizlo *i* v mnohých *ti*-kmeňoch (*-tis* > *-ts* > *-s*) ako *pars* < **parti-s*, *mēns* < **menti-s*, *compos* < **kom-poti-s*; zachované je však napr. v *sitis*, *potis*. Podľa Meisera (1998: 73) k synkope *o* za *t* došlo aj v právnickom jazyku v slove *damnās* < **damnātos*, zatiaľ čo sa koncový vokál inde analogicky reštituoval (cf. *amātus*). Nishimura však citujúc Leumanna (1977: 449) uvádza, že tento proces bol pravdepodobne zapríčinený analógiou s nominatívom sg. konsonantických kmeňov ako *dēns* < pit. **dent-s* alebo *nox* < pit. **nok-t-s*.

Tiež podľa Nishimuru (2011: 26, pozn. 43) slová ako *damnās* (ktoré je obskúrne), alebo formy týkajúce sa etnicity alebo sociálnej hierarchie, ako starolatinské *quoiātis/cuiātis* 'odkiaľ pochádzajúci', *nostrātis* 'našinec', *īnfimātis* 'najnižšej úrovne' (klas. lat. *quoiās/cuiās*, *nostrās*, *īfirmās*), nie sú dokladmi pre synkopu na *-tis*.

Vyvstáva otázka, ako je možné, že k synkope došlo v slabike, ktorá bola zatvorená spoluhláskou *-s*. Pre prízvuk bola posledná slabika slova extrametrická, neparticipovala na distribúcii prízvuku (Nishimura 2011: 9). Pre synkopu bolo koncové *-s* neviditeľné a posledná slabika sa správala ako otvorená. V teórii OR (onset-rhyme) je koncový konsonant riadený rýmom. V modeli CVCV je finálny konsonant definovaný laterálne. Je riadený C-pozíciou, rovnako ako akýkoľvek iný konsonant, ale je nasledovaný prázdnu V-pozíciou, ktorá je externe riadená. V niektorých jazykoch sa koncový konsonant správa ako kóda. Vokál, ktorý stojí pred ním, je vokálom v zatvorenej slabike, zatiaľ čo v niektorých jazykoch sa koncový konsonant správa ako iniciála a pred ním stojaci vokál je potom v otvorenej slabike. K jazykom, v ktorých sa koncový konsonant nespráva ako kóda, ale ako iniciála, patrí napríklad islandčina, a do istej miery aj latinčina či sabelské jazyky. Z hľadiska kvantity sa vokály v islandčine a niekedy aj v latinčine v kontexte *_C#* správajú rovnako ako vokály v kontexte *_CV#*, teda ako v otvorenej slabike. Ak je koncový konsonant vždy nasledovaný prázdnu V-pozíciou, potom rozdiel medzi jazykmi, v ktorých má *C#* status kódy, a jazykmi, v ktorých má *C#* status iniciály, nie je rozdielom v reprezentácii, ale rozdielom v štruktúrnych vlastnostiach koncovej

²⁹ Por. napr. dvojicu *sīgnifer* - *ferus*, kde v prvom prípade *o* vypadlo, v druhom je.

³⁰ Slabičná váha predposlednej slabiky bola pravdepodobne stimulom pre synkopu v *līs* < *lītis* na rozdiel od *cutis*, ale na druhej strane je *mītis*.

³¹ Tvary feminína typu *ācris*, *alacris* sú prebudované.

prázdnaj V-pozície (Ziková 2014: 54).³² V latinčine sú teda prítomné viaceré reštrikcie kontextu (napr. pozícia za *r* a pred *s*), možno však predpokladať, že koncové *-s* sa nesprávalo ako kóda.

Zdá sa, že synkopa zasahuje akýkoľvek druh krátkeho vokálu, pričom zriedkavé sú *u*-synkopy (Nishimura 2011: 6). Podľa Nishimuru (2011: 7) vokály /e, a, o/ prechádzajú cez štádium [ə] (zoslabovanie vokálov) k odstráneniu za istých podmienok. Na druhej strane /i/ a /u/ boli takmer nedotknuté zoslabovaním na [ə], avšak boli zasahované odstraňovaním (najmä /i/). Synkopa sa teda mohla aplikovať na isté vokály na základe hierarchie vokalickej sonority ($a > e, o > i, u > ə$). “*obmedzenie ľahká-ľahká slabika” v teórii optimality znevýhodňuje dve za sebou nasledujúce ľahké slabiky a spôsobuje synkopy. Podľa Nishimuru bol pravdepodobne podobný typ obmedzenia založený na váhe slabiky a metrickom systéme aktívny aj v latinčine (Nishimura 2011: 8).

Synkopa sa môže realizovať tiež vtedy, keď je koncová slabika ťažká, a teda nespojená s predchádzajúcou ľahkou slabikou. Ako príklad uvádza Mester (1994: 38) **perregō* > *pergō* ‘pokračovať’. Konsonanty susediace so zasiahnutým vokálom, obzvlášť predchádzajúce sonoranty a polovokály, môžu podporiť výskyt synkopy. Prítomnosť takýchto segmentov v procese synkopy má za následok v mnohých prípadoch fonotakticky prípustné konsonantické klastre, ako aj klastre upraviteľné ďalšími fonologickými zmenami. Reštrikcie týkajúce sa výsledných konsonantických klastrov mohli byť tiež navrhnuté tak, aby sa zabránilo takej redukcii klastrov, ktorá by vyústila do morfolologickej netransparentnosti (Nishimura 2011: 10).³³

3.2.2 Niekoľko príkladov z latinčiny

Priamy dôsledok synkopy je vytvorenie konsonantických skupín na morfeomatických hraniciach alebo v rámci nich, ktoré sú následne opravované pomocou asimilácie či vypadávania, ktoré môže viesť k náhradnému dlženiu. Často býva zasahovaný prvý konsonant, teda ten, ktorý bol resylabifikovaný ako kóda predchádzajúcej slabiky.

3.2.2.1 Synkopa v koncovej slabike (najmä adjektív)

V prvej skupine sú zaradené slová, kde sa *r* medzi dvomi konsonantmi po synkope stalo sekundárne slabičným a potom sa pred ním vyvinulo *e*. Všetky synkopy sa v tejto skupine odohrali medzi *r* a *s*.

— **agros* > **agr̥s* > **agers* > **agerr* > *ager* ‘pole’

— **ākris* > **āk̥r̥s* > **āk̥ers* > **āk̥err* > *ācer* ‘ostrý’

³² V islandčine a iných jazykoch, v ktorých je V pred finálnym C v otvorenej slabike, je finálna prázdna V-pozícia rovnako ako plná V-pozícia riadiaca, a preto má C v kontexte V_# a V_V# rovnaké štruktúrne vlastnosti. V oboch prípadoch je asociovaný s C-pozíciou, ktorá je riadená. V jazykoch, v ktorých má finálny C naopak status kódy, finálna prázdna V-pozícia neriadi, a preto majú C v kontexte V_# a V_V rôzne štruktúrne vlastnosti (posledná C-pozícia nie je riadená vo V_#, ale v prípade V_V áno). Toleruje sa iba jeden finálny C, ktorý má status kódy (Ziková 2014: 56).

³³ Synkopa sa teda neuskutočnila, tam, kde by sa vytvorili neprípustné klastre (**confacis* > ***confcis*, namiesto toho **confacis* > *confcis*), alebo by sa zneprehľadnila paradigmatická štruktúra, prípadne etymologická súvislosť (napr. gen. **pondes-es* [nom. *pondus*] na ***pondses* > ***pōnsis*, namiesto toho **pondases* > *ponderis*). Cf. Meiser (1998: 66).

- *alacer* < **alacris* ‘vrtký’
- *aper* < **apro-* ‘diviak’
- *āter* < **ātro-* ‘čierny’
- *caper* < **kapros* ‘cap’
- *faber* < **fabros* ‘remeselník’
- *imber* < **embris* < **ṃb^hris* ‘dážď’
- *integer* < **entagros* ‘nedotknutý’
- *macer* < **makros* ‘chudý’
- *niger* < **nigros* ‘čierny’
- *piger* < **pigros* ‘lenivý’
- *sacer* < **sakros*
- *salūber* < **salūbris* ‘blahodárny’
- *uter* < **utris* ‘mech’
- *magister*³⁴ < **magisteros* ‘učiteľ’
- *alter* < **aliteros* ‘iný’
- *uter* < **k^wuteros* ‘ktorý z dvoch’
- *minister* < **ministeros* ‘sluha’³⁵

V druhej skupine sa *r* (prípadne *l*) nedostalo do interkonsonantickej pozície, takže došlo iba k synkope *o*, asimilácii *r* a *s* a zjednodušeniu finálnej gemináty.

- *gener* < **generos* ‘zať’
- *socer* < **sokeros* < **swékuros* ‘svokor’
- *puer* < **pueros* ‘chlapec’
- *uesper* < **wesperos* ‘večer’
- *armiger, frūgifer, lūcifer*: **-b^horos*
- *celer* < **celeris* ‘rýchly’
- *līber* < **līberos* < **h₁lewd^heros* ‘slobodný’
- *satur* < **saturos* ‘sýty’
- *tener* < **teneros* ‘jemný’
- *asper* < **asperos* ‘drsný’
- *uigil* < **uigilis* ‘nočný strážca’
- *pugil* < **pugilis* ‘pästiar’
- *famul* < **famelos* ‘otrok’

³⁴ Por. synkopy v etruskej výpožičke tohto slova: *macstrna* z **makistarena*.

³⁵ Sem patria slová vytvorené pomocou sufixu *-tero-*.

K tejto skupine je pravdepodobne možné pridať aj:

— *feres > fers

— *feret > fert

3.2.2.2 Synkopa v deminutívach

Veľký počet synkôp pochádza zo slov obsahujúcich sufix *-Vlo-, *-Vlā- (Nishimura 2011: 23–24), teda sufix ktorý zahŕňa laterálu pripájajúci sa na základ končiaci na *l r* alebo *n* (ktoré sa nachádzajú pred synkopovaným vokálom *e*). Deriváciou vznikajú teda deminutíva a synkopuje sa tretí vokál štvorslabičného slova, alebo druhý trojslabičného.

— *altellus* < *alter-e-lo- ‘Romulus’³⁶

— *catellus* < *kátel-e-lo- ‘psík’

— *uitellus* < *wítel-e-lo- ‘teliatko’

— *cistella* < *kístel-e-lā- ‘skrinka’

— *ofella* < *offellā- < *óffel-e-lā ‘kúsoček mäsa’

— *nouellus* < *nówel-e-lo/ā- ‘novučký’

— *misellus* < *míser-e-lo/ā- ‘biedny’

— *tenellus* < *téner-e-lo/ā- ‘útlučký’

— *ampulla* < *ampollā < *ámpor-e-lā- ‘fľaštička’

— *fiscella* < *físcen-e-lā- ‘košík’

— *patella* < *páten-e-lā- ‘miska’

— *asellus* < *ásen-e-lo- ‘oslík’

— *auillus* < ag^wn-e-lo- ‘jahniatko’

— *tabella* < *tábelela < *táblel-e-lā- ‘tabuľka’

— *columella* < *kólomn-e-lā- ‘stĺpik’

— *catēlla* < *kátezn-e-lā- ‘retiazka’

— *corōlla* < *kóron-e-lā- ‘venček’

— *persōlla* < *pérsōn-e-lā- ‘malá maska’

— *catillus* < *kátīn-e-lo- ‘tanierik’

— *suillus* < *súīn-e-lo- ‘bravčový’

— *rāllus* < *rār-e-lo- ‘riedky, tenký (o látke)’

— *uīllum* < *wīn-e-lo- ‘vínko’

— *ūllus* < *oin-e-lo-, *nūllus* < *n(e)-oyne-lo- ‘žiadny’

— *paullus* < *paur-e-lo- ‘malý’

— *pōcillum* < *pōkl-e-lo- ‘pohárik’

— *pugillus* < *pugn-e-lo- ‘hústka’

³⁶ K významu slova cf. Martzloff & Machajdíkova 2021b.

- *tigillum* < **tign-e-lo-* ‘tyč’
- *scabillum* < **scabn-e-lo-* ‘podnožka’
- *sabellus* < **sabn-e-lo-* ‘sabelský’
- *bellus* < **dwen-e-lo-* ‘pekný’
- *agellus* < **agr-e-lo-* ‘políčko’
- *libellus* < **libr-e-lo-* ‘knižka’
- *sacellum* < **sakr-e-lo-* ‘svätyňa’
- *flagellum* < **flagr-e-lo-* ‘bič’
- *libella* < **libr-e-lā-* ‘halier’
- *macellus* < **makr-e-lo-* ‘chudučký’

3.2.2.3 Ďalšie skupiny výskytu synkopy

Ďalšou skupinou sú štvorslabičné slová so synkopou v antepenultimovej slabike:

- Predklasická lat. *bálineum* > *balneum*
- **óino-dekem* ‘jedenást’
- **k^wínk^we-dekem* ‘pätnást’
- **h₂owi-polh₂-ó-* > **owi-pol-ó-* > **awi-pol-ó-* > **áwi-pol-o-* > **áw-pol-o-* → *ōpiliō* ‘pastier’ (môže byť aj výsledok pôsobenia pravidla *noundinum*)
- **sémī-caput* > *sinciput* ‘hlava’
- **deksiteros* > **deksiteros* > *dexter* ‘pravý’
- **mág-is̄mmo-* > **mágisomo-* > *maxumus* ‘najväčší’
- **súperēmos* > *suprēmus* ‘najvyšší’
- Πολυδεύκης → *Pólud-* > *Pold-* > *PODLOVQVEI* (6. / 5. stor. p. n. l.)
- **ópi-fak-io-* > *officium* (počet slabík tu ale môže byť až päť)
- *ferculum* ‘nosidlá’ (por. *fericulus* ‘id., vozík na jedlo’), *praefericulum* ‘rituálna nádoba’
- *cólumine* > *colmine* ‘vrchol’ (abl. sg.; por. *culmen* ‘vrchol’)
- *tégumine* > *tegmīne* ‘prikryvka’ (abl. sg.)
- *anculus* < **ambik^wolos* ‘sluha’ (klaster *-mbk-* zjednodušený vypadnutím *b* a asimilácia)
- *calēfaciō* (Plt.) > *calfaciō* (Cic.)
- *arduus* < **arāduos* ‘vysoký, strmý’
- *(*ob*)*iūrīgō* > (*ob*)*iūrgō* (**yows-agō*) ‘karhať’ (po rotacizme a zoslabovaní vokálov)

Štvorslabičné slovo so synkopou v predposlednej slabike:

- **óissu-rup-ā-* > *ūsurpā-* (cf. *rumpere*) ‘použiť’
- **wētusinos* > **weterinos* > *ueternus* ‘ospanlivosť’ (najprv pôsobenie rotacizmu, potom synkopa a presun prízvuku na ťažkú slabiku)
- **falisinos* > *Falernus*

— *koselinos > *korelnos > *corulnus > colurnus ‘lieskový’

Pätslabičné slovo so synkopou v druhej slabike:

— *alterinsekos > altrinsecus ‘na druhej strane’

Pätslabičné slovo so synkopou v tretej slabike:

— *discipulīna > disciplīna ‘učenie’

— *pōpulīneos > pōpulneus ‘topoľový’

K synkope dochádzalo aj v tvaroch reduplikovaného perfekta medzi dvomi rovnakými konsonantmi, teda v reduplikovanej slabike s vokálom *e* a s preverbiom *re-*:

— *ré-pe-parī > repperī (*-prh₃₋) ‘nájsť’

— *ré-pe-palī > reppulī (*-plh₂₋) ‘odohnať’

— *ré-te-talī > rettulī (Ennius: extetulisses) (*-tlh₂₋) ‘odniesť’

— *ré-ke-kadī > reccidī (*-kad-) ³⁷ ‘spadnúť’

Trojlabičné slová so synkopou v prostrednej slabike:

— *pri(s)mo-kap-s > prīnceps (výsledný klaster -smk-: odstránenie *s* s náhradným dĺžením a asimilácia na -nk-)

— *fōrmokaps > forceps ‘kliešte’ (výsledný klaster -rmk-: odstránenie *m*)

— *hōsti-pot-s > hospos/hospus → hospes ‘hostiteľ’ (-stp- zjednodušené na -sp-)

— *ke-dh₃-te > kedate > cete ‘hľa’ (-dt- asimilované na -tt-)

— *plh₂-meh₂ > pālāmā > palma (st.ír. lām, παλάμη) ‘dlaň’

— *pōsinō > *posnō > pōnō (vypadnutie -s- s náhradným dĺžením) ³⁸

— *áwid-ē- > audēre (môže byť aj výsledok pôsobenia *noundinum*, ale etymológia je neistá)

— *infimus > īmus ‘najnižší’

— uálidē > ualdē (doložené obidve formy)

— cálidus > caldus (doložené obidve formy)

— áridus > arduus (doložené obidve formy)

— *áeuītās > aetās (*aeuītérnus > aeternus)

— prīmus < *prīsmo- < *pri-isVmo- ³⁹

³⁷ Palatalizované *k* sa rekonštruje kvôli ved. śasāda ‘spadol’ (LIV² 318).

³⁸ Vytvorila sa teda ťažká prízvukná slabika. V teórii optimality sa toto obmedzenie volá SWP (*stress to weight principle*: ťažké slabiky sú prízvukné). Počet stôp sa vďaka resylabifikácii zachová. Odstránenie *s* spôsobí náhradné dĺženie predchádzajúceho vokálu. Synkopa teda odpojí vokál od svojej móry, ale táto móra sa zachová a reasociuje sa s iným elementom. Pri porovnaní podpovrchovej a povrchovej formy je počet slabík zredukovaný, ale počet mór nie.

³⁹ Por. pelignijské meno kňazky *prismu petiedu* na nápise *Herentas* (ST Pg 9).

- **fak-li-tāt-s* > **fakl̥tās* > *facultās* (možná je aj rekonštrukcia **fakelotāt-s*)
- *exta* < **eks-sīta* (cf. *positus*). Výraz *exta* by označoval, podľa našej etymológie, časti obetovaného zvierata predložené božstvu. Protoforma **eks-sīta* obsahuje participium **sīto-* ako v *positum* (od slovesa *ponere*) a v *situs* ‘umiestnený, položený’. Význam tvaru **eks-sīta* by bol ‘(časti) odložené bokom (pre bohov)’.⁴⁰ Vokál /i/ by podľahol pravidelnej synkope ako v tvare *repostus* (Lucr. 1, 35; Verg. *Georg.* 3, 527), ktorý je variantom tvaru *repositus*.
- *eruum* < **erVg^wo-* ‘šošovica’

Slová s metrickou schémou: ťažká slabika – ľahká slabika – ťažká slabika

- *lāridī* (gen.sg.) ‘slanina’⁴¹ > *lārdī*
- *porrigō* > *porgō* ‘rozťahnuť’ (doložené obidve formy)
- *subregō* > *surgō* (*subrigō*) ‘postaviť’ (doložené obidve formy)
- *pūrigō* > *purgō* ‘čistiť’ (doložené obidve formy)
- **perregō* > *pergō* ‘pokračovať (v ceste)’
- **subsemō* > **susmō* > *sūmō* (*suremī/sumpsī*) ‘vziať’
- *ūuidōs* > *ūdōs* (ak.pl.) ‘vlhký’ (doložené obidve formy)
- *frīgdārium* < *frīgi-* (Lucil. 317, Vitruv. 5,11) (doložené obidve formy)
- **wērinōd* > *uernō* ‘na jar’

Výsledok synkopy: sonoritné plató: *alumnus* pochádzajúce zrejme z participia na *-*mh₁no-* > *-*mano-* > -*mno-*

- *lamma* / *lāmina* ‘čepel, tenký list kovu, minca’ synkopované na *lamna*. U Catóna (*De Agr. cult.* 21.2.5) nachádzame vedľa seba synkopovaný a nesynkopovaný tvar: ...*lammis circumplectito ... quattuor laminas*. Románske tvary pochádzajú z *lamina* ako aj *lamno*. Deminutívum *lāmella* pochádza z **lamVnela-* (cf. *DELL* 339)

Ľudové formy:

- *dēbil* < *dēbilis* ‘slabý’
- *bon(i)tātem* ‘dobrotivosť’
- *cap(i)tālem* ‘hrdelný zločin’
- *scrib(i)līta* ‘tvarohový koláč’ (nie je však jasné, kvôli nejasej etymológii, či nejde o anaptyxiu *i* v klastri -*bl-*)
- Appendix Probi: *figel* < *figulus* ‘hrnčiar’
- *mascel* < *masculus* ‘mužský’

⁴⁰ Táto diachronická analýza slova *exta* sa vyformovala počas diskusie s V. Martzloffom (Paríž).

⁴¹ Pričom (lā)ri<dī>: *lā* = bimoraická, ťažká slabika, *dī* = extrametrické.

— *barbar* < *barbarus*

— *oclus* < *oculus* 'oko'

— *anglus* < *angulus* 'roh, kút'

4 Synkopa v sabelských jazykoch – prehľad

Paleosabelské doklady svedčia o synkope zdedených krátkych vokálov v prostredných slabikách.⁴² V dobe doložených juhopicénskych nápisov a presamnitského korpusu, teda v priebehu 6. stor. a prvej polovice 5. stor. bola už synkopa aktívna. Bol to však ešte neukončený proces zasahujúci časť lexiky, takže sa v pozícii zasahovanej synkopou popri synkopovaných tvaroch stále vyskytovali mnohé tvary s krátkym vokálom. Keďže pomaly sa rozširujúca synkopa zasahovala iba krátke vokály, pôvodná vokalická kvantita v neprízvučných slabikách musela byť v tomto období ešte zachovaná na rozdiel od krátenia neprízvučných dlhých vokálov, ktoré prebehlo po období pôsobenia synkopy v korpuse neskôr določenej oskičtiny a umbrijčiny (Lipp 2021: 269).

Synkopa v sabelských jazykoch zasahovala prostredné aj koncové slabiky. Podľa Nishimuru starobylosť vokalického zoslabovania a synkopy v sabelských jazykoch (550 – 500 p. n. l. alebo skôr) poukazuje na to, že sa v sabelských jazykoch pravdepodobne vyvinul systém počiatočného prízvuku nezávisle od etruštiny, v ktorej sa zoslabovanie vokálov datuje do obdobia po roku 500 p. n. l. (Nishimura 2012: 381).

Synkopa v prostredných otvorených slabikách ale podľa Meisera nastala až po synkope v koncových slabikách. Ako doklad Meiser uvádza oskické *túvtíks* < **toutikos*, kde bol vokál (**i*) v prostrednej slabike zachovaný, zatiaľ čo vokál (**o*) v koncovej slabike zmizol bez ohľadu na zatvorenosť slabiky. Synkopou bol teda najprv odstránený vokál v koncovej slabike (**o*) zatvoriac predchádzajúcu slabiku, a tak zabránil synkope v nej (**i* sa nesynkopovalo). Možno spomenúť aj oskický tvar *luisarifs* (názov mesiaca) < **-ifos*. Meiser (1986: 132) uzatvára, že mediálna synkopa sa realizovala asi od roku 500 do 4. stor. p. n. l. takmer naraz vo všetkých sabelských jazykoch. Treba však spomenúť veľmi skorý doklad mediálnej synkopy z oinotrijského nápisu z Tortory: -qtoδ (6. st.). Podľa Nishimuru teda treba vzhľadom na skoršie datovanie mediálnej synkopy a na fakt, že sa v spomínaných príkladoch realizovala koncová synkopa (ale mediálna nie kvôli možnému vzniku neprípustných konsonantických klastrov) datovať obidve synkopy do rovnakého obdobia. Ťažko by sa však dala očakávať synkopa v dvoch za sebou nasledujúcich slabikách v rovnakom období. Ak by išlo o každú druhú slabiku, mohlo by ísť rytmickú synkopu,⁴³ k čomu však zatiaľ nie sú doklady. Je zrejme lepšie klásť synkopu v koncových slabikách ešte ďalej do prehistórie sabelských jazykov.

Mediálna synkopa patrí pravdepodobne do spoločného sabelského obdobia (nie protosabelského) usudzujúc podľa umbrijských fonologických zmien ako napr. intervokalická palatalizácia (cf. Meiser 1986: 131), ktorá s určitou chronologicky predchádzala mediálnu synkopu: napr. *struhçla* [typ koláča] < **struwi-kelā* (Nishimura 2012: 387).

⁴² K sabelským jazykom cf. Urbanová & Blažek (2008).

⁴³ Rytmické vokalické odstraňovanie, v ktorom sú opakujúce sa stopy identifikované ako kontext synkopy a kde takýto kontext vzniká iba po dobu derivácie, ale stráca sa v povrchovej forme pôsobením synkopy a resylabifikácie.

Mediálna a koncová synkopa boli oslabené a neskôr nahradené synchronne jednotným odstraňovacím systémom. Obidve synkopy boli teda pravdepodobne prehistorické a ako *terminus ante quem* pre ne boli navrhnuté roky 550 – 500 p. n. l. (Nishimura 2012: 392). Asi v tomto období sa objavuje aj zoslabovanie vokálov v etruštine. Keby sabelské jazyky získali svoj počiatkový prízvuk z etruštiny⁴⁴ (Prosdocimi 1986: 612, 614), muselo by sa to stať už dávno pred týmto obdobím, možno v siedmom alebo ôsmom storočí, pričom by vokalické zmeny prebehli takmer v rovnakom období ako v etruštine alebo dokonca skôr. Takýto scenár je teoreticky možný, ale málo pravdepodobný. Zdá sa, že možno skôr akceptovať, že počiatkový prízvuk sa v sabelských jazykoch vyvinul nezávisle, hoci substrátový alebo adstrátový vplyv nemožno vylúčiť. Zoslabovanie vokálov a synkopu možno teda pripísať vnútrosabelskej motivácii.

Nápisné doklady nepochybniteľne svedčia o prítomnosti synkopy v koncových slabikách v sabelských jazykoch: napr. sabínske vlastné meno **setums**, jpic. **meitims** ‘dar (?)’ < **-os* (Nishimura 2012: 386). Protoitalické stredné a nízke vokály, najmä */e, a, o/ zasahovala v sabelských jazykoch synkopa: napr. vypadnutie */e/ v osk. **meddiss** ‘meddikovia [titul najvyššieho úradníka]’ (< nom.pl. **-es*); v osk. **actud** (3.sg.impt.II) ‘nech vedie obhajobu’ (< pit. **ag-e-tōd* < pie. **h₂eĝ-e-*; cf. lat. *agitō*); zmiznutie */a/ v umbr. **amentu** ‘zabíjaj, nech zabíja (?)’ < pit. **-pelnatōd* < pie. **-pel-n-h₂-e-*; osk. **patensins** ‘otvárali by’ (3.pl.konj.impf.) < pit. **p_ot-na-s-ē-nt* < **pt-n-h₂-s-eh₁-nt*;⁴⁵ zmiznutie */o/ v osk. **húrz** ‘chránené miesto’ (< pit. **χortos*); osk. **túvtíks** ‘týkajúci sa obce’, umb. **fratreks** ‘patriaci k bratstvu’ (< **-ikos*); osk. **tanginúd** ‘sententia’ (< **tng-yon-*). Vysoký predný vokál */i/ tiež ľahko podliehal odstráneniu: napr. umb. **fons** ‘priaznivý’ < **fau-ni-s*; osk. **alttram** ‘iný’ < **ali-tero-*; osk. **ἑρεχο**⁴⁶ ‘publicum’ < **werko-* < **wergko-* < protosabelské **wergiko-* (cf. Rix 2000: 219–220); pelign. **hospus** ‘cudzinec’ < pit. **χosti-pot-* (Nishimura 2016: 199). Príklady na *u*-synkopu sú jpic. **vepses** a **uelaimes** (Nishimura 2016: 208).

Známe sú prípady synkopy v umbrijských tvaroch imperatívu **teitu** ‘povedz/nech povie’ a **feitu** ‘obetuj/nech obetuje’, ktoré nadväzujú na protoformy **deyketōd* a **fakitōd* (cf. **d^hē-ye-* > **fē-ye-* Untermann 2000: 258-259). Podľa Meisera (1986: 124) palatalizácia prebehla v štádiu **deyketōd* a **fakitōd*, pričom sa zmenilo **-k-* na **-k̄-*, čo môže z fonetického hľadiska vysvetliť neskorší výskyt *-i-* v prekonsonantickej pozícii v tvare **teitu** a **feitu** prostredníctvom [ʏ]: **deyketōd* > **deyk^ʏetōd* > *deyχ^ʏtōd* > **dēχ^ʏtu* > **teitu**.

Efekt synkopy krátkeho vokálu v prostrednej slabike sa objavuje v niekoľkých prípadoch juhopicénskeho korpusu, ktorý patrí do archaickej vrstvy nápisov zo 6. stor. Objavuje sa aj na nápisoch, ktoré obsahujú tvary so zachovanými krátkymi vokálmi v otvorených slabikách.

⁴⁴ Archaická etruština vyzerala ako vokalický jazyk so slovami zloženými prevažne z otvorených slabík, ale časom sa objavilo kolísanie vokalického zafarbenia (najmä v posttonickom postavení), čo signalizuje začiatok pôsobenia synkopy. Archaická pravopisná norma bola dodržiavaná do konca 6. stor. p. n. l. Piate storočie sa vyznačuje koexistenciou vokalizovaných a synkopovaných tvarov. V recentnej etruštine sú typické dlhé sekvencie konsonantov.

⁴⁵ Zo sekundárneho **-ŋ-* by sa vyvinulo *-en-*, tak ako v latinčine.

⁴⁶ Druhé *e* je anaptyktické.

V jpic. **aitúpas** (na nápise TE 5 datovanom približne do roku 500) často porovnávanom s umbr. **eitipes** 'vyhlásili' by prvý člen kompozita mohol byť rekonštruovaný ako pit. **ag-eto-*. Možno pripustiť rekonštrukciu: **ag-eto-* > protosab. **ag'eto-* > **ag'to-* > jpic. **ait-**. Počas historického vývoja došlo k odstráneniu *-e- v druhej slabike. Jpic. **uelaimēs** (vlastné meno, ST CH 1b gen. sg.) možno zaradiť k príkladom mediálnej synkopy, ak pripustíme jeho príbuznosť s presamnitským φολαισμος a osk. **ualaemom** 'optimum' (substantivizované adjektívum s vokalicou asimiláciou) a **valaimas** (neskôr doložené vlastné meno, gen.sg.). Rekonštrukciu vývoja možno načrtnúť od pie. **w_lH-* (lat. *ualēre* 'byť silný') > pit. **wala-is_{mm}o-* > **walaisomo-* > **walaisumo-* (z čoho je presamn. φολαισμος) > **walaismo-* > osk. **ualaemom** / **valaimas** a jpic. **uelaimēs**. V stredovej slabike by sa teda synkopoval vokál *-o- alebo *-u-.

V presamnitskom korpuse je nominálna forma φολαισμος ST Ps 20 (Tortora / Lucania; asi 500 p. n. l.) = [wołajzumoš] nom.pl. 'optimi' < superlatív **welaizumo-* < **wela-isamo-* = *[welayzamo-] (ako v prípade presamnitského patronymika v gen.sg. **vuliieis** ST Ps 12 [etruské písmo] = oskické **velieis** ST Cm 22 [etruské písmo], **velieis** ST Hi 7). Tento presamnitský doklad z Lukánie pravdepodobne svedčí o zafarbení vokálu *e* > *o* pred temným *l*, teda velarizovaným *l* = [ɫ], ako v latinskom *uolō* < **wel-ō*. Na rozdiel od príbuzného juhopicénskeho vlastného mena **uelaimēs** presamnitský tvar neobsahuje synkopu krátkeho mediálneho vokálu (Lipp 2021: 280).

Na presamnitskom nápise ST Ps 20 z Lukánie je preteritálna forma fufuod 'fuerunt / boli' so synkopou (v pozícii po viacslabičnom subjekte φολαισμος). Na tomto nápise sa objavuje aj tvar fufuod 'boli' (v pozícii po dvojslabičnom tvare subjektu φολος), fonologicky predstavujúci tvar /fu-fuw-o-nd/ = [fɯβuwoŋd] (Lipp 2021: 295).

Lipp (2021: 293) uvádza vývoj juhopicénskej kolokácie **dikelā* + **agentem* > **diklā* (s mediálnou synkopou) + **ajentem* → **dikl-ajentem* (univerbizácia s prevokalicou elíziou koncového vokálu prvého člena) > **d[i]kdeintem** = [dɪkɔejintem] s intervokalicou zoslabením **-j* > *-j-* a palatálnym vokalicou zafarbením **aj* > *ej*. Sekvencia *dikd*^o obsahuje postokluzívne <D> = [ɔ] z /l/ palatalizované pred *e* v zhode so slovesným tvarom **kduú** CH 1b 'volám sa' [kɔu:ɔ] < **klue:ɔ*: (= lat. *clueō* < **klueō*) s palatalizáciou /l/. Ak dáme do súvislosti prvý člen **dikd**^o < **diklā* < **dikelā* ako tvar ntr. pl. tematického kmeňa **dik-elo-* s umbr. **tiçel** 'vyhlásenie' < **djçels* < **dik-elo-s* m., fráza **d[i]kdeintem atím** by znamenala 'akt vyhlásenia / vyslovenia pokynov / vyhlásenia [týkajúceho sa slávnych činov]'. Aj juhopicénske **deiktam** CH 1a 'význačný, viditeľný, exponát (?)' zrejme pochádza zo synkopy z **deik-eto/ā-* 'to, čo má byť ukázané' (ako gr. ἀρι-δείκτεος 'najslávnejší') alebo prípadne z **deik-oto/ā-*.

Juhopicénske **opsút** AQ 2 = /opsō:t/ 'fecit / urobil, vytvoril', ktoré je morfológicky reanalyzované na základe netransparentného **opsō:* < **opsoh* < **opes-o-d* (so zovšeobecneným tematickým vokálom -o- namiesto **opes-e-d*) a jeho oskický ekvivalent **úpsed** ST Sa 2 = /opsed/ < */opes-e-d/ = *[opezed] so sekvenciou -ps- vytvorenou prostredníctvom synkopy **-pVs-* v kontraste so -ss- vytvoreným

prostredníctvom asimilácie pôvodného *-ps-,⁴⁷ sa môže analyzovať ako tvar imperfekta, ak sa berie do úvahy efekt mediálnej synkopy prítomný už v paleosabelskom korpuse (*ops*° < **opes*°) (Lipp 2021: 301).

Ak vezmeme do úvahy efekt stredoslabičnej synkopy, predstavuje sekvencia *-pVs- = *[-pVz-] > -ps- v jpic. *vepses* ST TE 2 gen.sg. 'nebožtíka' < protosabelské participium perfekta **leip-us-eis* = *[leypuzzeys] < **leik*^w-*us-eis* 'opustivší (tento svet)' alebo **wleik*^w-*us-eis* 'očistený', ďalší príklad z polovice 6. stor. p. n. l., kde sa synkopa už uskutočnila. Tento jpic. tvar je výsledok procesu zovšeobecnenia tematického vokálu -o- v préterite, ako je doložené v rámci blízko príbuznej dialektovej oblasti presamničtiny v tvare 3.sg. préterita *fufuhud* = [fʊβʊd] 'fuit / bol' (na váze *NIUMSIS TANUNIS* z Kampánie) prebudovanom z */fu-fuw-e-d/ = *[fʊβʊwed] (Lipp 2021: 302-3).

Na rozdiel od prípadov synkopy prostrednej slabiky, ktoré sa objavujú spolu s početnými výnimkami už na raných juhopicénskych a presamnitských nápisoch z rokov 550 do 500 p. n. l., dva neskoršie presamnitské nápisy z Kampánie (*ST Ps 3*, Kapua) a Lukánie (*ST Ps 1*, Nerulum) z obdobia medzi 500 a 450 p. n. l. svedčia iba o zoslabovaní vokálov popri zachovaní krátkych vokálov v otvorených prostredných slabikách, ale nie o mediálnej synkope (Lipp 2021: 299).

V umbrijčine sa stretávame s tvarom *nuvime* 'na novom (mieste)': **now-isṃmo-* > **now-isomo-* > **now-ismo-* > *nuvime*. Vývoj **now-isomo-* > **now-ismo-* možno považovať za fonologicky prijateľný a za jeho východiskový bod sa môže pokladať protoforma **new-isṃmo-* (Nishimura 2017: 96). Etapa zmeny z **now-ismo-* na **now-ismo-*, pri ktorej došlo k synkopovaniu -o-, môže vyvolávať otázky, keďže bol synkopovaný vokál v inej ako druhej slabike od ľavého okraju slova. Prevládal totiž názor (napr. Benediktsson 1960), že hlavným miestom synkopy bola druhá slabika slova, keďže stála v neprízvučnej pozícii bezprostredne nasledujúcej po primárnom prízvuku, ktorý bol pravidelne na počiatkovej slabike v protosabelskom alebo pansabelskom období (Nishimura 2017: 94). Predpoklad, že iba neprízvučné vokály priamo prilahlé k prízvukným slabikám sú objektom zoslabovania alebo synkopy, nemusí byť z typologického hľadiska jednoznačný (Nishimura 2017: 95).

Zasiahnutie -o- medzi -s- a -m- synkopou mohlo byť podmienené prítomnosťou tvarov ako *ualaemom* (< **walaysmo-*) a *maimas* (< **maysmo-*), kde *-i- prežilo ako časť diftongu. Štruktúra koreňa a sufixu umbrijského komparatívu *mestru* 'maior' je podobná ako v oskickom *maimas*.⁴⁸ Protoforma rekonštruovaná ako **mag-is-tero-* sa zmenila na **may-is-tero-*. Nepovolená slabika ***yis*, ktorá by sa vyskytla v **/ma.yis.te.ro-/, by bola opravená pomocou odstránenia *-y- (teda */ma.is.te.ro-/). Keby sa udržala takáto slabičná

⁴⁷ Derivácia préteritálnych foriem zo starej imperfektnej paradigmy je potvrdená sekvenciou -ps- v osk. *úpsed* 'fecit' < **op(e)s-ed* < **opesād*: mohla prebehnúť synkopa pôvodného vokálu. Predpokladá sa teda *-pVs- na rozdiel od asimilácie primárneho *-ps- > -ss- v osk. *osins* 'obsint', osk. *essuf*, umbr. *esuf* 'ipse'. Synkopa sa objavuje príležitostne aj v prípade sekundárneho *-ps- < *-pVs- ako vo vestínskom *osens* = /ossens/ 'fecerunt' (s <ś> odlišným od <s>) < **op(e)s-ens* < **opesānd*, umbr. *osatu* = /ossatu/ 'facito' < **opesātōd* (Lipp 2021: 309).

⁴⁸ Ak by bolo sylabifikované ako */may.i.so.mo-/ v snahe vyhnúť sa porušeniu obmedzenia proti /\$yiC_0\$/ , stredové vokály by boli synkopované a skupina by sa vyvíjala na */mais.mo-/ a ďalej */mai.mo-/. (Nishimura 2017: 100).

štruktúra, vokály *-a-* a *-i-* by boli heteroslabičné a nepodstúpili by monoftongizáciu (cf. tal. *maestro* /ma.e.stro/ < lat. *magister*, ktoré je pokračovaním tvaru **mag-is-tero-* tak ako *mestru*). Hoci ide o prijateľné vysvetlenie, nemožno poprieť, že *-a-* a *-i-* boli resylabifikované, aby mohli vytvoriť diftong a neskôr sa monoftongizovať (cf. fr. *maître* /mɛtr/) (Nishimura 2017: 98-99).

Na záver možno povedať, že v paleosabelskom korpuse juhopicénskych a presamnitských nápisov (od začiatku 6. stor. do 5. stor. p. n. l.) sú krátke vokály v otvorených prostredných slabikách čiastočne zachované a čiastočne synkopované. Doklady z paleosabelských jazykov svedčia o pôsobení stredovej synkopy už v 6. stor. a začiatkom 5. stor. p. n. l., aj keď išlo o zmenu, ktorá ešte nebola završená (Lipp 2021: 317).

Z faktu, že postupne sa rozširujúca synkopa zasahovala iba primárne krátke vokály, vyplýva, že v reči zachytenej na paleosabelských nápisoch bol kvantitatívny kontrast medzi dlhými a krátkymi vokálmi zrejme stále zachovaný aj v neprízvučnej pozícii mimo prízvučnej počiatocnej slabiky. Naopak v oskičtine a umbrijčine bola počiatocná slabika jedinou pozíciou, kde sa zachovala opozícia vokalickej kvantity (okrem zachovaných dlhých vokálov pred nazálou a dlhých vokálov vzniknutých monoftongizáciou). V prípade slovesných prefigovaných tvarov alebo kompozít so zachovaným krátkym vokálom v otvorenej prostrednej slabike mohlo byť zachovanie uprednostňované v jednoduchom tvare. Avšak podľa dokladov v paleosabelskom korpuse juhopicénskych a presamnitských nápisov mala mediálna synkopa aj výnimky, ktoré nemožno vysvetliť analógiou. Napr. na nápise *ST Sp TE 2* v rámci jednej vety **esmen vepses vepeten** 'na tomto pomníku pochovaného', sa synkopovaný tvar **vepses** objavuje popri nesynkopovanom tvare **vepeten** 'na kamennom pomníku/hrobe' (Lipp 2021: 318).

Tento fakt reflektuje princíp lexikálneho šírenia, podľa ktorého sa fonologická zmena realizuje postupným šírením po prvkoch lexiky. Z heuristického hľadiska navyše uznanie pôsobenia stredoslabičnej synkopy už počas obdobia paleosabelských jazykov umožňuje na jednej strane plauzibilnú interpretáciu väčšieho počtu tvarov, ktorých forma, gramatická funkcia a význam by inak boli nejasné a na druhej strane je zdokonalené čítanie niektorých neistých nápisných pasáží (Lipp 2021: 319).⁴⁹

⁴⁹ Synkopa pokračovala aj smerom k románskym jazykom a v nich. Skorá panrománska synkopa zasahovala relatívne malé množstvo slov. Veľmi často sa nachádza v sekvencii $\check{V}C_1VC_2V$, kde je C_1 likvida, glajda alebo /s/ nasledované menej sonórnym konsonantom C_2 ; alebo C_1 /k/ nasledované laterálou: napr. lat. → tal.: *viride* > *verde*, *solido* > *soldo*, *frigido* > *freddo*, *polypo* > *polpo*; *oculo* > *occhio*, *speculo* > *specchio*; *dicere* > *dire*, *nitido* > *netto*.

5 Synkopa pred /s/, za ktorým nasleduje jeden alebo viac konsonantov

V latinčine a sabelských jazykoch dochádza tiež k odstraňovaniu vokálu väčšinou v druhej slabike slova pred skupinou konsonantov zloženou zo sykavky /s/, za ktorou nasleduje okluzíva, prípadne ešte likvida. Ak by sme počítali s heteroslabičnou sylabifikáciou týchto konsonantických skupín, bolo by nutné pripustiť, že k synkope dochádzalo aj v zatvorených slabikách. Najprv ale musíme analyzovať relevantné slová po lexikálnej stránke, vyhodnotiť ich etymológiu a rekonštruovať ich východiskové tvary.⁵⁰

5.1 Latinská sekvencia CVsT(R)V (C ≠ w, T = neznená okluzíva)

5.1.1 Latinské *sēstertius* a *sēsquipēs*

Slovo *sēstertius* môže byť odvodené z **sēmistertiyos* 'majúci hodnotu dva a pol' (**tertīyos* < **tritīyos*). Podobne *sēsque* 'jeden a pol' pochádza zo **sēmi-s-que* (De Vaan 2008: 553). Prefix *sēsqui-* indikuje, že kvantita vyjadrená v základnom slove je znásobená jeden a polkrát: *sēsquipēs* je vzdialenosť alebo dĺžka jeden a pol stopy *pedēs* (viď *OLD*, s.v.).

5.1.2 Latinské *fenestra* / *fēstra*

Latinská lexéma *fenestra* 'okno, otvor'⁵¹ má variant *fēstra* citovaný aj u Paula Diacona a Macrobia. Toto slovo je tiež doložené medzi glosami.⁵²

(1) (Paul. *Fest.* 80, 37 L)⁵³

Festram antiqui dicebant, quam nos fenestram.

⁵⁰ K tejto problematike pozri Machajdíková & Eliášová Buzássyová (2021).

⁵¹ K *Porta Fenestella* cf. Grandazzi (1998: 187–188).

⁵² V prípade dvojice *fenestra/fenestra* synchronne aktívny proces povoľuje koexistenciu alternujúcich tvarov odvodených z jednej podpovrchovej formy. V ďalšom vývoji latinčiny sa objavili aj dvojice: *calidus/caldus*, *solidus/soldus*, či *superus/suprēmus*, *īferus/īfrā*, *ualidus/ualdē* a iné. Tieto dvojice obsahovali synkopované a nesynkopované tvary v paradigme v závislosti od slabičnej váhy koncových slabík: napr. l.sg. **(per)regō* vs. 3.sg. **(per)(re)get* → *pergō* vs. **perregit*. Paradigmatické vyrovnávanie pravdepodobne vylúčilo takúto variáciu. Analogické procesy mohli byť aktívne medzi rôznymi paradigmami v tej istej morfolologickej kategórii: napr. *(cá.li)dō* 'horúci' (dat./abl.sg.) bez synkopy vs. *(ā)ridō* 'suchý' (dat./abl.sg.) > *(ar)dō* so synkopou. Potom sa po vzájomnom ovplyvnení vytvorili hybridné tvary *caldō* a *āridō*.

⁵³ Festus a Paulus Diaconus sú citovaní podľa Lindsayovho vydania (1913).

(2) (Macr. Sat. 3, 12, 8)

Item Antonius Gniphō, uir doctus cuius scholam Cicero post laborem fori frequentabat, Salios Herculi datos probat in eo uolumine quo disputat quid sit festra, quod est ostium minusculum in sacrario, quo uerbo etiam Ennius usus est.

‘Antonius Gniphō tiež, učený muž, ktorého prednášky navštevoval Cicero po práci na fóre, dokazuje, že Saliovia boli oddaní Herkulovi v tom diele, kde rozoberá slovo *festra*, čo je malý otvor v svätyni a použil ho tiež Ennius.’⁵⁴

(3) (CEG 5, 23, 1 = 5, 70, 20 = 5, 105, 1)

frestram: fenestram (sic).

Existenciu tvaru *fenestram* (Plaut. Cas. 132) akceptuje aj Meiser (1998: 66) a de Melo (2011: 24). V prospech predpokladu, že najstarší význam slova *fenestra* je ‘otvor, diera (v stene)’, môže svedčiť aj súvis s gréckym θέναρ, θέναρως (nt.) ‘dlaň, chodidlo’. Toto slovo malo pôvodne heteroklitickú flexiu⁵⁵ (**r/n*), ako to dokazuje príbuzné slovo παραιθένατα, ktoré možno objasniť ako: παραιθένατα: τὰ ἀπὸ τῶν μικρῶν δακτύλων παρὰ τὸ θέναρ, ἤγουν ἐπὶ τὸν καρπὸν (Hsch.) ‘čo [ide] od malých prstov pozdĺž dlane až k zápästiu’ (Beekes 2010: 540). Pôvodný význam slova θέναρ ‘dutina’ (Janda 1998a) je prítomný aj v pasáži z Pindarovho diela Pythijské spevy:

(4) (Pindaros Pyth. 4, 204–206)

[...] ἔνθ’ ἀγνὸν Ποσειδάωνος ἔσσαντ’ εἰναλίου τέμενος,
φοίνισσα δὲ Θρηϊκίων ἀγέλα ταύρων ὑπάρχεν
καὶ νεόκτιστον λίθων βωμοῖο θέναρ.

‘[...] tu postavili posvätný okrskok pre morského boha Poseidóna; boli tam purpurové stáda tráckych býkov a dutina novopostaveného kamenného oltára.’

Grécke slovo θέναρ pochádza z **d^hen-r-*, čo možno porovnať so st.hor.nem. *tenar* (m.), *tenra* (f.) ‘ruka’ z **d^hen-ro-* a **d^hen-rā-*. Navyše θέναρ má aj avestský kognát *danarə*. Janda (1998a) vysvetľuje slovo *danarə* ako mieru objemu (‘hrst’ < ‘vnútorný povrch ruky’). Podľa Jandu bol pôvodný význam ‘zakrivenie, dutina’.

Avestské slovo pre ‘luk’ *θanuuarə, θanuuan-* (cf. st. perz. *θanuvaniya-* ‘lučištník’) sa dá vysvetliť ako reflex pratvaru **d^hán-wr̥* < **d^hén-wr̥* (luk mal ohnuté časti). Na podobu prvého konsonantu slova vplýval slovesný koreň *θañj-* ‘natahnuť’.⁵⁶ Rovnaký pratvar je zdedený aj v latinskom slove *femur* (gen. *feminis*) ‘stehno’ (zo staršieho významu *‘ohnutie’): **d^hén-wr̥* > **fenwr̥* > *femur*, čo implikuje hláskový vývoj **nw* > **mw*.

⁵⁴ Cf. Ennius (*frg. inc.* 29).

⁵⁵ K heteroklitickej flexii cf. Pinault (2020).

⁵⁶ K *θañj-*, cf. Kümmel (2016: 220).

Iným príkladom vývoja **nw > *mw* je adjektívum *memor* ‘pamätlivý’, ktoré pravdepodobne pochádza z **men-wōs*, tvaru obsahujúceho koreň slovesa *moneō* ‘napomínať, pripomínať’, *meminī* ‘pamätám si, mám na pamäti’ (*meminī* < **me-mon-ai*) a participiálny sufik perfekta na *-wōs* (cf. Seldeslachts 2001: 39). Tento sufik je doložený nielen vo védčine a gréčtine, ale aj v sabelských jazykoch.⁵⁷ V oskickej existuje slovo *sipus* (Tabula Bantina, *ST* Lu 1) ‘sciens’, ktoré je pokračovaním tvaru **sēp-wōs* z koreňa latinského *sapere* ‘ochutnať, rozumieť’.⁵⁸ Mali by sme pripomenúť, že ablatív sg. *sepu* (*ST* VM 2) bol sekundárne tematizovaný.⁵⁹ Etymologický vzťah medzi *memor* a *moneō* je potvrdený prostredníctvom frázy *memorem mones* ‘napomínaš už vediaceho!’ (Plaut. *Capt.* 191, *Stich.* 578). Možno teda uzavrieť, že slová *femur* a *memor* ilustrujú rovnaký hláskový vývoj **nw > *mw*.

Podľa S. Schaffnera (2005: 368, poznámka 138), ktorý sa drží nepublikovaného návrhu D. Steinbauera, sa dá slovo *fenestra* odvodiť z **d^hen-es-trā* ‘zakrivený otvor’. V latinskej lexike sa nachádzajú obidva tvary, bez aj so synkopou (*fēstra*, *fenestra*). Treba zdôrazniť, že nepreukázateľná analýza slova *fenestra* ako výpožičky z etruštiny, alebo ako slova ovplyvneného etruskou fonológiou (Rix 1966: 157), je jednoznačne menej plauzibilná ako vysvetlenie od Steinbauera a Schaffnera. Návrh, podľa ktorého je *fenestra* výpožičkou z gréckeho slova **p^hawestēra* nemá opodstatnenie a treba ho odmietnuť.⁶⁰

5.1.3 Latinské *mōnstrum*

Substantívum *mōnstrum* ‘predzvesť, znamenie, zázrak, nadprirodzený úkaz považovaný za omen’ sa vzťahuje k *moneō* ‘upozorniť, napomenúť, varovať’.⁶¹ Podľa niektorých bádateľov⁶² protoforma slova *mōnstrum* je **monestrom* (lepšia rekonštrukcia ako **monistrom*). Čo sa týka derivácie slova, možno zvažovať dve hypotézy. Na jednej strane by mohol byť východiskový bod s-kmeň **men-es-* (doložený v mene *Mine-rua* < **menes-wā* a *promeneruat* ‘monet’ *Fest.* 222, 23–24 L), ktorého vokalizmus bol ovplyvnený kauzativným slovesom *moneō*. Na druhej strane po reinterpretácii kauzativa **mon-éye-ti* ako **moné-ye-ti*, bola zrejme extrahovaná nová derivačná báza **mone-*.⁶³ Juhopicénsky tvar *múfqlúm* ‘monument’ je nejednoznačný z diachronického pohľadu: **monestlom* so synkopou alebo **monstlom* bez synkopy (pozri nižšie *múfqlúm*).

⁵⁷ Vo védčine je participiálny sufik *-vān*, *-vāms-*, *-vat*, *-uṣ-*. Cf. gr. εἰδώς, -ότος ‘vediac’ a mykénske *te-tu-ko-wo-a₂* /tetuk^h-woh-a/ (v súvislosti s kolesami). Cf. Chantraine (1999: 1111), Beekes (2010: 1475).

⁵⁸ Odkazy na sabelské nápisy sú v súlade so systémom v zbierke *Sabellische Texte* (*ST*). Pozri Rix (2002).

⁵⁹ Oskická výpožička *daliuus* preložená ako ‘supinus’ alebo ‘insanus’ (Paul. *Fest.* 59, 17–20 L) môže byť reflexom buď tvaru **dā-lē-wōs* (participium perfekta s rezultatívnym významom) alebo **dā-lē-wo-s* (tematické adjektívum) s koreňom **lē-* < **leh₁*-chetitského *la-a-i*, *la-a-iz-zi* ‘uvoľniť, rozviazať’, stl. *lénz* ‘lenivý, pomalý’ a lat. *lénis* ‘pomalý, mierny’. Oskický prefix *dā-* je funkčne podobný s lat. *dē-*. Pozri Martzloff & Machajdíkova (2020a: 291).

⁶⁰ Cf. Zamboni (1986: 228).

⁶¹ K otázke významu slova *mōnstrum*, cf. Moussy (2011: 57–77).

⁶² Rix (1992: 47, pozn. 37), Meiser (1998: 66, 117), DeLisi (2015: 8).

⁶³ Cowgill (1969: 32), Martzloff (2015b: 61).

5.1.4 Latinské *iuxtā*

Latinské príslovky *iuxtā* ‘popri, vedľa, rovnako’ a *iuxtim* ‘v blízkosti’ môžu pochádzať zo superlatívu **y(e)ug-isto-s* so synkopou a sekundárnym klastrom [kst]. ‘Sekundárny’ klaster [kst] bol v latinčine prípustný (cf. *dexter* ‘pravý’). De Vaan (2008: 318) odmieta túto analýzu, pretože podľa neho superlatívny sufix **-ist(H)o-* ‘inak v latinčine nenachádzame’. Tento superlatívny sufix je však zjavne doložený v dvoch latinských slovách: *iouiste* (epiteton Iova, bez pôsobenia pravidla *noundinum*), ktoré možno dať do súvislosti s védskym *yáviṣṭha-* ‘najmladší’ (Watkins 1975) a *sollistimus* ‘najpriaznivejšie (omen)’ (s rozšírenou formou sufixu).⁶⁴ Považovať príslovky *iuxtā* a *iuxtim* za odvodeniny z **y(e)ug-isto-s* (obsahujúce superlatívny sufix) je teda určite možné. Nemožno však vylúčiť aj inú interpretáciu. Adjektívum **yeug-es-to-s* ‘zapriahnutý’ mohlo byť odvodené z *s*-kmeňa **yeug-e/os-* ‘jarmo’.⁶⁵ Tvar *iuxtā* možno teda vysvetliť buď ako **y(e)ug-istā(d)*, alebo **yeug-es-tā(d)*. Niektorí bádatelia tiež zvažujú hypotézu, že *iuxtā* je kompozitum obsahujúce koreň slovesa *stāre* (Cowgill 1970: 125). Hoci presná diachronická rekonštrukcia tejto lexikálnej skupiny zostáva nejasná, nedá sa poprieť, že vokál nachádzajúci sa pred [st] bol objektom synkopy.

5.1.5 Latinské *testis*

Substantívum *testis* ‘svedok’ je *i*-kmeň, ale *i*-flexia je sekundárna, ako o tom svedčí oskický kognát *trstus*⁶⁶ (*ST* Cm 14) a lat. denominatívne sloveso *testor, testārī* ‘zvolávať (osobu, božstvo) ako svedka, zavolať svedčiť’. Pôvodný *o*-kmeň možno vysvetliť ako reflex tvaru **tristos* < **tri-sth₂-o-s*, kompozitum s odvodeninou koreňa **sth₂-* ‘stáť’ ako druhým členom s významom ‘stojaci ako tretí (pri)’.⁶⁷ Tento prarvar možno porovnať s **dwi-sth₂-o-s*, čo je reflektované v skt. *dviṣṭha-* ‘stojaci na dvoch miestach’ (Pinault 2018a: 329). Alternatívna rekonštrukcia by bola **trito-sth₂-o-s* > **tritostos*.⁶⁸ V takomto prípade by mohol nastať vývoj: **tritostos* > **t_rrtostos* > **tert₀stos* > **tertstos* > **testos* v latinčine prebudovaný na *i*-kmeň *testis* ‘svedok’. Pre **CriD* > **C_rrD* (*D* = alveolára) por. *tertius* (< **tritīyos*), *cernō* (< **krinō*), *certus* (< **kritos*), *ter* (< **tris*), *acerbus* (ak pochádza z **akerβos* < **akerδos* < **akriδos* < **akrid^hos*), ale *trīnī* (< **trisnoi*), *crispus*, *crista*. Možno teda uzavrieť, že historická interpretácia slova *testis* zostáva neistá.

5.1.6 Latinské *miscellus*

Synchrónny význam lat. adjektíva *miscellus* nie je úplne jasný.⁶⁹ Podľa *OLD* (s.v. *miscellus*), slovo ženského rodu *miscella* (*ūua, uītis*) odkazuje na ‘podradnejší typ hrozna’ (Cato *Agr.* 6, 4; 23, 2; 106, 2; 112, 3).

⁶⁴ Cf. Nussbaum (1997: 187), Dieu (2009), Machajdíkova (2013: 27), Martzloff (2014: 221–222).

⁶⁵ Podľa de Vaana (2008: 321) je tento *s*-kmeň zachovaný v lat. *iūgera* (jednotka merania územia).

⁶⁶ K oskickému substantívu *trstus* a jeho kontextu pozri Martzloff (2019: 270).

⁶⁷ K sémantickému vývoju slova *testis* pozri Katz (1998: 184–185) s bibliografiou.

⁶⁸ Ohľadom **tritostos*, cf. Rix (1995: 243), Hackstein (1997: 42, pozn. 35). Podľa Rixa **trito-sto-s* nahradilo tvar *trito-stā-*.

⁶⁹ See Leumann (1921: 190–192), André (1952: 146–147), Goujard (1975: 143).

(5) (Cato Agr. 23, 2)

Uuas miscellas, uinum praeliganeum quod operarii bibant, ubi tempus erit, legito.

‘Zobieraj podradné strapce pre trpké víno, aby ho mohli piť robotníci, keď príde čas.’⁷⁰

Leumann (1921: 190) tvrdí, že *miscellus* nie je príbuzné so slovesom *miscēō* ‘miešať’. Keďže slovo *miscellae* zrejme odkazuje na strapce horšej kvality, *miscellus* možno dať do súvislosti s komparatívom *minor*, *minus*. Ak je Leumannova sémantická interpretácia správna, *mīscellus* (s dlhým vokálom) môže pochádzať z **min-Vs-k^o* > **mīnsk^o* > *mīsk^o*. Túto hypotézu o existencii vzťahu medzi *miscellus* a *minus* akceptuje De Vaan vo svojom slovníku (2008: 381). André (1952: 146–147) však odmieta Leumannovu sémantickú (a etymologickú) analýzu. Podľa Andrého, ktorý sa detailne venoval štúdiu dokladov, slovo *miscellae* označuje zmiešané variety hrozna (‘plants mêlés’). Hoci Leumannove vysvetlenie netreba zavrhnúť, diachronická interpretácia slova *miscellus* zostáva otvorenou otázkou.

5.1.7 Latinské *inquit*

Sloveso *inquit* ‘povedal’ a jeho príbuzné formy ako *inque* (Plaut. *Bacch.* 883; neisté *Merc.* 904), *inquitō* (Plaut. *Aul.* 788, *Rud.* 1342, *Trin.* 427) obsahuje koreň **sek^w*- ‘povedať’ (cf. gr. ἐνίσπε). Lat. *inquit* je príbuzné s tvarom *insece* doloženým u Livia Andonica (*Odusia*, Fr. 1) a v Ennioových Annáloch (Fr. 322, Skutsch 1985: 98, 499). /k/ <c> (namiesto očakávaného /k^w/ <qu>) v imperatívne *insece* je sekundárne.⁷¹

V gréčtine je koreňový prízent **en-hek^w*- (ἐννέπω) a reduplikovaný prízent **en-hisk^w*- (cf. ἐνίσσω). Ak pripustíme etymologické prepojenie medzi gréckymi a latinskými tvarmi, *insece* možno porovnať s ἐννέπω (koreňový prízent) a *inquit*, *inque* s ἐνίσσω (reduplikovaný prízent so sekundárnym *ye/yo*-sufixom v gréčtine: **en-si-sk^w-yō*, cf. Rix & Kümmel 2001: 527). Hackstein (1997: 37–42) vysvetľuje *inquit* ako reduplikovaný prízent **en-si-sk^w-e-ti*. Ak je to správne, rekonštruovaná sekvencia [ensisk^we^o] je relevantná pre našu diskusiu.

De Vaan (2008: 304) však odmieta Hacksteinovu rekonštrukciu a píše: ‘problematické je uznať reduplikovaný prízent **en-si-sk^w-e-* [...], pretože by to vyžadovalo synkopu v zatvorenej slabike.’ Táto námietka de Vaana však nie je presvedčivá, keďže, ako bolo ukázané vyššie, synkopa krátkeho vokálu pred *sT* je určite doložená napríklad v slove *sēstertius* pochádzajúcom z **sēmistertiyos*. Synkopa sa teda mohla objaviť v predpokladanej protoforme:

(6) **[ensisk^wo]* > **[enssk^wo]* (synkopa) > **[ensk^wo]* > *[ink^wo]*.

O hláskovej zmene [nsk^w] > [nk^w] svedčí adjektívum *tranquillus* < **trans-k^wo* (cf. Vine 2008: 5). Existujú však dve alternatívne fonologické vysvetlenia pre vývoj z protoformy **en-sisk^weti* smerom k *inquit*.

⁷⁰ Hooper & Ash (1934: 41). Podľa Leumann (1921: 191) ‘bekommen die Arbeiter den Wein von der schlechtesten Traubensorte, die die kleinsten (Trauben oder) Beer hat’.

⁷¹ Toto /k/ nie je úplne jasné. Hackstein (1997: 37, pozn. 32) porovnáva vývoj **inseque* > **insec* s vývojom v *neque* > *nec* a pripúšťa reštitúciu koncového *-e* (ako vo *face*, variante *fac*).

V *[ensisk^wo] mohla byť skupina [sis] objektom istej formy haplológie alebo - podľa Grammontovej terminológie - hapaxépie (1963: 336–337).⁷² Tiež možno počítať s odstránením reduplikácie po preverbiu v súlade s inak dobre doloženým morfonologickým procesom (Meiser 1998: 210):

(7) *[ensisk^wo] >> *[ensk^wo] ('hapaxépie' / dereduplikácia) > [ink^wo].

Záverom možno konštatovať, že synkopa krátkeho *i pred klastrom *sk^w v protoforme *en-sisk^weti tvaru *inquit* je možná (cf. *sēsque* < **sēmis-que*), ale vypadnutie vokálu sa môže vysvetliť aj ako výsledok haplológie alebo dereduplikácie. Sloveso *inquit* teda neumožňuje vysloviť jednoznačný záver.

5.1.8 Latinské *opscus*

Adjektívum *opscus*, *oscus* zrejme svedčí o synkope vokálu *i* vo vnútornej prostrednej slabike pred sC-klastrom a pochádza z **opiscos* so sufixom *-iskos*, ktorý sa objavuje aj pri iných etnonymách.⁷³ Festus uvádza: *Oscos quos dicimus, ait Uerrius, Opiscos antea dictos, teste Ennio, cum dicat 'de muris rem gerit Opscus'* (218, 12-13 L); *Opicum quoque inuenimus pro Osco* (Paul. Fest. 205, 3 L); *in omnibus fere antiquis commentariis scribitur Opicum pro Obsco, ut in Titi[n]i fabula Quinto: "Qui Obsce et Uolsce fabulantur, nam Latine nesciunt."* (204, 27-30 L).⁷⁴ Vzťah medzi tvarmi *opicus* a *oscus* nie je iba lexikálny, ale aj sémantický, pretože etnonymum *oscus* dost' skoro nadobudlo negatívny význam odlišný od slova *opicus*. Ako v prípade slova *oscus* aj slovo *opicus* (výpožička z gréčtiny) sa používalo ako substantívum aj ako adjektívum a takmer nikdy nemalo geografický význam, keďže vždy sekundárne označovalo osobu, ktorá neovládala dobre gréčtinu.⁷⁵

5.2 Sabelská sekvencia CVsT(R)V (C ≠ w, T = neznelá okluzíva)

5.2.1 Oskické *minstreis* (Tabula Bantina)

V sabelských jazykoch starovekej Itálie krátky vokál pred */sT(R)/ podliehal synkope (Benediktsson 1960: 262–263; Rix 1967: 72, 77). Z metodologického hľadiska musia bádatelia jasne rozlišovať medzi prípadmi, v ktorých synkopa môže byť predpokladaná s istotou (osk. *minstreis*, umbr. *eheturstahamu*) a prípadmi, v ktorých je hypotéza o uskutočnení synkopy iba možnosťou. V niektorých slovách sa dokonca synkopa v tomto okolí neuskutočnila (*hanustu* 'honestá', ST Pg 9).

Oskický tvar v genitíve písaný ako *minstreis* (ST Lu 1, lines 12, 27) alebo *mistreis* (ST Lu 1, riadky 18, 35) znamená 'menší': *ampert minstreis aeteis eituas* '(s pokutou) menšou ako polovica jeho majetku' (ST Lu 1,

⁷² *Rhododendrum* > *rodandrum* (CGL 3, 264, 45) je príkladom 'hapaxépie' (*rodendre* je doložené vo francúzštine, cf. Risop 1930: 252).

⁷³ Por. tiež *Scord-iscī* (ilýrsky kmeň), *Taur-iscī* (kmeň Norica).

⁷⁴ Cf. tiež Daviault (1981: 120): 'Ktorí rozprávajú po oskicky a volskicky, pretože nevedia po latinsky.'

⁷⁵ Cf. Dubuisson (1983).

riadok 12). Akuzatívna forma [*min?*]*stram* (ST Lu I, frag. Adamesteanu 6) sa objavuje vo fragmentárnom kontexte. Oskické *mi(n)streis* je priamo porovnateľné s lat. *minister* a implikuje teda, že tu bol synkopovaný vokál. De Vaan (2008: 381) pre oskičinu postuluje adjektívum **min-Vs-tero-s* bez špecifikovania kvality strateného vokálu a vysvetľuje lat. *minister* ako **min-os-tero-s*, ale takáto protoforma by mala pravdepodobne výsledok ***minuster* (cf. lat. *onustus* ‘obťažný, zaťažný’). Možno poznamenať, že slovo *maiestās* môže pochádzať z **mag-yos-tāt-s* (namiesto **mag-yes-tāt-s*, ako sa všeobecne uznáva), ale v tomto slove pred **o* predchádzala skupina **yy* < **gy*, ktorá mohla spôsobiť anteriorizáciu **o* na *e*. Rekonštrukcia **min-is-tero-s* (cf. *sinister*⁷⁶ ‘ľavý’) je pravdepodobnejšia. Hoci zostáva kvalita strateného vokálu neistá, oskické *minstreis* poskytuje výborný príklad na synkopu krátkeho vokálu pred **/sTR/* v sabelských jazykoch.

Leumann (1921: 190) tiež navrhuje hypotézu, že tvar *miseriis* v *Pseud. 772* by mohol ukrývať tvar *misteriis* (zo slova **misterium* < *ministerium*?), čo by mohlo predstavovať paralelu k *miscellus* z **min(u)scellus*. Pozri Lindsay & Nohl (1897: 233). Napriek talianskemu *mestiero*, *mestiere* a francúzskemu *métier* však táto dômyselná konjektúra zostáva nepotvrdenou.

5.2.2 Umbrijské <etuřstamu>, <eheturstahamu>

Umbrijský imperatív *etuřstamu* (Tlg Ib 16), *eheturstahamu* (Tlg VIb 55), *eturstahmu* (Tlg VIb 53, dvakrát) sa môže vysvetliť ako reflex **ek-tudestā-* alebo **eh-tudestā-*⁷⁷ (Meiser 1986: 226, 231–233). Nominálna báza **tudes-to-* tohto slovesa je odvodená z umbr. substantíva *tuder* ‘hranica’ (Tlg VIa 10, 11, s rotacizmom koncového **s*).⁷⁸ Štruktúra tvaru *etuřstamu* sa zdá byť porovnateľná s lat. parasyntetickým slovesom *extermi-nāre* ‘vyhnať z územia’.⁷⁹

V umbrijskom slovese sa dá rekonštruovať hlásková sekvencia [°tudest°]. Zmena [d] > [ř] v intervokalickej pozícii predchádza synkopu. Bežný vývoj intervokalickeho **d* v umbrijščine ilustrujú tvary konjunktívu ako *teřa* (s grafémou ř v umbrijskej abecede), *dirsa* (pravopisný variant *rs* v latinskej abecede), reflektujúc **didād*.⁸⁰ Treba poznamenať, že táto hlásková zmena nezasiahla intervokalicke [d] slova *tuder* kvôli dismilačnému efektu vyvolanému koncovým [r] (Meiser 1986: 223). Sekvencia [°tudest°] sa najprv stala [°tuřst°] a potom [°tuřst°], v písme zachytená ako °tuřst° v umbrijskej abecede a °turst° (iba s jedným s) v latinskej abecede.

⁷⁶ Etymológia slova *sinister* je predmetom diskusie. Súvis s latinským *sine* (cf. ved. *sanutár* ‘preč, ďaleko, bokom’) nie je vylúčený súdiac podľa starej (ale stále hodnotnej) štúdie od Hertza (1909), k čomu pozri Pastoureau (1988: 354, pozn. 23).

⁷⁷ Forma preverbia *eh-* (< **eġ^h-*) je doložená v juhopicénskom slovese *ehuelí* (ST Sp TE 1).

⁷⁸ K detailnej morfológickej analýze slova *tuder* cf. Meiser (1986: 237–238).

⁷⁹ Porovnaj tiež štruktúru slovesa *inhumāre* ‘pochovať do zeme’.

⁸⁰ Meiser (1986: 222). V konjunktíve je sekundárna koncovka **-d*. Strata koncového **-d* je v umbrijščine pravidelná.

5.2.3 Umbrijské *mersto*

Umbrijské slovo doložené na na Iguvínskych tabuliach v podobe akuzatívu sg. m. *mersto* (TIg VIa 3, 4, 16, 17), ak. sg. f. *mersta* (TIg VIa 3, 4, 16), *meersta* (TIg VIa 17), abl. sg. m. *merstu* (TIg VIa 1), ak. pl. f. *merstaf* (TIg VIa 4), *mersta* (TIg VIa 3 [dvakrát], 4, 18 [dvakrát]) nemá úplne jasný význam (Untermann 2000: 473). Zohľadňujú sa viaceré preklady: ‘správny, patričný, priaznivý’ (Buck 1928: 338), ‘umožňujúci vystrojiť obrad’ (Poultney 1959: 230), ‘naklonený’ (Nishimura 2014: 175, s otáznikom).

Napriek sémantickej neistote je diachronická interpretácia tohto adjektíva istá. Slovo patrí ku koreňu **med-* latinského *medeor* ‘liečiť, ošetrovať’, *modus* ‘miera, rozsah, kvantita’ a môže sa rekonštruovať ako **med-es-to-s* (cf. lat. *mod-es-tu-s* ‘zachovávajúci správnu mieru, umiernený, skromný’) alebo **med-os-to-s* (cf. *on-us-tu-s* < **on-os-to-s*, odvodené z s-kmeňa *onus* < **on-os*, gen. *oneris* < **on-es-es*). Takúto rekonštrukciu akceptuje aj Rix (1967: 77). Oskické $\mu\epsilon\tau\sigma\epsilon\delta$ (ST Lu 13) zrejme reflektuje pravek **medestēd*.⁸¹ Fonologický vývoj možno načrtnúť ako: **[medestom]* > **[meðestom]* > **[meřstom]* (alebo **[medostom]* > **[meðostom]* > **[meřstom]*), odkiaľ je pravopis <*mersto*> (Meiser 1986: 231). Písanie <*rst*> možno porovnať so slovom *eheturstahamu* (cf. *etuřstamu*).

Umbrijské tvary abl. sg. f. *mersuva* (TIg III 11) a ak. pl. nt. *mersuva* (TIg III 28), ktoré sú príbuzné s *mersto*, nemožno ľahko interpretovať. Tvar *mersus* (TIg III 6) je jednoznačný a môže sa interpretovať buď ako nom. sg. m., ako forma súvisiaca s *mersuva* alebo ako abl. pl., čiže forma, ktorú možno dať do súvislosti so substantívom *meřs*, *mers* ‘zvyk’.⁸² Za účelom objasnenia slova *mersuva* bolo správne postulované adjektívum **medes-wo-s* (Nishimura 2016: 205, pozn. 19). Avšak ako preukázal Meiser (1986: 184), praveky ablatívu sg. f. **medeswād* a akuzatívu pl. nt. **medeswā* by sa pri striktnom aplikovaní hláskových zákonov nevyvinuli na *mersuva*, ale by sa zmenili na ***meder(r)a* s pravidelnou hláskovou zmenou [sw] > [rw] > [rr]. Vývoj [sw] > [rw] sa uskutočnil dosť skoro (pred rotacizmom intervokalickeho **s* v latinčine)⁸³ a objavuje sa aj v latinčine aj v sabelských jazykoch: lat. *caterua* ‘skupina mužov / vojakov’ < **kates-wā* (cf. lat. *catēna* ‘reťaz; spojivo’ < **kateznā* < **kates-nā*), lat. *Minerua* (so sekundárnym [i]) < **menes-wā*.⁸⁴ Dva kroky vývoja [sw] > [rw] a [rw] > [rr] sú doložené v umbrijskom imperatívne *caterahamo* (TIg VIb 56) ‘zoradte sa do čiat’: [katesw^o] > [katerw^o] > [katerr^o]. Tvary písané ako *mersuva* sa teda dajú vysvetliť ako analogické k nominatívu sg. m., kde sa uskutočnila synkopa **o* pred koncovým **s* (**medeswos* > **medesus*) už v ranom období pred zmenou **sw* > *rw*.⁸⁵

⁸¹ K tvaru $\mu\epsilon\tau\sigma\epsilon\delta$ pozri Untermann (2000: 475), Lejeune (2018: 903).

⁸² K *meřs*, *mers* pozri Pinault (2018–2019: 201).

⁸³ To ale neimplikuje, že zmena **sw* > *rw* je protoitalickej dáta.

⁸⁴ K umbrijskej zmene **sw* > **rw* > *rr* pozri Meiser (1986: 183–184). Vývoj **sw* > *rw* bol už ukončený, keď bolo teonymum vypožičané do etruštiny, kde je doložené už v šiestom storočí (Rix 1981: III–122).

⁸⁵ K alternatívnejmu vysvetleniu pozri Weiss (2010: 99, poznámka 4). V prípade **meneswā* > **menerwā* sa takáto analógia (s nom. sg. m.) nemohla uskutočniť, keďže sa toto slovo lexikalizovalo ako ženské teonymum.

Ak má byť slovo **mersus** interpretované ako tvar nom. sg. m. spojený s **mersuva**, vyvstávajú otázky týkajúce sa klastra **-rs-** v **mersus**. V štádiu **medesus* (zo skoršieho **medeswos*) sa intervokalické **d* malo zmeniť na **ř* ešte pred synkopou: **[medeswos] > *[medesus] > *[meřesus] > *[meřsus]*. V umbrijskej abecede by sa očakávalo písanie ****meřsus** (s reťazcom písmen řs), nie **mersus** (por. **etuřstamu** TIg Ib 16). Písanie *rs* v *mersto* závisí od toho, že v latinskej abecede nie je písmeno ř a *mersto* mohlo byť fonologicky buď /merstom/ alebo (pravdepodobnejšie) /meřstom/ (por. *eturstahmu* zodpovedajúce variantu v umbr. abecede **etuřstamu**). Fonologický vývoj **[medesus] > *[meřesus] > *[meřsus]* je však nesprávny, pretože nestačí na vysvetlenie zoznelenia intervokalického [s] na [z]. Meiser (1986: 175) pridáva krok vo vývoji intervokalického **d* a postuluje **d > *đ > ř*. Podľa Meisera sa klaster [đz] vychádzajúci zo synkopy disimiloval na [rs]. Celý fonologický vývoj teda bol:

(8) **[medeswos] > *[medesus] > *[međezus] > *[međzus] > [mersus]* (zachytené v písme ako **mersus**).

Naopak *mersto* malo neznelé [s], disimilácia [đz] > [rs] sa neuskutočnila a [đ] sa pravidelne zmenilo na [ř]:

(9) **[medestom] > *[međestom] > *[međstom] > *[meřstom]* (písané ako *mersto*),
alebo **[medostom] > *[međostom] > *[međstom] > *[meřstom]* (písané ako *mersto*).

Ak má byť ale slovo **mersus** interpretované ako tvar abl. pl. korešpondujúci s **meřs**, **mers** 'zvyk, zákon',⁸⁶ mohlo by reflektovať skôr pravev **medes-u-βos*:

(10) **[medesuβos] > *[medezuβs] > *[međezuss] > *[međzuss] > [mersus(s)]* (písané ako **mersus**).

5.2.4 Oskické <vezkeí> (Agnone)

Oskické slovo **vezkeí** (*ST* Sa 1 A-2, B-3) predstavuje dat. sg. *i*-kmeňa alebo spoluhláskového kmeňa (Lejeune 2018: 605–606; Benediktsson 1960: 263, 272, 277; Eichner 1993: 84). Oskické slovo **húrz** (*ST* Sa 1 B-23) reflektujúce **g^hortos*⁸⁷ (cf. lat. *hortus*, st.ír. *gort*) potvrdzuje, že pravopisný variant so *z* by mohol predstavovať sekundárnu skupinu [ts] pochádzajúcu zo synkopy. Datív písaný ako **vezkeí** je teda pravdepodobne pokračovaním **wetVskei* so synkopou krátkeho vokálu **V* pred klastrom **sk*. Keďže **vezkeí** je zrejme príbuzné s *s*-kmeňom významu 'rok' reflektovaným v gréckom slove ἔτος (mykénske *we-to*, *we-te-i*), môže tento tvar reflektovať **wetes-k-ei*. Naopak Lejeune (2018: 606) rekonštruuje **wetes-ik-ei* (s dvomi synkopami, ale takáto analýza je zbytočne komplikovaná).

Podľa zaujímavého porovnania navrhnutého M. Jandom (1998b: 611–612) možno oskické **vezkeí** porovnať s chetitským *šāudišt-* / *šāwidišt-* (nom.sg. *ša-ú-di-iš-za*, *ša-a-u-ti-eš[-za]*) označujúcim teľa (narodené v súčasnom roku) a prekladať ho ako 'mláďa, jednorodiak'. Je ťažké rozhodnúť, či sa *šāwidišt-* synkopovalo na *šāudišt-*, alebo obidva tvary reflektujú starý ablaut (Kloekhorst 2008: 739), ale tento sporný prvok nie je

⁸⁶ Túto otázku analyzuje Weiss (2010: 84). Pasáž puře fratru **mersus fust kumnakle** bola preložená ako 'ten, kto podľa zvykov bratstva bude na zhromaždení' (Weiss 2010: 433).

⁸⁷ K oskickému **húrz** a latinskému *hortus* pozri Martzloff (2019: 323), Martzloff & Machajdíkova (2020b: 130).

rozhodujúci pre preberanú otázku. Chetitský tvar je kompozitom obsahujúcim slovo **wet-es-* ‘rok’.⁸⁸ Presná rekonštrukcia chetitského slova je predmetom diskusie: **sóm-wetes-t-* (Melchert 1994: 61, 139, 168), **sm-wetes-t-* (Janda 1998b: 611) alebo **so-wetes-t-* ‘tohtoročný, novonarodený’ (Kimball 1999: 233; Klockhorst 2008: 96, 740). Druhá časť chetitského kompozita môže byť priamo porovnaná s kmeňom slova *vezkei*, za predpokladu disimilácie *[*wetestei*] > *[*weteskei*] a následnej synkopy *[*weteskei*] > *[*wetskei*] (Janda 1998b: 612). Oskické *vezkei* by teda pôvodne bolo označením pre ‘jednoročiaka’.

5.2.5 Umbrijské <*iapuzkum*>, <*iabuscer*>

Umbrijské tvary *iapuzkum* (Tlg Ib 17), *iabusce* (Tlg VIIa 12), *iabuscer* (Tlg VIb 54, 59), *iabuscom* (Tlg VIb 58), *iapuser* (Tlg VIIa 48), *iapusco* (Tlg VIIa 47) môžu mať súvis s menom kmeňa Ἰάποδες citovaným u Strabóna (4, 6, 10).⁸⁹

Meno kmeňa, z ktorého bol tvar *iabuscer* odvodený, muselo byť vypožičané až v neskoršom období, pretože nepodstúpilo zmenu **d* > *ř* (Benediktsson 1960: 226).⁹⁰ Rozpor medzi [o] v Ἰάποδες a [u] v *iabuscer* (v latinskej abecede) sa nás tu netýka. Graféma <*z*> v slove *iapuzkum* poukazuje na sekundárny klaster [ts] (Nishimura 2016: 205). Je samozrejme lákavé prísť k záveru, že v tomto slove boli alveolára **d* a sibilanta pôvodne oddelené vokálom (Götze 1923: 102). Takto by sa dala predpokladať odvodenina [yapudisk^o] (alebo [yapodisk^o]) so synkopou v tretej slabike, čím by sa však odlišovala od iných preberaných prípadov synkopy pred *-sT-*, kde sa synkopoval vokál v druhej slabike slova.

Treba sa však vyhnúť anachronizmu: vypadnutie podpovrchového vokálu v tomto slove by sa nemuselo nevyhnutne interpretovať ako synkopa v diachronickom zmysle. Ak bolo meno kmeňa vypožičané v neskoršej dobe (až po pôsobení synkopy), možno si predstaviť, že forma [°sk^o] sufixu bola priamo pridaná ku kmeňu: v tomto prípade protoforma nebola [yapudisk^o], ale priamo [yaputsk^o] < [yapud] + [sk^o]. Forma sufixu [°sk^o] by teda bola prebratá z iných odvodnení, v ktorých sa synkopa [°isk^o] > [°Øsk^o] už uskutočnila.

5.2.6 Juhopicénske <*múfqlúm*>

Existujú dve konkurenčné interpretácie juhopicénskeho substantíva *múfqlúm* ‘monument’ = [m^o:fkl^om] (ST Sp TE 5; Penna Sant’Andrea; 550 – 500 p. n. l.): buď **mon-Vs-tlo-m* (**monistlom* alebo lepšie **monestlom*) alebo **mon-s-tlo-m*.⁹¹ Slovo *múfqlúm* obsahuje koreň lat. *moneō*, *meminī*, teda koreň **men-* ‘myslieť’, a môže byť bližšie porovnané s lat. *mōnstrum*, ktoré reflektuje buď **mon-Vs-tro-m* (**monistrom* alebo

⁸⁸ K sémantickým paralelám cf. ved. *vatsá-* ‘calf’ < **wet-s-o-*; gót. *wiprus*, st.angl. *weper* ‘baran’ reflektujúci **wet-ru-*.

⁸⁹ K Ἰάποδες (Iapodovia sú opisovaní ako zmiešaný národ Keltov a Ilýrov prebývajúcí v centrálnom vnútrozemí dnešného Chorvátska), cf. Mayer (1940) a Birkhan (1997: 148, 251).

⁹⁰ Por. *iapuzkum*, *iabuscer* s *eheturstahamu* < **eh-tudestā-*.

⁹¹ Martzloff & Machajdíkova (2020a: 291–292). Pozri Lipp (2021: 282–283). Rekonštrukcie **monsitlom* alebo **monsistlom* tiež prichádzajú do úvahy. Pozri Eichner (1993: 51).

lepšie **monestrom*) alebo **mon-s-tro-m*. Rekonštruovaný tvar **monestlom* by bol teda ďalším príkladom na synkopy pred klastrom začínajúcim so /s/. Derivačnou bázou slova **monestlom* mohol byť s-kmeň **men-es-* prebudovaný na **mones-* pod vplyvom kauzativa **mon-éye-ti* (cf. lat. *moneō*), alebo mohol byť extrahovaný z tohto kauzativa **mon-éye-ti* reinterpretovaného ako **moné-ye-ti*. Podľa R. Lippa (2021: 283) dubletum **mones-tlo-* ~ **mones-tro-* predstavuje *nomen instrumenti* odvodené z s-abstrakta **mon-es-* zo slovesnej bázy **mon-e-* získanej po odstránení synchronného sufixu prízentného kmeňa *-*ye/o-* z **mone-ye/o-*.

Pratvar **monstlom* (bez synkopy) nemožno úplne vylúčiť. Keďže presne nepoznáme fonologické pravidlá v juhopicénčine, je nemožné rozhodnúť, či *f* môže byť pokračovaním primárneho klastra **ns* alebo sekundárnej skupiny **ns* (< **n(V)s* prostredníctvom synkopy), alebo nie. R. Lipp (2021: 282-3) uvádza, že *-f* pochádza zo sekundárneho *-*ns-* < *-*nVs-* a dá sa porovnať s umbr. *f* v *mefa*, *spefa* zo sekundárneho vnútorného **ns* < **nss* < **nts*, **nt^st*. Podľa Lippa do úvahy prichádzajú dva tvary: **mō:nsklo-* (ak *V:* < *V/_ns* po synkope, ako lat. *fēstra* < **fenstra* < *fenestra*) < **monesklo-* < **mones-tlo-* ~ **mones-tro-* > lat. *mōnstrum*, ale aj *múfqlúm* ako tvar pochádzajúci z [mō̃fklō̃m] s nazalizovaným [-ō̃] teda pokračujúci **mōⁿfklo-* < **monf.klo-* < **mons.klo-* < **mone.sklo-* < **mon-es-tlo-*. V tomto prípade by [mō̃fklō̃m] svedčilo o zatvorenej artikulácii vokálov kvôli nazalizácii, čo je porovnateľné s 3.pl. préterita ako *adstaiúh* ST AP 2 ‘statuerunt / vztýčili’ s -*úh* = [-ō̃h] < *-ō̃d < *-ōⁿd < *-ond. Pre jpic. *múfqlúm* zmenu artikulácie kvôli nazalizácii predpokladá Prósperová (2020: 56) postulujúc pre juhopicénčinu a umbrijčinu kontextovocitlivý vývoj **s* > **ʒ* > *f* v presynkopálnej sekvencii *-*Vns.C-*. Lipp však pripomína, že by takýto vývoj mohol byť aplikovaný aj na postsynkopálne sekvencie tohto typu.

Podľa Lippa (2021: 287) existuje aj ďalší juhopicénsky tvar, v ktorom prebehla synkopa pred sekvenciou *s+C*, a to výsledný tvar konjektúry *meí/{ti}strúí*, ktorý možno považovať za reprezentáciu navrhovaného písania **meistrúí* zachytávajúceho dat.sg. z /*meystro:y*/ ‘väčší’ z **majstro-* (s efektom dvoch synkôp v za sebou nasledujúcich slabikách) < **majstero-* (presynkopálna velárna palatalizácia) < **magis-tero-*. Tým by bol doložený tvar ekvivalentný k lat. *magister* a umbr. *mestru* f. ‘väčšia’ < **mejstrá* < **majstrá* < **majsterā* (pričom ako v jpic. tu došlo k dvom synkopám v dvoch za sebou idúcich slabikách). Podľa Nishimuru však v umbrijskom tvare k synkope *-i-* nedošlo (pozri vyššie).

5.2.7 Oinotrijské $\sigma\tau\alpha\chi\iota\sigma\sigma\tau\omicron\delta$ alebo $\sigma\tau\alpha\iota\sigma\sigma\tau\omicron\delta$

Zoskupenie čítané ako $\nu\epsilon\pi\iota\sigma\tau\alpha\chi\iota\sigma\sigma\tau\omicron\delta$ alebo $\nu\epsilon\pi\iota\sigma\tau\alpha\iota\sigma\sigma\tau\omicron\delta$ je doložené na oinotrijskom nápise (ST Ps 20, Tortora) publikovanom Lazzarinim & Poccettim (2001: 168–180). Boli navrhnuté rôzne interpretácie tohto zoskupenia. Rekonštrukcia *(s)*tā-yo-ske/o-* s významom koreňa ‘ukradnúť’ (Beckwith 2007: 85) je problematická, pretože by predpokladala stratu intervokalickeho *-y-*. Navyše analýza sekvencie $-\sigma\sigma\tau\omicron$ ako reflexu *-*oh₁-ske/o-* by nebola plauzibilná, keďže takéto slovesá (s *o*-stupňom statívneho sufixu) nie sú v italicických jazykoch doložené. Niektorí bádatelia rozdeľujú toto zoskupenie na $\nu\epsilon\pi\iota\sigma$ (σ) $\tau\alpha\chi<\iota\sigma>$ $\sigma\sigma\tau\omicron\delta$ alebo $\nu\epsilon\pi\iota\sigma$ (σ) $\tau\alpha\iota<\iota\sigma>$ $\sigma\sigma\tau\omicron\delta$ ($\iota\sigma$ namiesto $\iota\sigma\iota$ by bola iba haplografia) a považujú $\sigma\sigma\tau\omicron\delta$ za reflex pratvaru **op-esk-e-tōd*. V tomto prípade by mohol byť kmeň extrahovaného imperatívu $\sigma\sigma\tau\omicron\delta$ priamo

porovnateľný s lat. *obescet* (*oberit uel aderit*, Paul. Fest. 207, 5 L). Synkopa prvého *e pred *sk by bola pravidelná (**pesk* > **psk* > *sk*) a vypadnutie tematického vokálu analogické (cf.]qto[δ na tom istom nápise).⁹² Pre diskusiu k tomuto návrhu pozri Nishimura (2012: 388), Martzloff & Machajdíkova (2020a: 292). Táto interpretácia je zaiste zaujímavá, ale nemôže byť považovaná za definitívnu.

5.3 Sekvencia VwVsT(R)V (T = neznená okluzíva)

5.3.1 Úvodné poznámky

Ohľadom hláskového vývoja sekvencie [VwVsT(R)V] vyvstávajú dve dôležité otázky. Po prvé, ak by zo sekvencie [V₁wV₂sT(R)V₃] vznikla sekvencia [V₁usT(R)V₃], bolo by treba tento vývoj chápať ako výsledok pravidla *sēstertius*, alebo ako dôsledok pravidla *noundinum*? Podľa našej diachronickej interpretácie slovo *nūndinae* ‘trhový deň’ možno vysvetliť ako: **nowen-din-ai* ‘obdobie deviatich dní’ > **nowundinai* > **noundinai* > *nūndinae* (progresívna asimilácia, vypadnutie *w*, vytvorenie nového diftongu a monoftongizácia; synkopa sa nerealizovala). Zo všeobecnejšieho hľadiska by bol vývoj podľa pravidla *noundinum* takýto:

$$(11) \quad V_1wV_2sT(R)V_3 > V_1(w)usT(R)V_3 > V_1usT(R)V_3 \text{ (pričom } V_1 = o\text{)}.$$

Porovnaj vývoj podľa pravidla *sēstertius*:

$$(12) \quad V_1wV_2sT(R)V_3 > V_1w\emptyset sT(R)V_3 > V_1usT(R)V_3 \text{ (synkopa)}.$$

Presná hlásková podoba vývoja sa zrejme nedá zistiť. Ďalšia neistota sa týka kvality vokálu V₁. Je otázne, či treba akceptovať vývoj podobný pravidlu *noundinum*, pričom V₁ = *a*, ako to naznačuje⁹³ Hackstein (2011: 110). Táto otázka je priamo relevantná, keďže Hackstein vysvetľuje *audiō* ako výsledok praveku **awizd^hiyō*.

5.3.2 Latinské *iūstus*

Lat. *iūs* je pokračovaním *s*-kmeňa **yewos*, ako vidieť na denominatívnom slovese *iouesat* (*CIL* I² 4), čo je bezprostredný predchodca klasického *iūrat*⁹⁴ (v *iouesat* intervokálnych *s* ešte nepodľahlo rotacizmu). Hláskový vývoj bol: **yewos* > **yowos* > *iūs*. Adjektívum *iūstus* vychádza z **yewes-to-s* (cf. *iouestod* ‘iustō’, *CIL* I² 1). Hláskový vývoj mohol byť buď **yewestos* > **yowestos* > **yow\emptyset stos* > **youstos* > *iūstus* (synkopa ako v *sēstertius*, *fēstra*) alebo **yewestos* > **yowestos* > **yowustos* > **yo(w)ustos* > **youstos* > *iūstus* (pravidlo *noundinum*).

⁹² V oskickom adjektíve *destrst* *ST* Cp 8 (nom.sg.f. + *íst*) sú deskriptívne dve synkopy v dvoch slabikách vedľa seba.

⁹³ Hackstein (2011: 109) predpokladá vývoj **owe* > **owu* > *ou* > *ū* a **owi* > **owu* > *ou* > *ū*, ale na nasledujúcej strane píše **lawatos* > *lautus* (príklad A1) a **awizd^hiyō* > **awuz^o* > *audiō* (príklad A2).

⁹⁴ Grienberger (1900), Martzloff & Machajdíkova (2020b: 118).

5.3.3 Latin *auspex*

Lat. *auspex* 'veštec z letu vtákov, augur, jasnovidec' pochádza z **awi-spek-s*, doslovné 'ten, ktorý sa pozerá na vtáky'. Prvý člen kompozita je *i*-kmeň (cf. lat. *avis* 'vták'). Na jednej strane môže byť slovo *auspex* < **awi-spek-s* považované za výborný príklad synkopy krátkeho vokálu pred **sT-*. Na druhej strane sa nemôže úplne vylúčiť, že prvá časť *au-* v *auspex* je iba analogická podľa iných kompozít ako *auceps* 'lovec vtákov, vtáčnik', ktoré reflektuje **áwi-kap-s*.

5.3.4 Latinské *plaustrum*

Latinské slovo *plaustrum* 'voz, vozík' môže byť v našej problematike relevantné. Rozšírený názor, že variant *plōstrum* je starší ako *plaustrum* (a že *plaustrum* je hyperkorekcia) je nepodložený. Slovo *plaustrum* nie je príbuzné s *ploxenum* 'korba voza'.⁹⁵ Najakceptovateľnejšie vysvetlenie poskytol Forssman (2007), ktorý postuluje prarodku **pro-wek-stro-m* obsahujúci koreň **weġ^h-* (lat. *uehō, uehere*, ved. *váhati*). Túto etymológiu slova *plaustrum* akceptuje Hackstein (2011: 110). Forssman predpokladá regresívnu disimiláciu **r...r > l...r*. Podobná disimilácia sa nachádza aj v adjektíve *pulcher* 'krásny' < **polkros* < **porkros* < **prk-ro-s* 'žiadaný' (koreň **prek-* slovesa *poscō* 'pýtať sa, žiadať' < **porskō* < **prk-skō*).⁹⁶ Hláskový vývoj možno opísať nasledovne:

(13) **pro-weġ^h-stro-m* > **prowekstrom* > **prawekstrom* > **plawekstrom*.

Strata zaokrúhlenosti **ow > aw* je doložená slovesom *cauēre* < **kowh₁-éye-* 'starat' sa, dávať si pozor' (cf. gr. *καέω* 'vnímať'). Hlavný bod záujmu sa týka medzištádií, ktoré sa rekonštruujú ako sled vychádzajúci z **plawekstrom* smerom k doloženému slovu *plaustrum*. Dá sa uvažovať o dvoch možných postupoch. Ak sa akceptuje synkopa vo vnútornej slabike, hláskový vývoj mohol byť:

(14) **plawekstrom* > **plawestrom* > **plaw(e)strom* > *plaustrum*.

Bolo by treba predpokladať, že synkopa sa uskutočnila pred sekundárnym klastrom **-str-* vychádzajúcim z **-kstr-*. Eventuálne mohlo pôsobiť aj pravidlo *noundinum*:

(15) **plawekstrom* > **plawukstrom* > **pla(w)ustrom* > *plaustrum*.

Je možná aj iná relatívna chronológia hláskových zmien:

(16) **plawekstrom* > **plawestrom* > **plawustrom* > **pla(w)ustrom* > *plaustrum*.

⁹⁵ K *plaustrum* pozri Martzloff & Machajdíkova (2018: 71–82).

⁹⁶ K významu slova por. sabelské **kup-ro-s* 'dobrý, pekný' (cf. *ciprum*, Varr. *ling.* 5, 159) príbuzné s latinským slovesom *cupiō*, *cupere* 'túžiť', vid' Martzloff (2019: 299).

Treba predpokladať, že pravidlo *noundinum* sa mohlo aplikovať na sekvencie, v ktorých pred [w] predchádzal vokál [a]. Ak je Forssmanova rekonštrukcia slova *plaustrum* správna, historický proces zodpovedný za hláskový vývoj sa nedá určiť s istotou.⁹⁷

5.3.5 Latinské *faustus*

Rozsiahla lexikálna rodina latinského slovesa *faueō* ‘žičiť’ obsahuje aj adjektívum *faustus* ‘šťastný, priaznivý’,⁹⁸ ktoré vzniklo buď synkopou z *fawestos* (ale možný je tiež vývoj z **fawstos*) alebo pôsobením pravidla *noundinum*, ak akceptujeme, že platilo aj pri variante *aw-*. Etymológia je však neistá. Niektorí bádatelia predpokladajú, že *faueō* je príbuzné so skt. slovesom *bhūṣati* preloženým ako ‘ist für jmd. tätig, bemüht sich um jmd., hält sich bei jmd. auf, ist bereit, fördert’ (Mayrhofer 1963: 515). V kontexte tejto hypotézy sú možné viaceré rekonštrukcie ako pre *faueō*, tak pre *faustus*. De Vaan (2008: 206) navrhuje rekonštrukciu: **b^hh₂w-eh₁-* ‘byť priaznivý’, lat. *faustus* << **foustus* < **fawes-to-*. Medzištádiom **foustus* však nie je nevyhnutné. Ak akceptujeme praformu **fawes-to-*, treba predpokladať synkopu vokálu *e* pred klastrom *-st-*. Iná rekonštrukcia je však tiež možná: **b^heh₂w-s-to-*.

5.4 Sekvencia VwVsT(R)V (T = znelá okluzíva)

5.4.1 Latinské *iūglāns*

Varro (*ling.* 5, 102) poznal etymológiu slova *iūglāns* ‘vlašský orech’: *a Ioue et glande iuglans est appellata* ‘*iūglāns* sa tak nazýva podľa (spojenia slov) Iova a žalud’a’. Podľa Servia (*Serv. Ecl.* 8, 29) boli orechy zasvätené Iovovi (*nucēs in tutela sunt Iouis*).

Štruktúru slova *iūglāns* možno porovnať s gréckym spojením Διὸς βάλανος, ako to už uviedol Plinius Starší (*nat.* 15, 92) a *Cloatius Verus* citovaný Macrobiom (*Sat.* 3, 18, 2–4) s odkazom na Theofrastovu *Historia plantarum*.⁹⁹ Výraz Διὸς βάλανος sa objavuje vo význame ‘gaštan’ (Plinius,¹⁰⁰ Dioskoridés¹⁰¹) alebo ‘orech’

⁹⁷ Podľa Byrda (2015: 123) sa štúdiom rekonštruovateľných konsonantických klastrov v pie. zistilo, že sa maximálny mediálny konsonantický klaster v pie. skladal zo štyroch konsonantov. Kým **yéwktro-* ‘povraz’ (NIL 399) bolo správne vytvorené pie. slovo, **yéwk.stro-*, **yéwrk.stro-* by neboli možné, z čoho vyplýva, že v pie. bola maximálna slabika CCVCC. Pratív **pro-weg^h-stro-m* by bol teda fonotakticky korektný.

⁹⁸ Podľa DELL (220-221) sloveso *faueō* najprv patrilo do náboženského jazyka a často označovalo láskavosť bohov. Rituálne použitie ešte pretrváva vo výraze *fauēre linguīs*. Existujú aj odvodeniny od slova *faustus* ako *faustulus*, *infaustus*, *Faustitās* (bohyňa v spojení s Ceres).

⁹⁹ Theophrastus má Διοσβάλανος (*hist. pl.* 3, 3, 1). Pozri Amigues (1989: 7).

¹⁰⁰ Podľa Plinia Staršieho (*nat.* 15, 93) prišli gaštany zo Sárd a nazývajú sa *Sardské žalude* (*Sardianos balanos appellanti*). Meno *Diov žalud’* dostali neskôr (*Dios balanū* [grécky genitív] *nomen postea inposuere*). Pozri André (1960: 109–110).

¹⁰¹ Diosc. 1, 145. Cf. Beck (2017: 76, 494).

(Athenaios¹⁰²). Významu spojenia Διὸς βάλανος sa venoval Cook (1904: 86) v súvislosti so známym vzťahom medzi Diom a dubom.

Keďže vlašský orech bol do Grécka a Itálie privezený z Perzie a od Čierneho mora, relevantný materiál z východu možno použiť na upresnenie vývoja tohto slova (*ex Oriente nux*). V arménskom dialekte ʎarabaʎ (Karabach) sa nachádza slovo [tkóʎen] 'lieskovec' a po metatéze [któʎen] (pozri Ačariyan 1971–1979: II, 496a, ktorý uvádza prepisy <tkōʎēn, ktōʎēn>). Martirosyan (2010: 349) predpokladá, že tvar [tkóʎen] reflektuje **tukutin* < **tukaʎin* (s vokalicou asimiláciou) a môže byť odvodený z univerbizovanej syntagmy **diwos g^wʎh₂-eno-s*, ktorej štruktúra je porovnateľná s gréckym Διὸς βάλανος a lat. *iūglāns*.

Ďalej sa dá porovnať perzské *šāh-ballūt* شاه بلوط 'jedlý gaštan', doslovne 'žalud' šacha, kráľovský žalud' (Laufer 1919: 369; k *ballūt* 'žalud', dub, gaštanový strom' a *šāh-ballūt* pozri Steingass 1892: 199, 726). Aj v arménčine existuje *šahbalut'* (písané ako <*šahpalowt'*>) 'gaštan', iránska výpožička (Hübschmann 1895: 272), cf. ʎarabaʎ *šmbalut'* (Ačariyan 1971–1979: III, 486a; Martirosyan 2010: 349). Dokonca aj podľa Macrobia (*Sat.* 3, 18, 4) volali Gréci vlašský orech 'kráľovským' orechom (*hanc Graeci etiam 'basilicam' uocant*).

Morfonologický predchodca slova *iūglāns* by teda mohol byť rekonštruovaný ako **dyowes glans* alebo **dyowos glans* (s archaickou koncovkou genitívu sg. -os, cf. *diouos* CIL I² 360), porovnateľný s gréckym Διὸς βάλανος (a možno aj arménskym [tkóʎen]).

Možných je niekoľko fonologických scenárov. Podľa Weissa (1994: 142, poznámka 31) sa synkopa krátkeho vokálu pred /s/ [z] dá predstaviť. Musíme teda predpokladať, že synkopa sa uskutočnila pred stratou sibilanty s následným náhradným dlžením (cf. *pōnō* < **poznō* < **posθnō* < **posinō*):

(17) **dyowos glands* > **dyowθsglanss* > *(*d*)*yowzglan(s)s* > *(*d*)*yūzglāⁿs* > *iūglāns*.

Iná stratégia na vysvetlenie slova *iūglāns* je pripustiť tu pôsobenie pravidla *noundinum*:

(18) **dyowos glands* > *(*d*)*yowuzglan(s)s* > *(*d*)*yo(w)uzglan(s)s* > *(*d*)*youzglans* > *(*d*)*yūzglāⁿs* > *iūglāns*.

5.4.2 Latinské *iūdicāre*

Substantívum *iūdex* 'sudca' a sloveso *iūdicāre* 'súdiť, rozhodovať prípad' sú z historického hľadiska nejednoznačné. Do úvahy prichádzajú tri vysvetlenia. Po prvé *iūdicāre* môže byť reflexom kmeňa **yewos-dik-ā-* s pôsobením pravidla *noundinum*. Slovesné kompozitum *iouosdica-* je možno doložené v archaickej latinčine (Corcolle Altar, Vine 1993: 73; 2012: 12). Hlásokový vývoj by mohol vyzerat' nasledovne:

(19) **yewosdik-* > **yowozdik-* > **yowuzdik-* > **yo(w)uzdik-* > **youzdik-* > *iūdic-*.

Po druhé synkopu vnútorného vokálu pred **zd* nemožno vylúčiť:

(20) **yewosdik-* > **yowozdik-* > **yowθzdk-* > **youdik-* > *iūdic-*.

¹⁰²Podľa Athenaia (53b-c) sa Nikandros zmieňuje o *Pontských orechoch* (Ποντικῶν καλουμένων καρῶν) nazývaných tiež λόπιμα; Hermonax a Timachidas hovoria, že *žalud' Dio* je to, čo sa nazýva *Pontský orech* (τὸ Ποντικὸν κάρυον).

Po tretie treba pripustiť, že to, že prvý člen kompozita *iūdic-* je príbuzný s *s*-kmeňom *iūs*, neznamená, že pravek slova *iūdex* a *iūdicāre* bol **yewosdik-*. Rekonštrukcia **yewo-dik-* je rovnako možná, keďže *s*-kmeň mohol byť nahradený v prvom člene niektorých kompozít ekvivalentným *o*-kmeňom:¹⁰³

(21) [*s*-kmeň *Xe/os-* → kompozitum *Xo-Y-*]

Gr. σκῦτος ‘koža’ → gr. σκυτο-τόμος ‘kožiar’,

Lat. *foedus* (-*eris*) ‘zmluva’ → lat. *foedi-fragus* ‘zmluvolomný’,

**med-e/os-* (*s*-kmeň) → osk. *meddiss* (*ST Cm* 6, 10, *Sa* 25) < **medo-dik-s* (so synkopou, nie

***med-dik-s*), titul najvyššieho úradníka.

Konštrukcia **medo-dik-s* sa javí z derivačného hľadiska ako prijateľnejšia na rozdiel od **med-dik-s*. *S*-kmeň **med-e/os-* je reflektovaný v umbričine ako *meřs* ‘zákon, zvyk’. Rekonštrukcia **medo-dik-s* ako zdroj pre osk. *meddiss* poskytuje možnú paralelu pre pravek **yewo-dik-s* ako východiska latinského kompozita *iūdex*.

(22) **yew-e/os-* (*s*-kmeň) → **yewo-dik-s* > lat. *iūdex*.

Pri tomto prístupe by sa vnútorné **o* nachádzalo v otvorenej slabike a takto by toto slovo nebolo pre nás relevantné. Dva fonologické scenáre by boli teda možné:

(23) **yewodik-* > **yowodik-* > **yowØdik-* > **ioudic-* > *iūdic-* (synkopa),

alebo **yewodik-* > **yowodik-* > **yowudik-* > **ioudic-* > *iūdic-* (asimilácia).

5.4.3 Sekvencia /VwVsm/: latinské *brūma*

Slovo *brūma* ‘najkratší deň v roku, zimný slnovrat’ sa vysvetľuje ako superlatív **mreġ^h-w-is-mā* odvodený z adjektívneho koreňa doloženého v *breuis*, príbuzného s gréckym βραχύς ‘krátky’, gótskym *ga-maurgjan* ‘skrátit’, avestským *marəzu.jiti-* ‘krátkeho života’ a osetským (digor) *morz* ‘krátky’.¹⁰⁴ Počiatkový klaster **[mr]* sa pravidelne vyvíjal na [br]. Analýzu slova *brūma* ako superlatívu podporuje Varro svojimi slovami: *dicta bruma quod breuissimus tunc dies est* (Varr. *Ling.* 6, 8). V tvare **mreġ^hwismā* sa klaster [ġ^hw] správal rovnakým spôsobom ako pôvodná aspirovaná labializovaná velára [g^{wh}] v intervokalickej pozícii: *nix* ‘sneh’ < **snig^{wh}-s*, gen. *niuis* < **snig^{wh}-es*; *foueō* ‘zohriať’ < **d^hog^{wh}-éyō*. Podobne *seuērus* pochádza z **seg^{wh}-ēros* < **seġ^h-wēr-o-s* (koreň gréckeho ἔχω).¹⁰⁵ Hlásokový vývoj bol **mreġ^h-w-is-mā* > **mreg^{wh}ismā* > **brewismā* > **breuzmā* > *brouzma* > *brūma*. Kým [e] v slove *seuērus* sa nezaokrúhlilo na [o] pred heteroslabičným [w]

¹⁰³Takýto derivačný proces analyzoval Nussbaum (nepublikovaný dokument, nazvaný ‘Classical Latin *iūdicāre* and Corcolle *io-uosdica-*: Can you get here from there?’).

¹⁰⁴Cheung (2002: 129). Cf. Lamberterie (1990: 156–157), Martzloff & Machajdíkova (2020a: 283). Pre skoršiu diskusiu k slovu *brūma* pozri Cowgill (1970: 126–127).

¹⁰⁵K adjektívu *seuērus* (z **seġ^h-wēr-o-s*) cf. Nussbaum (1998) a Martzloff (2015–2016: 153), ktorý porovnáva štruktúru arménskeho *erkir* ‘zem’, ak pochádza z **sed-wēr-(e)h₂* (cf. Γαῖ ἐρρύστερος [...] ἔδος ἀσφαλῆς [...], Hes. *Th.* 117); sufix ako v chetičtine *ħa-šd-uer* ‘konár(e), raždie’ < **h₂o-sd-wēr* ‘na čom môže [vták] sedieť’; vývoj počiatkového **s* pred **e* ako v *unim* ‘mám’ z **se-sonh₂-h₂e* a *eawt’n* ‘sedem’ < **septn*.

sekundárneho pôvodu (z $*\hat{g}^hw$), $*eu$ v $*breuzmā$ bolo vnímané ako diftong ($*eu > ou$, ale v chronologickom štádiu odlišnom od skoršieho vývoja $*newos > nouus$). Takáto analýza si vyžaduje, aby synkopa krátkeho vokálu prebehla skôr ako náhradné dlženie vyvolané odstránením $*z$ (Weiss 1994: 142, pozn. 31). Či pratar $*mrewizmā$ ($< *mre\hat{g}^whismā < *mre\hat{g}^hwismā$) mohol byť objektom pôsobenia pravidla *noundinum* ($*mrewizmā > *mrewuzmā$ s [w], pred ktorým stojí vokál [e]), je otvorená otázka.

5.4.4 Latinské *audiō* a *oboediō* ($*awis-d^h-$)

Existujú mnohé pokusy vysvetliť morfológickú štruktúru latinských slovies *audiō* a *oboediō*.¹⁰⁶ Podľa prvého prístupu *oboediō* nie je príbuzné s *audiō* a reflektuje denominatívne sloveso $*opi-b^hoid^h-iyō$ odvodené z adjektíva $*opi-b^hoid^h-o-s$ 'dôveryhodný', ktoré obsahuje prefix $*opi-$ (lat. *ob*, gr. myc. *o-pi*) a koreňa $*b^heid^h-$ latinského *fidō* 'dôverovať', *fidus* 'hodnoverný, spoľahlivý', *foedus* (gen. *foederis*)¹⁰⁷ 'zmluva, dohoda', *fidēs* 'viera, záruka'. V gréčtine sloveso $\piείθομαι$ znamená 'byť presvedčený, poslúchať' (aor. $\acute{\epsilon}\pi\thetaόμην$, pf. $\acute{\pi}\acute{\epsilon}\pi\theta\iota\theta\alpha$).¹⁰⁸ Súvis medzi latinským slovesom *oboediō* 'poslúchať' a gréckym $\piείθομαι$ 'poslúchať' by bol samozrejme vhodný zo sémantického hľadiska. Hláskový vývoj by bol:

(24) $*opi-b^hoid^h-iyō > *op(i)boidiyō > *obboidiyō > oboediō$.

Treba predpokladať, že kompozitum sa stalo netransparentným a že $*b^h$ sa vyvinulo rovnako ako vnútorné okluzívy: *nebula* $< *neb^helā$ (cf. gr. $\nu\epsilon\phi\acute{\epsilon}\lambda\eta$). Degeminácia /bb/ by bola spôsobená pôsobením pravidla *mamilla*, podľa ktorého sa geminovaný konsonant zjednodušuje, keď sa presúva prízvuk pri odvodzovaní z vokálu nachádzajúceho sa bezprostredne pred geminovaným konsonantom na vokál bezprostredne ho nasledujúci.¹⁰⁹

(25) Degeminácia prostredníctvom pravidla *mamilla*:

mámma 'prsník' \rightarrow *mamálla* 'bradavka' ($< *mammílla$),

óffa 'kus jedla' \rightarrow *ofélla* 'malá kotleta' ($< *offélla$),

cánna 'trstina' \rightarrow *canállis* 'rúrka, žliabok' ($< *cannállis$),

cúrrus 'voz' \rightarrow (*sella*) *curúllis* 'kurulské sedadlo',

sáccus 'vak' \rightarrow *sacéllus* 'mešec' ($< *saccéllus$).

V tvare $*opi-b^hoid^h-iyō$ sa vývoj $*oi > \bar{u}$ očakáva ako v *pollūceō* 'obetovať' $< *pr-loik-eyō$ (s koreňom slovesa *pol-lic-e-or*). Zachovanie diftongu /oe/ v *oboediō* by sa dalo porovnať s udržaním /oe/ v *moenia* po labiálnom kontexte (*b*, *m*) a pred koronálnym kontextom (*d*, *n*) nasledovaným vokálom $*i$.¹¹⁰ Na druhej strane však máme *pūniō* (*pūnīre*) 'potrestať'. Navyše je zachovanie diftongu *oe* v slove *moenia* problematické.

¹⁰⁶Pozri Beekes (1969: 57–58), ktorého prístup je správny, Meier-Brügger (1980), Martzloff (2006: 548–555), de Vaan (2008: 61).

¹⁰⁷Cf. *cōnfoedustī* 'spojenci' (Paul. Fest. 35, 26 L) a *fidusta* (Paul. Fest. 79, 26 L).

¹⁰⁸Ku koreňu pozri Rix & Kümmel (2001: 71–72).

¹⁰⁹Weiss (2009: 156–157). Cf. aj Meiser (1998: 125).

¹¹⁰Pozri Weiss (2009: 120) s bibliografiou.

Hoci súvis medzi *oboediō* a gr. *πείθομαι* je možný, nevýhoda tejto hypotézy tkvie v tom, že nás núti oddeliť *oboediō* od *audiō*, čo nie je veľmi žiaduce. Sémantický vývoj ‘počúvať’ >> ‘poslúchať’ má mnohé paralely: por. gr. *ὑπακούω* ‘venovať pozornosť, počúvať, poslúchať’ popri *ἀκούω* ‘počúvať’, alebo nemecké *gehörchen* ‘poslúchať’ popri *hören* ‘počúvať’ (Szemerényi 1960: 240). Akceptujeme teda tradičný názor, že *oboediō* a *audiō* sú etymologicky príbuzné. Správnosť tohto spojenia je potvrdená napriek všetkým pochybnostiam prostredníctvom frazeologických korelácií nájdených u Plauta: *ego sum Ioui dicto audiens* (*Amph.* 989), *eius dicto imperio sum audiens* (*Amph.* 991), *futura es dicto oboediens an non patri?* (*Pers.* 378).¹¹¹

Ak má byť *oboediō* vysvetlené ako kompozitum *ob* a *audiō* (k čomu sa prikláňame), vokálna alternácia medzi /au/ a /oe/ je nečakaná vzhľadom na bežné hláskové zákony latinčiny a veľmi ťažko vysvetliteľná. V druhej časti kompozita možno **au* vyložiť jedným z troch nasledujúcich spôsobov: — (i) **au* > *ū* (‘bežný vývoj’) ako v *excūsāre*, *excūsō* ‘obhajovať, ospravedlniť’ (< **eks-kaussō*) popri *causa* ‘príčina’, *dēfrūdāre*, *dēfrūdō* ‘podviesť, oklamať’ (< **dē-fraudō*) popri *fraus* ‘podvod, klamstvo’, *cōnclūdere*, *cōnclūdō* ‘zatvoriť, uväzniť, uzavrieť’ (< **kom-klaudō*) popri *claudō* ‘zatvoriť’; — (ii) **au* > *ō* (možno dialektový vývoj) ako v *explōdō* ‘vyhnať, vypísať’ popri *plaudō* ‘plieskať, biť’; — (iii) udržanie /au/ (analogická reštitúcia) ako v *exaudiō*, *inaudiō* (alebo *indaudiō*) a *subaudiō*, čo sú kompozitá so slovesom *audiō*.

Palmer (1954: 220) tvrdí, že variant *oboediō* s vnútorným diftongom ‘môže iba odrážať archaizujúcu výslovnosť pôvodného **obūdiō* v právnickom jazyku’. Kompozitum *ob+audiō* sa teda správalo ako *dēfrūdō*, *cōnclūdō* a *excūsō*. Potom na základe alternácií ako *poena* / *pūnīre* (alebo *Poenus* / *Pūnicus*) bolo výsledné **obūdiō* prerobené na *oboediō*. Podľa tejto teórie by *oboediō* bolo výsledkom hyperkorekcie.¹¹²

Palmerova interpretácia slovesa *oboediō* je sporná. Po prvé ***obūdiō* nie je jasne doložené. Po druhé iné kompozitá so slovesom *audiō* zachovávajú [au] (bez monoftongizácie). Po tretie *oboediō* nie je termín špecifický pre právnický jazyk (Plaut. *Mil.* 806, *Pers.* 378). Navyše je otázne, prečo by mala vokálna alternácia ako *poena* / *pūnīre* ovplyvniť iba sloveso *oboediō* a nie iné latinské tvary.¹¹³ Vzťah medzi lat. *lagoena* a gr. *λάγυνος* (*ū*) nemožno považovať za pádny argument, keďže je toto slovo výpožičkou.¹¹⁴ Nie je dôvod tvrdiť, že *oboediō* by sa malo správať zvlášťne zo sociolingvistickej perspektívy. Treba tiež poznamenať, že pokusy poprieť realitu vnútorného diftongu slovesa *oboediō* zmaril už Szemerényi (1960: 241).

Tento problém je možno nesprávne uchopený. To, že *oboediō* je zloženinou *ob* a *audiō* nezahŕňa nutne predpoklad, že /oe/ je pokračovaním diftongu /au/. Opačný záver je prijateľnejší: /oe/ v *oboediō* implikuje, že /au/ slovesa *audiō* nadväzuje na hláskové zoskupenie, ktoré bolo pôvodne odlišné od diftongu /au/.

¹¹¹Súvis medzi *oboediō* a *audiō* akceptuje Moralejo (2021: 52).

¹¹²Pozri tiež Giura (2016a).

¹¹³Pozri námietky Meier-Brüggera (1980: 289).

¹¹⁴K písaniu <oe> pozri Biville (1995: 304–309).

Niektorí bádatelia uprednostnili spojenie slovesa *audiō* s *auris* ‘ucho’ < **aus-i-s*.¹¹⁵ Latinský *i*-kmeň mohol byť retrográdne vytvorený z duálu (avest. *uši*). Nerotacizovaná podoba z **aus-* je prítomná v *auscultāre*. Podľa Lührovej (2000: 292) a Nussbauma (2016a: 286) bolo východiskovým bodom kompozitum **aus-klu-t-ā-(ye-)ti* (ved. *śru-* ‘počúvať’): **aus-klu-t-ā-(ye-)ti* > **ausklutāt* > **áuskltāt* (synkopa) > **ausk^oltāt* (anaptyxia) > *auscultāt* > *auscultat*. Možné sú však aj iné diachrónne vysvetlenia. Presná rekonštrukcia slovesa *auscultāre* ale nie je relevantná pri analýze slovesa *audiō*.¹¹⁶ Bréal (1878: 410) postuluje **aus-diō* ‘vkladám si do ucha’ (*‘je place dans mon oreille’*). Szemerényi (1960: 245) rekonštruuje univerbizovanú syntagmu **aus-dō* ‘dávam ucho’ prerobenú na *audiō* podľa slovies *sentīre* alebo *sāgīre*. Pre vysvetlenie *oboediō* Szemerényi predpokladá hláskový vývoj **obausdiō* > **obouzdīō* > **oboidiō* pripúšťajúc disimiláciu **u* > **i* kvôli labiále v preverbiu, ale to je riešenie *ad hoc*. Iluzórne spojenie medzi *audīre* a *auris* zavrhol Dunkel (2014: 107).

Audiō bolo porovnávané s gréckym slovesom *αἰσθάνομαι, αἰσθέσθαι* ‘vnímať’.¹¹⁷ Opisne *αἰσθ-* < **αϝισθ-* reflektuje kompozitum **awis-d^h*- (s koreňom *d^hh₁*- v druhej časti). Prvá časť kompozita je príbuzná s ved. *āvīh*, av. *āuuīš* ‘zjavne, úplne’ z **āwīs*, prebudovaným v st.sl. na *avě, javě* ‘verejne, otvorene’ (Dunkel 2014: 106; Pinault 2018a: 320–321). Nedá sa vylúčiť, že slovanské tvary boli vypožičané z iránskych.

V rámci gréčtiny sa *αἰσθάνομαι* zdá byť príbuzné so slovesom *αἶω* ‘počuť, rozumieť’ (*ἄϝίω*). V cyperskom dialekte starej gréčtiny sa nachádza tvar *a-wi-ye-so-ma-i* [*awiyēsomai*]¹¹⁸ ‘budem počuť’, ktorý potvrdzuje prítomnosť **w*. Tiež adjektívum *ἄγῆς (ἄγῆς)* ‘neznalý, nezbehlý v niečom’ obsahuje koreň slovesa *αἶω* (Le Feuvre 2020).

Nanešťastie rekonštrukcia lexikálnej rodiny *αἰσθάνομαι, αἶω* a ved. *āvīh* nie je bezproblémová. Existujú tu dva odlišné prístupy: podľa niektorých bádateľov je *-i-* alebo *-is* v **awis* súčasťou koreňa (Rix & Kümmel 2001: 288; Le Feuvre 2020: 332, 337–338), ale z pohľadu iných komparatistov je element *is* sufixom (Kloekhorst 2008: 229; Jasanoff 2009: 142; Pinault 2018a: 320). Iná neistota sa týka počiatkovej laryngály (**h₁* alebo *h₂*?).

Ak postulujeme koreň **h₂weis-*, genitív slova *ἄγῆς (ἄγῆς)* by mohol byť vysvetlený ako **ḡ-h₂wis-os* > **nāwihos* > **nēwi(h)os*. Vložením *d* bol genitív neskôr prebudovaný na **nēwi-d-os*, pričom bol tento tvar potom reanalyzovaný hovoriacimi ako **nē-wid-os* ako výsledok ‘nesprávneho’ spojenia s koreňom **weid-* ‘vedieť’. Diskutabilný je pôvod tvaru *āvīh*. /ā/ by v indoiránskych tvaroch mohlo byť vysvetlené ako reflex **o*

¹¹⁵Slovo pre ‘ucho’ v gréčtine a latinčine bolo predmetom diskusie u de Lamberterieho (2009: 89).

¹¹⁶Pozri Dunkel (2014: 108) k diskusii problému. Giura (2016b) predpokladá takéto odvodenie: **aus-* ‘ucho’ → deminutívum **ausculum* → denominatívum **ausculiō* → frekventatívum *auscultō*. Medzištádiá však nie sú doložené. Navyše by sa očakávalo ***auscilitō* namiesto *auscultō*. Druhá časť slovesa *auscultāre* môže byť frekventatívum typu *pultāre* z koreňa participia *celsus* (*excellō, excelsus, (aus)cul-tā-re* ako *pellō, pulsus, pultāre* ‘biť, udierať’), cf. gr. *ἀχροάομαι* ‘počúvať’.

¹¹⁷K tomuto slovesu cf. Chantraine (1999: 41–42). K významu gr. *αἰσθησις* pozri Jouanna (2003: 14).

¹¹⁸Pozri Egetmeyer (2010: 461, 493, 498–499, 513, 554, 767).

prostredníctvom Brugmannovho zákona (**h₂owis* > *āvíh*).¹¹⁹ Bolo by však nutné predpokladať *Schwebeablaut*. Navyše koreňové slovo **h₂owis* nemožno akceptovať, keďže koreňová štruktúra ***h₂ewis-* (dva vokály: **e/o* a **i*) by bola bez paralely (see Meier-Brügger 1980: 290). Je teda vhodnejšie predpokladať, že *-is* bolo sufixom.

Čo sa týka sufixu *-is*, **āwís* / **awis* je porovnateľné s gr. μόγις ‘namáhavo, ťažko’, ἄλις ‘dostatočne’, ved. *bahíh* ‘vonku’ (cf. toch. A *pkänt* ‘prekážka; mimo’, OCS *bez*). Jasanoff (2009: 141–146) identifikoval v týchto adverbiách inštrumentálnu koncovku **-is*, ktorá slúži na vysvetlenie koncovky tematického inštrumentálu pl. **-ōis*:

(26) inštr. pl. **-ōis* (ved. *-aiḥ*, av. *-āiš*, gr. *-οις*, lat. *-īs*) < **-oy-is*.

Podľa Pinaulta (2018a: 320) je adverbiálna koncovka **-is* (*bahíh*, μόγις) identická s nulovým stupňom sufixu komparatívu **-is-* / *-yos-* / *-yōs*: lat. *prior* < **pri-yōs*, *prīmus* < **prīsmos* < **pri-is-(V)mo-s* (cf. pelignijské *prismu*)¹²⁰, lat. *magis*.¹²¹ Postup gramatikalizácie možno ilustrovať nasledovne pomocou **pléh₁-is* ‘viac’ (cf. *plīsima* Fest. 222, 28 L reflektujúc **ple-is-Vmo-s* < **pleh₁-is-ṛmmo-s*):

(27) **pléh₁-is* ‘s nadbytkom’ [INŠTRUMENTÁL] >> **pléh₁-is* ‘viac’ [KOMPARATÍV].

Interpretácia *-is* ako sufixu by implikovala, že koreň elementu **awis* by mal formu **h_xVw-*. Koreň sa pravdepodobne nachádza v chetitskom *uḥḥi* (1sg.), *autti* (2sg.), *uwanzi* (3pl.) ‘pozerajú sa, hľadia’, kluv. *awa* (citoslovce) ‘hľa!’. Jasanoff (2009: 142) nasledujúc Rixa & Kümmela (2001: 243) postuluje koreň **h₁ew-*, ale v tomto prípade by bolo treba oddeliť αἰσθάνομαι od ved. *āvíh*, pretože [a] v αἰσ- by sa nedalo vysvetliť. Kloekhorst (2008: 229) rekonštruje **h₂ew-* a predpokladá vypadnutie počiatočného **h₂* pred **o* v chetičtine. Eventuálne koreň **h₁aw-* s /a/ vokalizmom by tiež mohol byť postulovaný.¹²² [au] v latinskom *audiō* je diachrónne nejednoznačné: **awis* môže reflektovať nielen **h₂ew-is* alebo **h₁aw-is*, ale aj **owis* < **h₂ow-is* alebo **h₁ow-is* podľa vývoja pôvodne neprízvučného **ow* na *aw* pred vokálom (lat. *cauēre* < **kow(h₁)-éye-* príbuzné s gr. κοέω; umbrijský imperatív *sauitu* ‘zraň!’ < **sawētōd* < **ksow-éye-tōd* príbuzné s lat. *saucius* ‘zranený’ < **ksow-Vk-tyo-s*, s koreňom gréckeho ξύω ‘škrabať’).¹²³ V gréčtine je však /o/ stupeň vylúčený. Gr. αἰσθάνομαι a lat. *audiō* teda môžu pochádzať buď z **h₂ewis-d^hh₁-* (ak sa akceptuje Kloekhorstov návrh) alebo **h₁awis-d^hh₁-* (s /a/ vokalizmom).¹²⁴ Adverbiálny element **awis* bol použitý predikatívne s **d^heh₁-* ‘položiť’ a univerbizovaný v gr. αἰσθάνομαι a pravdepodobne aj v lat. *audiō*.

¹¹⁹Odlíšne Jasanoff (2009: 142) postuluje dlhé **ō* (**h₁ōw-is*).

¹²⁰Martzloff & Machajdíkova (2020a: 281).

¹²¹Či juhopicénsky tvar *proiose* obsahuje sufix komparatívu **-yōs-* alebo nie, je nejasné. Pozri Machajdíkova & Martzloff (2016: 99, pozn. 169) k diskusii problematiky.

¹²²V prospech existencie /a/ ako (zriedkavej) fonémy v prajazyku pozri Pinault (2018b: 38–42).

¹²³Vine (2004: 623), Martzloff (2019: 286).

¹²⁴Pinault (2018b: 41) rekonštruoval koreň **h₁aw-*, aby vysvetlil *audiō*.

Rasmussen (1999: 305) opísal $*(h_1)\bar{a}w-is$ a $*(h_1)aw-is$ ako dve alomorfy starého ablautujúceho komparatívu vytvoreného priamo zo slovesného koreňa s významom ‘istejšie, jasnejšie’. Dôležitý dôsledok diachrónnej analýzy je, že morfológická segmentácia formy $*awis$ bola $*aw+is$ a nie $**awi+s$, čo vylučuje pratvar $**awid^h-$ (bez $*s$) ako východisko pre *audiō* popri $*awis-d^h-$ reflektovanom v $\alpha\iota\sigma\theta\acute{\alpha}\nu\omicron\mu\alpha\iota$. $*i$ a nasledujúce $*s$ patria k jednej morfológickej jednotke, čo implikuje, že pratvar slovesa *audiō* obsahoval tú istú sekvenciu $*s+d^h$ ako $\alpha\iota\sigma\theta\acute{\alpha}\nu\omicron\mu\alpha\iota$.

Doteraz nevyriešený problém je derivačná história slovesa $\acute{\alpha}\tau\omega$ ($\acute{\alpha}\tau\acute{\iota}\omega$) ‘počuť, pochopiť’. Niektorí bádatelia postulujú za účelom vysvetlenia $\acute{\alpha}\tau\omega$ slovesný koreň $*h_2weis-$ ‘počuť’ (Rix & Kümmel 2001: 288). Takýto koreň je nekompatibilný s ved. $\bar{a}v\acute{i}h$. Všeobecne sa predpokladá, že grécke sloveso je denominatívum z adverbia $*awis$ (Beekes 2010: 46; Dunkel 2014: 108; Pinault 2018a: 320). Denominatívne sloveso bez sufixu však treba považovať skôr za zriedkavý derivačný typ (možné príklady zozbierané Rixom 1995: 245–246). Otázkou je, či má byť takáto derivácia považovaná za archaizmus, ako to predpokladá Rix, alebo máme pripustiť, že $*awis$ bolo v rámci gréčtiny reanalyzované ako koreň. Táto otázka zostáva otvorená a netýka sa priamo preberanej problematiky.

Podľa prezentovanej interpretácie je *audiō* $*(i)ye/o$ -prézent odvodený z kompozita $*h_1awis-d^h h_1-$ (alebo $*h_2ewis-d^h h_1-$), ktoré je reflektované v gréckom slovese $\alpha\iota\sigma\theta\acute{\alpha}\nu\omicron\mu\alpha\iota$ (aorist $\eta\sigma\theta\acute{o}\mu\eta\nu$):

(28) *audiō* < $*awizdiyō$ < $*awis-d^h-iyō$ << $*(h_1)awis+d^h h_1-$ [alebo $*h_2ewis+d^h h_1-$].

Pracovná hypotéza bude, že rekonštrukcia *audiō* < $*awizdiyō$ < $*awisd^h iyō$ je správna. Napriek tomu problém nie je vyriešený, pretože je príliš ťažké presne špecifikovať medzištádiá, ktorými prešlo $*awizdiyō$ vo vývoji k *audiō*. Hackstein (2011: 110) predpokladá nasledujúci proces:

(29) $*awisd^h iyō$ > $*awuzd^h iyō$ > $*auzd^h iyō$ > *audiō*.

Predlatinská zmena $*d^h > *δ > d$ však musela byť završená už dávno pred predpokladanou vnútrolatinskou zmenou $*wi > wu$, ktorá sa v tomto slove uskutočnila. Hacksteinov návrh by mohol byť preformulovaný takto:

(30) $*awisd^h iyō$ > $*awizdiyō$ > $*awuzdiyō$ > $*a(w)uzdiyō$ > *audiō*.

Takúto analýzu nemožno vylúčiť. Je však ťažké rozhodnúť, či pravidlo *noundinum* môže byť aplikované v prípade sekvencie /awV/. Hackstein (2011: 110) tiež cituje *lautus* (participium z *lauō* a adjektívum ‘čistý, elegantný, nádherný’), ktoré vysvetľuje takto: $*lawa-to-s > *lawutos > lautus$. Sekvencia $*lawa-$ je opodstatnená tým, že koreň ‘umývať’ mal koncovú laryngálu ($*h_3$), o čom svedčí mykénske slovo *re-wo-to-ro-ko-wo* (kl.gr. $\lambda\omicron\epsilon\tau\rho\text{-}\chi\acute{o}\omicron\varsigma$ ‘lejúci vodu na kúpeľ’, s metatézou [lewo] > [lowe]). Vzhľadom na predpokladaný pratvar $*lawa-to-s$ je však hypotéza synkopy jednoduchšia: $*lawa-to-s > *law\emptyset tos > lautus$. Eventuálne môže byť *lautus* vysvetlené ako analogický útvar ovplyvnený prízneným kmeňom *lauō*, *lauere* ($*lau+to-s$) a rekonštrukcia $*lawa-to-s$ môže byť iba iluzórna, a tak medzistupeň $*awuzdiyō$ nemusí byť správny. Nič nám teda nebráni v tomto slovese predpokladať synkopu (pozri Weiss 1994: 142, pozn. 31):

(31) $*awisd^h iyō$ > $*awizdiyō$ > $*aw\emptyset zdiyō$ > $*auzd^h iyō$ > *audiō*.

Presný fonologický proces, v rámci ktorého sa vytvorilo *oboediō*, je nejasný. Hackstein (2011: 111) navrhuje nasledujúce kroky:

(32) **obawizd^hiyō* > **obawizdiyō* > **obawīdiō* > *oboediō*.

Meiser (1998: 71) porovnal východisko diftongu /oe/ v slovesách *oboediō* a v adjektíve *amoenus* 'milý, príjemný'. Podľa Hacksteina *amoenus* obsahuje štruktúru, ktorá môže byť príbuzná s ved. substantívom *ámivā*- 'choroba, bolesť':

(33) **amaw-īno-s* > **amowīnos* > *amoenus*.

Ved. tvar *ámivā* však nie je nevyhnutne starý a sémantika je dosť zvláštna.¹²⁵ Či sa s existenciou ekvivalentného tvaru má počítať aj pre prehistóriu latinčiny, je nejasné. Inú možnú rekonštrukciu navrhol Meiser (1998: 71):

(34) **ama-wen-o-s* > **amowenos* > *amoenus*.

Tiež sa dajú navrhnúť nasledujúce vývojové sledy:

(35) **op(i)+awisd^hiyō* > **obawizdiō* > **obowizdiō* > **oboizdiō* > *oboediō*.

(36) **op(i)+awisd^hiyō* > **obawizdiō* > **obowizdiō* > **obowīdiō* > **oboīdiō* > *oboediō*.

Takúto analýzu môže podporiť etymológia mena *Cloelia* (Hackstein 2011: 111). Jeho pratvar **kloweliā* obsahuje buď koreň **klew-* v *clueō* 'byť nazvaný, volaný, renomovaný' alebo koreň **klewH-* (s koncovou laryngálou) slov *Cloācina* 'očisťovateľ' (Venuša) a *cloāca* '(umelý) kanál, odtok', ktorý sa pravdepodobne nachádza aj v umbrijskom hydronyme *Clitumnus* < **klūto-mno-s*, posesívnej odvođenine so sufixom **-mno-* (cf. *Pilumnus: pilum*), s pravidelnou anteriorizáciou **ū* > *ī* (cf. umbrijské *sim, sif*: latinské *sūs*).¹²⁶ Doložený je dvojaký vývoj:

(37) **kloweliyā* > **klowilia* > **kloilia* > *Cloelia*,

(38) **kloweliyos* > **klowuliyos* > *Cloulios* (cf. *Cloul*, *CIL* I² 1861),

alebo **kloweliyos* > **klowØliyos* > *Cloulios* (prostredníctvom synkopy).

Pred uzavretím časti o *audiō* treba ešte venovať pozornosť hláskovému vývoju sekvencie **sd^h* v **awisd^hiyō*. Hlásková zmena **sd^h* > **st* sa predpokladá pre niektoré latinské slová ako *hasta* 'kopija' < **g^hasd^ho* (gótske *gazds*),¹²⁷ ale kvôli stredoírskemu *gass* 'konár, vetva, ratolesť' < **gasto-* (Matasović 2009: 155) sú podľa Eichnera (1992: 59, pozn. 19) obidve rekonštrukcie **g^hastā* a **g^hasd^hā* možné. Dôležité je, že vývoj **sd^h* >

¹²⁵Niektorí bádatelia predpokladajú dve rozličné možnosti sémantického vývoja z jedného koreňa s významom 'chytiť, uchopiť':

(i) 'chytiť láskyplným spôsobom' (odtiaľ *amāre, amoenus*), (ii) 'chytiť nepriateľsky, atakovať'. Na dokázanie takého dvojakého vývoja však doklady nie sú dostatočne jasné. Pokusne teda tvrdíme, že etymologické prepojenie medzi *ámivā*- a *amāre, amoenus* môže byť iluzórne a navrhujeme separáciu na dve lexikálne rodiny.

¹²⁶Podľa Cels-Saint-Hilaira (1995: 219–220) existovalo synchronne spojenie medzi menami *Cloelia* a *Cloācina*.

¹²⁷K slovu *hasta* pozri tiež diskusiu u Hilla (2003: 244). Východisko latinského *custōs* 'stráž' je stále predmetom diskusie:

**ku(d^h)s-d^hh₁-o-sd-* podľa Meisera (1998: 119).

*zd > d (s náhradným dlžením) je zrejme doložený v latinskom slovese *crēdō* ‘dať ako pôžičku, dôverovať, veriť’. Kľúč k tomuto problému spočíva v diachrónej analýze samého *crēdō*.

Sloveso *crēdere* možno analyzovať ako výsledok relatívne neskorej univerbizácie **kred* + *d^h(e)h₁-* alebo možno **kreds*¹²⁸ + *d^h(e)h₁-* ‘vložiť srdce’¹²⁹ (cf. ved. *śrād asmai dhatta* ‘ver mu!’ *RV* 2, 12, 5d), takže vývoj **krezd-* > *crēdō* svedčí o vývoji mediálneho klastra **sd^h* vzniknutého až po zmene pôvodného **sd^h* na *st* (Weiss 2009: 150, pozn. 8).

Rovnako kompletná univerbizácia **awis* a **d^h(e)h₁-* sa mohla uskutočniť relatívne neskoro v prehistórii latinského jazyka (po dokonaní zmeny **sd^h* > **st*). Nie je teda rozpor medzi predpokladaným vývojom **sd^h* > **st* v *hasta* a zmenou *sd^h* > *d* v *audiō* a *crēdō*.

Na záver možno konštatovať, že spojenie medzi *audiō* a *αἰσθάνομαι* môže byť správne. Diachróne vysvetlenie slovesa *audiō* ako reflexu **awis-d^h-iyō* (**awisd^hiyō* > **awizdiyō* > **aw(i)zdiyō* > **auzdiyō* > *audiō* prostredníctvom synkopy) je teda možné. Samozrejme pevnosť tohto spojenia závisí od starobylosti samotného slovesa *αἰσθάνομαι*.¹³⁰ Vzhľadom na mnohé neistoty spojené s presnou rekonštrukciou sloves *audiō* a *oboediō* je však lepšie nepoužiť tieto formy v teoretickej diskusii o latinskej synkope.

5.5 Špeciálne správanie sykavky /s/ v klastroch /sT(R)/

5.5.1 Správanie skupín /s/ + okluzíva

Vo všeobecnosti si klastre sibilanta-okluzíva vyžadujú špeciálny prístup.¹³¹ Podľa niektorých bádateľov (Kaye 1992) sú skupiny /sT/ univerzálne heterosylabické, podľa iných je však skutočnosť zrejme komplikovanejšia (Bertinetto 2004). Počiatkové klastre sibilanta-okluzíva porušujú princíp postupnosti sonority (SSP), keďže sibilanty sú sonórnejšie ako okluzívy.¹³² Klastre sibilanta-okluzíva sa v počiatkovej pozícii slova správajú inak ako CR-klastre, ako je to vidieť na talianskych slovách začínajúcich na *sT*.¹³³

¹²⁸*Schwebeablaut* sa dáva do súvislosti s-kmeňom: **kerd-s* > **kreds*. Podľa Weissa (2020: 272) je tento s-kmeň analogický s s-kmeňom **men-s* v **mens d^h(e)h₁-* (st. avest. *mōn dadē* ‘myslím’). Glosa *cesditum: creditum* (CGL 5, 54, 12) bola vysvetlená ako pravidelný výsledok z **kres-da-to-m*: **kresdatom* > **kersdatom* > **kesdatom* > *cesditum* (cf. *ter* < **ters* < **tris*?). Pozri Weiss (2020: 274).

¹²⁹Napriek pochybnostiam u Ernout & Meillet (1959: 148) je táto etymológia dnes všeobecne akceptovaná. Pozri tiež Rix (1995: 245–246).

¹³⁰Szemerényi ale (1960: 243) dômyselne vysvetľuje *αἰσθάνομαι* ako kontamináciu aoristového kmeňa *αἰσ-* (áťw) s *πυνθάνομαι*.

¹³¹Kaye (1992), Marotta (1999: 300–301), Scheer (2004: 441–445), Keydana (2012), DeLisi (2015).

¹³²Keydana (2012: 227), DeLisi (2015). K SSP pozri tiež Byrd (2015: 52): ‘[b]etween any member of a syllable and the syllable peak, only sounds of higher sonority rank are permitted’.

¹³³Pickett (1958) demonštroval, že [ts] a [st] majú najvyšší stupeň pomýliteľnosti z klastrov vyslovovaných za rušivých podmienok, kým Hirsh (1959) preukázal pri rôznosti akustických stimulov, že trvanie 15–20 milisekúnd ticha je nutné medzi dvomi za sebou idúcimi akustickými udalosťami na to, aby počúvajúcí správne vnímal časovú postupnosť týchto udalostí. Vzhľadom na to, že sibilanty sú inherentne hlučné, nie je tu interval ticha medzi sibilantou a susednou okluzívou.

- Po prvé slová začínajúce na *sT* priberajú alomorfu *lo* určitého členu na rozdiel od *il* používaného pri iných slovách začínajúcich konsonantom: *il cliente* ‘klient’, *il sole* ‘slnko’, *il sale* ‘sol’, ale *lo sport* ‘šport’.¹³⁴ V novej perzštine tiež dochádza k rôznemu fonologickému vývoju vzhľadom na povahu počiatočného klastra, ktorý vo výpožičkách musí byť opravený. Ak slovo začína konsonantickým klastrom, ktorého prvým členom je /s/ alebo /š/, vloží sa predeň protetická skupina /ʔe/: *ski* → ʔeski, *stress* → ʔesteres (s protézou aj epentézou). Ak sa však slovo začína iným typom klastra, dochádza k anaptyxii /o/, /i/, /e/: *bronze* → boronz, *cravate* → kerāvāt, *plaque* → pelāk, *grammaire* → gerāmer (Alamohoda 2000: 89).¹³⁵
- Po druhé *raddoppiamento sintattico* sa neuplatňuje cez slovné hranice, ak sa druhé slovo začína na *sT*: *a presto* [‘ap’presto] ‘vidíme sa’, ale *città sporca* [tʃit’tas’porka] a nie *[tʃit’tass’porka] ‘špinavé mesto’.¹³⁶
- Po tretie podľa DeLisi časové údaje z fonologických artikulačných experimentov podporujú názor, že klastre *sT*- nie sú tautoslabičné: v mediálnej pozícii /s/ tvorí kódu k predchádzajúcej slabike; v počiatočnej pozícii sa /s/ opisuje ako extraprozodické.¹³⁷

5.5.2 Protéza pred skupinou /s/ + okluzíva

Sekvencie /s/ + okluzíva sa veľmi často objavujú naprieč jazykmi, a to častejšie než iné iniciály typu obstruenta+obstruenta. Je možné postulovať dve implikačné univerzálie: iniciála okluzíva+okluzíva (TT) implikuje prítomnosť iniciály okluzíva+frikatíva (TF), ktorá zase implikuje prítomnosť iniciály frikatíva+okluzíva (FT), pričom frikatíva+frikatíva (FF) implikuje iniciálu frikatíva+okluzíva (FT) (nie je však priama implikácia medzi iniciálou frikatíva+frikatíva (FF) a iniciálami okluzíva+frikatíva (TF) alebo okluzíva+okluzíva (TT)). Pri sekvenciách frikatíva+okluzíva je typ sibilanta+okluzíva najrozšírenejší. Iným aspektom potvrdzujúcim špeciálne spojenie medzi sibilantou a okluzívnymi segmentmi je ich správanie vo fonológii výpožičiek. Údaje naznačujú, že skupiny zložené z /s/ a neznelych okluzív mohli tvoriť tesne spojené klastre schopné fungovať ako fonologické jednotky. Zjednocujúce puto však nebolo nikdy dostatočne silné na konštituovanie tautoslabičného statusu vo všetkých kontextoch iniciál v klasickej latinčine, ale dostatočné na umožnenie tautoslabičnosti v niektorých iniciálnych pozíciách po slovnej hranici. Práve táto slabičná flexibilita ich možno uchránila pred reštruktúrovaním v pozícii na začiatku slova (Sampson 2010: 51).

Na podporu tvrdenia, že by sa v latinčine uskutočnila vokalická protéza počas storočí, ktoré viedli k rozpadu republikánskeho zriadenia, existuje príliš málo dokladov. V tomto období sa však objavili mnohé

¹³⁴Kaye (1992), Hermes, Mücke & Grice (2013: 6), DeLisi (2015: 3), Repetti (2020: 209-232).

¹³⁵Por. zdedené slovo pre ‘hviezdu’ *setāre* ستاره (ale aj *estāre* استاره); v ind. vetve *Tārā* तारा (vlastné meno) alebo *sītārā* सितारा (výpožička z perzštiny).

¹³⁶DeLisi (2015: 3).

¹³⁷DeLisi (2015: 4). Ku kritickému prístupu k takejto koncepcii pozri Scheer (2004: 444).

zmeny, ktoré vyústili do progresívnej eliminácie alebo zjednodušenia väčšiny komplexných slabičných iniciál iných ako tautoslabičného typu obstruenta-likvida. Jediná odchýlka, ktorá pretrvala v iniciále na začiatku slova, bola komplexná iniciála typu /s/+konsonant. Reakcia na tento stav bol výskyt vokalickej protézy v období cisárstva (Sampson 2010: 52).¹³⁸

5.5.2.1 Románske jazyky

Vo vývoji románskych jazykov si hovoriaci vyvinuli viaceré typy opravných stratégií, aby sa vyhli klastrom sibilanta a okluzíva na začiatku slova, ako vokalickej protéza,¹³⁹ konsonantická elízia¹⁴⁰ alebo (zriedkavo) vloženie vokálu po /s/¹⁴¹ (sC > sVC). Ako na to poukázala Pustková (2019: 66), románske jazyky vykazujú rozličné typy správania: v španielskych a portugalských slovách sa objavuje počiatkové protetické [e], zatiaľ čo v taliančine a rumunčine sa zachováva iniciála zložená zo sibilanty a okluzívy. V taliančine sa zachovali stopy aj po predošlej protéze v niekoľkých ustrnutých konštrukciách, ako v *per iscritto* 'v písomnej podobe' (Pustková 2019: 66, 69).

V modernej španielčine sa vyskytujú prípady alternácie medzi tvarmi s a bez vokálu pred počiatkovými sekvenciami kmeňa /s/+konsonant, ako *esfera* oproti *hemisferio*, ale na rozdiel od taliančiny vokalickej protéza predstavuje produktívny synchronný proces.¹⁴² K tejto téme existujú mnohé údaje. Známy je fakt, že neologizmy obsahujúce na začiatku slova /s/+konsonant podliehajú často pravidelnému adaptovaniu pomocou pridania /e-/, ako angl. *stress* > šp. *estrés*. V španielčine sa navyše rozšírilo používanie počiatkovej vokalickej protézy aj do vnútornej pozície slova v prefigovaných tvaroch, napr. *paraestatal*, *archiestúpido*, *reestructurar*, *inestable*.

Vo francúzštine sa tiež objavovala systematická protéza v tvaroch, ktoré začínali na skupinu zloženú z etymologického klastra /s/+konsonant. V dnešnom jazyku sú ale počiatkové vokály slov *écrit*, *école*, *espèce* lexikalizované.¹⁴³ Navyše neologizmy pochádzajúce z cudzích zdrojov ako *stress*, *scrabble*, ako aj vytvorené z domácich prostriedkov, napr. [stikmi] z *mystique* vo verlane, alebo akronymá ako SPADEM¹⁴⁴ [spadɛm], jasne preukazujú prípustnosť sekvencie /s/+konsonant v počiatkovej pozícii slova a potvrdzujú, že proces vokalickej protézy už v jazyku nie je produktívny.

¹³⁸Por. s neskoršími dátami (Kiss 1971: 51): protéza pred počiatkovým /s/C: *ispiritus* V 1720, *ispeculator* VIII 2833, *ispose* (namiesto *sponsae*) VIII 4119, *isponondiderunt* Alb. VI, 25, Alb. VIII,20, *iscripsi* Alb. IX, 25.

¹³⁹Protéza bola bežná v ľudovej latinčine: *schola* > *iscola* (Pustková 2019: 65–69). Pozri Sampson (2010).

¹⁴⁰Konsonantická elízia je zriedkavá. Pustková (2019: 69) cituje (s)*pasmāre* > fr. *pâmer*. Pozri tiež Kiss (1971: 31).

¹⁴¹Vid' Kiss (1971: 91), ktorý cituje valónske *sépale* 'épaule' podľa Remacla (1948). Kiss tiež poukazuje na lat. pravopisný variant σπιριτους namiesto *spiritus*. Cf. Audollent (1904: 371), *Defix. Tab.* 270 a Kropp (2008), *dfx* 11.2.1/8.

¹⁴²Sampson 2010: 11.

¹⁴³Sampson 2010: 13.

¹⁴⁴SPADEM: Société de la propriété artistique des dessins et modèles.

5.5.2.2 Arménčina

Okrem románskych jazykov sa pozoruje podobný jav aj v modernej západnej arménčine, v ktorej sa vkladá šva medzi prvky iniciály stúpajúcej (*grag* [gərag] ‘oheň’) alebo rovnakej sonority (*nman* [nəman] ‘podobný’), ale v prípade iniciály š/s+okluzíva sa šva objavuje pred ňou: *štapel* [əštapel] ‘ponáhľať sa’, *skančeli* [əskančeli]¹⁴⁵ ‘úžasný’ (Broselow 2015: 299).

5.5.2.3 Chetičtina

Epentetické *i* v chetičtine jednoznačne závisí od pravidiel slabičnej štruktúry.¹⁴⁶ Ako v iných jazykoch rozbieha fonotakticky neprijateľné konsonantické klastre. Medzi klastre, ktoré si vyžadujú v chetičtine epentézu, patrí (v rámci morfémy): (i) na začiatku slova *s* + obstruenta (okluzíva alebo laryngála), (ii) obstruenta + *s* [+ obstruenta (heteromorfematická obstruenta koncovky)], (iii) *s* + obstruenta na konci kmeňa. Na morfematických hraniciach je to: (i) obstruenta + [*s* + okluzíva (iteratívne *-ske-*)] na konci kmeňa, (ii) obstruenta + obstruenta na konci kmeňa + [*s* + okluzíva (iteratívne *-ske-*)], (iii) obstruenta na konci kmeňa + [*s* (préteritálne *-s-*)]. Väčšina klastrov *-Cs(C)-* uprostred slova je morfológicky odvodená a obsahuje buď distributívny/iteratívny sufix *-ske-* alebo préteritálny sufix *-s-*. Počiatočný *sC-* klastre je jediný monomorfematický klastre v chetičtine, ktorý je pokračovaním praindoeurópskeho vzoru *s* klastrom *s* nestúpajúcou sonoritou na začiatku slova. Iné komplexné iniciály rovnakej alebo klesajúcej sonority nie sú v jazyku prítomné. Je mnoho spôsobov, ako písať zdedené *sC* klastre na začiatku slova (napr. C_1C_2V- - počiatočné sekvencie môžu byť v písme zachytené ako C_1a-C_2V- , aC_1-C_2V- , C_1i-C_2V- , iC_1-C_2V-), ale takmer všetky chetitské reflexy počiatočného **s* nasledovaného obstruentou sú písané ako *iš-CV-*: *išpant-* ‘noc’ < **k^wsp-ent-*; *ištapp-* ‘zavrieť, zatarasiť, zablokovať’ < **step-?-;* *ištar(k)-* ‘sužovať’ < **sterk-*; *išgar-* ‘pichnúť’ < **(s)ker-*; *ištarna* ‘medzi’ (por. gr. στέρνον). Ako tvrdí Eichner (1975), počiatočné *i-* v sekvenciách *išC-* je protetický vokál. Prázdne vokály sa v chetičtine používajú na zachytenie konsonantických klastrov. Konvenčný prázdny vokál je *a* alebo *ə* v alternácii s iným vokálom ako *e* alebo *i*. Neetymologické *a* sa používa na zachytenie všetkých konsonantických klastrov rešpektujúcich hierarchiu sonority, vrátane tých, ktoré obsahujú /s/. Písanie počiatočných *sC-* klastrov je však ustálené a takmer vždy ide o *išC-*, čo svedčí o tom, že tento neetymologický vokál mal reálnu fonetickú náplň. Keďže v chetičtine neboli povolené počiatočné klastre rovnakej alebo klesajúcej sonority, z fonotaktického hľadiska sa predpokladá, že takéto klastre budú napravené pomocou epentézy. To, že neetymologické *i* na začiatku slova nie je nikdy písané ako plné (*Pleneschreibung*), zodpovedá predpokladu, že *i* je epentetické, keďže je známe, že epentetické vokály sú obvykle krátke a neprízvučné (Kavitskaya 2001: 278-287). Podľa Melcherta však (apud Kavitskaya 2001: 286, pozn. 25) toto *i* nemá fonetickú realitu a príklady s počiatočným *išC-* sú tvorené priamo z koreňa bez

¹⁴⁵K diachronickej analýze klasického arménskeho *sk'anč'eli* pozri Martzloff (2020: 102–104).

¹⁴⁶Zdá sa, že v lýdčine sa vyskytovala protéza *i* v slovách začínajúcich na klastre *s*+obstruenta (Melchert 1994: 371): lýdske /istamin-/ ‘rodina’ < **stomVn-*. Aj v palajčine sa mohla vyskytovať takáto protéza (Melchert 1994: 206: *iška* ‘bud!’ < **sko*). Podľa Melcherta (1994: 271) v luvijčine je ale vývoj **sT-* > *T*: *tummant-* ‘ucho; počutie’ < **stemnt-* ‘otvor’. Vývoj protoanatolského počiatočného **sT-* v lýkijčine nie je istý.

počiatočného prízvuku (ako *išpantuzzi-*). V prípade zdanlivej výnimky *išpand-* / *šipand-* ‘odliať obeť’ (kognát gréckeho *σπένδω* ‘robiť liatu obeť’ a latinského *spondeo* ‘prisahať, sľúbiť’), kde sa objavuje aj alternatívne písanie *ši-CV-*, ide podľa Melcherta o *hi*-sloveso zo starého perfekta **spe-spond-*, ktoré podstúpilo disimiláciu s výsledkom *šipand-*. Protéza nebola potrebná a variant *išpand-* sa môže považovať za analogický tvar podľa odvođenín s *išC-*: *iš-pa-an-ti* 3sg.pres.akt. (*KBo XVII 3 IV 6*), *šipanti* 3sg.pres.akt. (*KBo IV 13 III 27*). Variácie protetický vokál-epentéza sa však môžu objavovať aj v rámci jedného slova a nie je isté, či by reduplikácia mohla mať takýto výsledok.

5.5.3 Fonológia výpožičiek

Štúdium výpožičiek je cenným dokladom pre jav protézy a epentézy. Kłagisz (2013) uvádza výpožičku *esmoking* ‘fajčenie’ v novej perzštine (z angličtiny cez francúzštinu alebo priamo z angličtiny?). Ďalšie príklady sú *estādīyom* ‘štádium’, *espāgeti* ‘špagety’.¹⁴⁷ V štúdiu venovanej dvojakému typu vokalickej epentézy pri adaptácii výpožičiek v perzštine (Ghorbanpour, Kambuziyya, Dabir-Moghaddam & Agha-Golzadeh 2019) sa konštatuje, že, keď majú obidva segmenty iniciálneho klastra stúpajúcu sonoritu, klaster je prerušený procesom anaptyxie, zatiaľ čo v prípade sekvencie klesajúcej sonority je klaster napravený prostredníctvom procesu protézy. Je tu teda asymetrická schéma riešenia nepovoleného konsonantického klastra. Ako poznamenala aj Fleischhackerová (2001), adaptačné stratégie pre sekvencie sibilanta + okluzíva v jazykoch, ktoré nepovoľujú komplexné iniciály na začiatku slova, sú často iné ako tie, ktoré sa používajú v iných sekvenciách. V hindčine je bežnou stratégiou epentéza: (angl.) *frock* > [fɪrɔk], *cloth* > [kɪlɔθ], ale iba v prípade sekvencie sibilanta + okluzíva sa aplikuje protéza ako napr. v *school* > [ɪskul], *station* > [ɪstɛʃən], *spelling* > [ɪspɛlɪŋ]. Fleischhackerová uvádza experimentálne údaje na podporu hypotézy, že dôležité perцепčné faktory podmieňujú preferenčné použitie protézy pri sekvenciách sibilanta + okluzíva, keďže pri epentéze zasahujúci vokalickej segment (napr. *sik-*) deformuje rozpoznanie pôvodnej sekvencie do väčšej miery ako napríklad pri sekvenciách ako /tr-/. Podobné príklady sú aj z jazykov ako wolof alebo egyptská arabčina, kde sa takáto schéma protéza/epentéza objavuje vo výpožičkách obsahujúcich komplexnú iniciálu na začiatku slova: (wolof) *kalaas*, *silip*, *sonob* < fr. *classe*, *slip*, *snob*, ale *estati*, *espoor* < fr. *statue*, *sport*; (egyptská arabčina) *bilastik*, *fred*, *silaid*, *siwetar* < angl. *plastic*, *Fred*, *slide*, *sweater*, ale *?iskii*, *?istadi*, *?ispirij* < angl. *ski*, *study*, *spring* (cf. Sampson 2010: 51).

5.5.4 Implikácia vo flexii

Klastre sibilanta-okluzíva sa správajú zvláštno aj v češtine či slovenčine. V češtine v alternáciách vokálnula (typ *loket*, gen. *lokte* ‘laket’) kmene tvaru °CeCC majú stabilné vokály, ale, ako dokazuje Scheer (2004: 444), kmene končiace na skupinu sC- sú výnimkou tohto pravidla (*lest*, *lsti* ‘lest’). V slovenčine dochádza k reparácii narušenia hierarchie sonority a objavuje sa aj genitív *lesti* (cf. Dolník 2010: 48).

¹⁴⁷Na začiatok iniciály sa vkladá ešte glotálna okluzíva [ʔ].

5.5.5 Grafická geminácia sykavky

Sekvencie písané ako *ssT* (kde *T* je okluzíva) a *xs* sa nachádzajú v latinčine (Hermann 1923: 236): *magisster*, *interrexs*, *Alexsander* (*CIL X*, 6071); písanie ako *kvaísstur* (*ST Po* 3, 4), [*k*]vaísstur (*ST Po* 9), [*kv*]aísstur (*ST Po* 14), *kvaizstur* (*ST Po* 8), *esskazsiúm* (*ST Cm* 2), *keenzstur* (*ST Sa* 4), *passtata* (*ST Po* 5) sú doložené v oskičtine (Lazzarini & Poccetti 2001: 174, Rix 2000). Grécka epigrafia poskytuje mnohé príklady geminovanej sigmy pred okluzívou: Ἀσσκληπιάδης, Ἀρισστόμαχος, Σέξστος (Hermann 1923: 114–117). Avšak konsonant napísaný dvakrát pred inou okluzívou môže byť aj okluzíva: Ἐκκτῶρ, ἐκκθρότατα, ὀκκτώ (Hermann 1923: 111–112).

5.5.6 Porovnanie medzi avestčínou a latinčinou

Pre náš zámer bude užitočné poukázať aj na avestské formy, aby sme zdôraznili podobnosti a zaujímavé rozdiely medzi avestčínou a latinčinou. Dvojaký výsledok vývoja indoiránskeho diftongu **ai* sa nachádza v mladej avestčine. Podľa štandardného pravidla sa **ai* stáva *aē* v otvorených slabikách (*daēman-* ‘oko’) a na začiatku slova (*aēθra.paiti-* ‘vyučujúci’), inak sa **ai* mení na *ōi* (*dōiθra-* ‘oko’). Fortson (1996) upriamil pozornosť na fakt, že *aē* sa tiež nachádza pred *s* alebo *š*, za ktorým nasleduje jednoduchý konsonant.

(39) *sC*: *hamaēstar-* ‘utláčateľ’, *maēsma-* ‘moč’;

(40) *šC*: *armaēšta-* ‘pokojne stojaci’, *raθaēštā-* ‘bojovník na voze’.

Predpoklad je, že neznená sibilanta bola sylabifikovaná s nasledujúcim konsonantom (Fortson 1996: 46). Treba vyzdvihnúť, že sú tu dva významné rozdiely medzi avestčínou a latinčinou. Sibilanta */s/* musí byť nasledovaná nie viac ako jedným konsonantom, aby sme dostali *aē* (Fortson 1996: 42). V *hamōistrī-* (femininum slova *hamaēstar-*) bol diftong **ai* v zatvorenej slabike, zatiaľ čo v tvare *hamaēstar-* bol v otvorenej slabike. V latinčine sa však vokál synkopuje nielen pred [sT] (*iuxtā*), ale aj pred [sTr] (*fenestra* > *fēstra*, *mōnstrum*).

Zároveň treba spomenúť, že avestské slová so *ž*-klastermi majú *ōi* a nie *aē* (Fortson 1996: 46), ako vidieť na superlatíve *zōiždišta-* ‘najstrašnejší’. V latinčine však môže synkopa zasahovať vokál stojaci pred **zm* (cf. *brūma*, ak je spomínaná diachrónna analýza správna).

Spomeňme ešte tesálčinu, kde sporadické nezaznačovanie neprízvučných nepočiatočných vokálov umožňuje predpoklad, že sa v nej vyskytovala synkopa a intenzívny počiatočný prízvuk: gen. ἀστερας popri písaní ἀριστερας, cf. tiež vlastné meno s Ἀστο^ο (popri Ἀριστο^ο: Ἀστοκρατεις, Ἀστομαχειος, Ἀστοκλεα).

5.6 Otázka sylabifikácie sekvencie **-sT(R)-* v latinčine

Z predklasického obdobia máme mnoho dokladov z filologických záznamov ako aj jazykovej rekonštrukcie k tomu, že došlo k značnej zmene vo fonologickej štruktúre latinčiny. Dôležité zmeny zasiahli štruktúru slabiky, pričom vo väčšine prípadov dochádzalo k zjednodušovaniu. Jedným z prípadov bolo odľahčenie slabičných okrajov prostredníctvom odstraňovania konsonantov: napr. **kertsna* > **kersna* > *cēna*, **sedstos*

> *sessus*, kde boli aj slabičné okraje vo vnútri slova zredukované. Na slovných okrajoch tiež došlo k zjednodušeniu, avšak koncové kódy boli menej zasiahnuté, keďže niesli gramatické informácie.¹⁴⁸ Iniciály na začiatku slova na druhej strane boli zraniteľnejšie a tiež podliehali zjednodušovaniu:

- **wrād-* > *rādix* 'koreň',
- **wrizd-* > *rīdēre* 'smiať sa',
- **wlāna* > *lāna* 'vlna',
- **ktunica* > *tūnica*,
- **ptilia* > *tīlia* 'lipa',
- *(p)*saf/b/plom* > *sabulum* 'piesok',¹⁴⁹
- **knīdōs* > *nīdōr* 'aróma z jedla',
- **dnuk-* > *nux* 'orech',
- **tlātos* > *lātus* 'donesený',
- **dlongos* > *longus* 'dlhý',
- **sni-* > *nix* 'sneh',
- **sleubrikos* > *lūbricus* 'klzký' (Sampson 2010: 49).

Iniciála **sm-* zmizla v latinčine spolu s inými iniciálami /s/+sonoranta už v predliterárnom období: napr. **smīk-* > *mīca* 'čiasťka'. Všetky takéto iniciálne sekvencie (aj *gn-*) sú teda cudzie fonologickej štruktúre klasickej latinskej slabiky. V mnohých prípadoch mali stúpajúcu sonoritu, a boli teda v súlade s princípom hierarchie sonority. Ich progresívna eliminácia naznačuje všeobecný posun smerom k obmedzeniu komplexných slabičných iniciál na tautoslabičný typ obstruenta + likvida. Komplexné iniciály /s/+nezná okluzíva však pokračovali až do obdobia klasickej latinčiny. Nielenže neboli tautoslabičné, ale aj porušovali princíp hierarchie sonority. Táto dlhá koexistencia môže spočívať v ich formálnej štruktúre. Bolo pozorované zvláštne spojenie medzi sibilantou a nasledujúcou neznelou okluzívou umožňujúce, aby takáto sekvencia fungovala ako druh komplexnej fonologickej jednotky (Sampson 2010: 50).

Ani v prípade skupiny *-sT-* uprostred slova nedochádzalo k zjednodušovaniu. Je potrebné sa zamerať na slabičnú analýzu tohto klastra. Cser (2001: 179–180) vo svojom krátkom prehľade latinských sekvencií [#s + okluzíva] (*stāre* 'stát', *strīdor* 'ostrý prenikavý zvuk', *stīrps* 'kmeň, koreň'), [okluzíva + s#] (*daps* 'hostina, jedlo', *urbs* 'mesto', *stīrps*) a [okluzíva + s + okluzíva] (*depstus*, pasívne participium slovesa *depsō* 'miesiť', *extrā* 'vonku') navrhol, že *s* zrejme patrilo k slovu, ale k žiadnej zo slabík. Cser opisuje *s* v tomto kontexte ako nesylabifikovateľné a extraslabičné. Sibilanta *s* na začiatku slova, ak za ňou nasleduje okluzíva, nepatrí do iniciály. Komplexná iniciála sa po extraslabičnom počiatočnom *s* nachádza napr. v slove *extrā* [ek.s.trā:] (Cser 2001: 179).

¹⁴⁸Príklady na zjednodušenie sa však nájdu: *praedā* < *praidad*, *mīles* < *mīless* < **mīlets*, *homō* < **homōn*, *cor* < **cord* (chronológia je tu však rôznorodá). Zjednodušenie kódy je tu ulahčené tým, že nemá morfológické dôsledky.

¹⁴⁹Neskoré synkopované formy: *sabulum*, *sablō*. K etymológii tohto slova pozri Garnier (2017).

Podľa Lehmannovej terminológie (2005: 167–169) sa *s* v slovách ako *sprētus*, *strix*, *scribō* alebo *splendeō* nachádza v preiniciálnej pozícii, okluzívy (*p*, *t*, *c*) v iniciálnej pozícii a likvidy (*l*, *r*) v postiniciálnej pozícii. Počiatkové *s* sa s *r* priamo nekombinuje a zastáva tak špecifickú pozíciu (odlišnú od okluzívy). V klasickej latinčine sa vyskytujú slová začínajúce na /fr/ a /fl/, ale nie slová nezačínajúce na /sr/, /sl/ (Zirin 1970: 40).¹⁵⁰ Zriedkavým slovám s neobvyklou počiatkovou sekvenciou /stl/ ako *stloppus* ‘zvuk facky na nafúknuté líce’ (cf. tal. *schioppo*), *stlembus* ‘pomalý, ťarbavý’, *stlocus* ‘miesto’ sa tu nevenujeme (cf. Kiss 1971: 31, 90 a Sampson 2010: 43–45, 50).

‘Vlastná slabika’ neobsahuje ani preiniciálne /s/ (cf. *scribō*) ani postkódu (cf. *rēx* /re:ks/). Jednoslabičné slovo *strix* /striks/ ‘druh sovy považovaný za vešteckého vtáka’ ilustruje komplexnú štruktúru zjednocujúcu slabiku σ , preiniciálny element a postkódu (Lehmann 2005: 171; Cser 2012: 364):

preiniciála	slabika σ				postkóda
	onset		rým		
	iniciála	postiniciála	jadro	kóda	
s	t	r	i	k	s

Vo vlastnej slabike sonorita segmentov stúpa od iniciály smerom k jadrú, odkiaľ klesá smerom ku kóde (Lehmann 2005: 172).¹⁵¹ Z metodologického hľadiska je dôležité odlišiť sylabifikáciu [VST(R)V] v klasickej latinčine od sylabifikácie tejto sekvencie v skorších etapách latinčiny.¹⁵² Klastre ako /st/ a /str/ boli uprostred slova v klasickej latinčine heteroslabičné: *as/trum* (Sampson 2010: 45),¹⁵³ čo je potvrdené aj metrickými dokladmi. Predchádzajúca slabika bola ťažká, pretože /s/ predstavovalo kódu. Správanie [ST(R)V] v počiatkovej pozícii slova sa ťažko opisuje, pretože v klasickej metrike sa básnici snažili vyhýbať sledu slov na s+okluzíva po slovách končiacich na krátky vokál (Hoenigswald 1949). Metrické doklady sú sporné (Lehmann 2005: 185–186; Cser 2012). V niektorých prípadoch je *s* sylabifikované naľavo ako kóda a výsledná slabika je ťažká.

(41) Lavostranná resylabifikácia

nulla fu/gae rati/o nul/lā spes /omnia / muta (Catullus 64.186).¹⁵⁴

V iných prípadoch slabika končiaca na krátky vokál zostáva ľahkou, ak nasleduje slovo s iniciálou [ST(R)V]:

¹⁵⁰Ale por. oskické *slaag(i)*- ‘hranica’: **slagím** (ST Cm 1B 8), **slaagid** (ST Cm 1A 12), **slabiis** (ST Cm 10), $\sigma\lambda\alpha\beta\epsilon\sigma$ (ST Lu 57), umbr. *smursime* (Tlg VIa 13). V latinčine môžu byť na začiatku slova klastre obsahujúce *s*: *str-*, *stl-* (starolatinské), *spl-*, *spr-*, *skr-*, *skl-* (veľmi zriedkavé).

¹⁵¹K diskusii komplexných štruktúr pozri de Groot (1927: 3, 5), ktorý cituje nemecké *Obst* ‘ovocie’.

¹⁵²K sylabifikácii [VST(R)V] v latinčine cf. už de Groot (1927: 26–27).

¹⁵³Por. ‘bežnú’ sylabifikáciu francúzskeho slovesa *estropier* ‘zmrzačiť’ ako *e.stro.pier* (de Groot 1927: 27), ale *es.tro.pier* je tiež možné. Ku komplexnejším sekvenciám (ako v lat. *perstringō*) pozri Lehmann (2005: 200–201).

¹⁵⁴K diskusii tohto verša cf. už Hale (1896: 267).

(42) Bez resylabifikácie

undě sci/at quid / sit sci/r(e) et nēs/cire ui/cīssim (Lucretius 4.475)

ponītē. / Spes sibi / quisque, se/d haec qu(am) an/gusta ui/detis (Verg. *Aen.* 11.309)

linquimus, / insa/ni ri/dentes / praemīā / scribae (Hor. *Sat.* 1.5.35)

Catullus a Lucretius nepristupujú k týmto segmentom zhodne (Cser 2012: 368). Verš z Lukretia (4.475) svedčí o odlišnosti medzi správaním vnútri slova (*nes/cire* s ľavostrannou resylabifikáciou) a na začiatku slova ([sk] zostáva tautoslabičné v *undě sciāt*, ako sa to odráža na predchádzajúcom krátkom meraní slabiky). Ako poznamenáva Sampson (2010: 48–49), ‘zrejma rezistencia k prerozdeleniu /s/ na začiatku slova ku kóde predchádzajúcej slabiky je v latinskej sylabifikácii pozoruhodná’, avšak tento fakt nemožno ľahko interpretovať z diachrónnej perspektívy.¹⁵⁵

Viacerí bádatelia sa teda zhodujú, že v klasickej latinčine bol klaster sC- heteroslabičný. Kiss (2005: 208–210) hovorí, že v kompozitách už /s/ nie je iniciálou, ale je od nasledujúceho konsonantu oddelené slabičnou hranicou. Počiatočná skupina sC- sa obvykle vynecháva po krátkom vokáli vo veršoch, čo indikuje, že počiatočné /s/ za vokálom má tendenciu stať sa kódom prechádzajúcej slabiky. Rovnako Lehmann (2005: 185) konštatuje, že intervokálna skupina zložená z obstruent s prvým členom /s/, je takmer vždy heteroslabičná. Vo verši často /s/ patrí k predchádzajúcej slabike, ak sa tam nenachádza gramatická hranica (napr. /wes.tis/, /as.per/, /as.pre.tum/), ale aj v prípade, že konsonantická skupina predstavuje morfému alebo aj slovo (Verg. *Aen.* 8,425 *Brontes|que Stero|pes* so sylabifikáciou *-k^wes.te.ro-*, či spomínaný Cat. 64,186 *nulla spes: nūl.las.pēs*).¹⁵⁶ Pri počiatočných skupinách so /s/ zrejme dochádza k resylabifikácii. Hranica slabiky je posunutá napravo po počiatočnom konsonante slova. Jediný konsonant podliehajúci takejto resylabifikácii je /s/. Skupina konsonantov so začiatočným /s/ má slabičnú hranicu pred poslednou obstruentou. Ťažkú váhu slabiky nasledovanej /s/ + obstruentou potvrdzuje aj prízvukovanie. Slová ako *honestus*, *Etruscus*, *fenestra* sú prízvukované na predposlednej slabike, hoci je vokál krátky a žiadne slovo tohto typu nie je akcentované na antepenultime (Cser 2001: 178).

Sylabifikácia latinských sekvencií [VST(R)V] v období synkopy sa ťažko odhaľuje. Zdá sa, že nie sú doklady, ktoré by umožnili prikloniť sa na jednu alebo druhú stranu. Bádatelia použili argumenty založené na zoslabovaní vokálov a synkope, ale žiaden z nich nie je úplne rozhodujúci.

Zoslabovanie vokálov [a] a [e] v slove *incestus* ‘nečistý’ (cf. *castus* ‘čistý’) svedčí o tom, že vokál tu bol v zotvorenej slabike v období zoslabovania (cf. *inceptus: cāptus* vs. *incipiō: cāpiō*). Zjavná výnimka je *canistrum* ‘košík z trstia, pletený košík’ (vypožičané z gr. *κάνιστρον*).¹⁵⁷ Aby bolo možné vysvetliť [i] v *canistrum*, predpokladalo sa, že slabičné hranice boli *[ka.na.strom]. Tento argument však nie je presvedčivý, keďže *canistrum* mohlo byť ovplyvnené slovom *capistrum* ‘ohlávka’. Slovo *capistrum* sa všeobecne (a možno

¹⁵⁵K postoju Horeckého a Kolára k povahe sC- v latinskej a gréckej metrike cf. Buzássyová (2016: 188).

¹⁵⁶Dochádza však aj k výnimkám, keď sekvencia nasleduje po gramatickej hranici (napr. Verg. *Aen.* 11, 309: *ponite | spes*).

¹⁵⁷K slovu *canistrum* pozri Nishimura (2011: 19, pozn. 34).

správne) vysvetľuje ako odvođenina z *capiō* (**kap-i-stro-m*).¹⁵⁸ Eventuálne mohlo byť *capistrum* interpretované ako adaptácia nedoloženého gréckeho slova **σκάφιστρον* príbuzného so *σκαφίς* 'košík, miska, váza' a *σκαφιστήριον*, cf. *κερκίς* 'palička, sponka do vlasov': *κέρκιστρα* 'odmena tkáča' (Biville 1987: 77–81). V oboch analýzach sa dokazuje, že vokál [i] v slove *capistrum* je starobyľý a mohol byť ovplyvnený slovom *canistrum*. [i] zo slova *canistrum* teda nemožno použiť ako argument na podporu sylabifikácie *[ka.na.strom]. Vývoj doložený v príslovke *prae fascini* (príbuzné s *fascinum* 'kúzlo, počarenie, falický emblém') neznamená nevyhnutne sylabifikáciu [fa.sk]. Vokál [i] vo [fisk] mohol byť spôsobený vokalickou asimiláciou.¹⁵⁹

Bádatelia sa snažili prepojiť synkopu pred sC-klastrom so zvláštnym správaním sC- vzhľadom na sylabifikáciu. DeLisi (2015: 8) predpokladá, že sC-klastor bol sylabifikovaný ako tautoslabičná iniciála v období pôsobenia synkopy z toho dôvodu, že synkopa sa inak objavovala iba v otvorených slabikách. Tiež je potrebné predpokladať, že sylabifikácia sa časom zmenila: najprv [V.sC], potom [Vs.C].

Zmena sylabifikačných pravidiel je samozrejme možná. Dobrým príkladom resylabifikácie v prehistórii latinčiny je sekvencia [VTIV] sylabifikovaná ako [V.TIV] v dobe pôsobenia zoslabovania vokálov vo vnútorných slabikách, ale [VT.IV] počas neskorších období: podľa Nussbauma (2016b) *lūdicrum* 'zábava, zdroj zábavy' (< **loid-e-klo-m* [loi.de.klom]) podstúpilo zoslabenie v otvorenej slabike a potom disimiláciu [L...l > [L...r].¹⁶⁰ Podobne by sa dalo uvažovať o resylabifikácii [V.sC] > [Vs.C].

V takomto scenári sa však objavuje závažná (a nepovšimnutá) komplikácia. V rámci teórie optimality (OT),¹⁶¹ možní kandidáti na reduplikované perfektum koreňov s počiatočným **sT*- môžu byť ohodnotení na základe piatich obmedzení, z ktorých dve sú priamo relevantné pre latinčinu (DeLisi 2015: 13–14): ľavý okraj koreňa by mal zodpovedať ľavému okraju slabiky (Koreň, Σ-L); vetviace iniciály by mali sonoritne stúpať smerom k jadru (princíp hierarchie sonority, SSP).

V prípade perfekta *spondeō* 'sľúbiť' sa testuje päť kandidátov: <s>*pos.pon.dī*, *pos.pon.dī*, *spo.spon.dī*, *so.spon.dī*, <s>*po.pon.dī* (ostré zátvorky tu označujú extraprozodické s). Ak je 'Root, Σ-L' najvyššie radené obmedzenie, kandidáti <s>*pos.pon.dī* a *pos.pon.dī* sú vylúčení. Potom SSP penalizuje *spo.spon.dī* a *so.spon.dī*. Víťaz je teda <s>*po.pon.dī* (s extraprozodickým <s>), čo vysvetľuje formy ako *stetī*. Typ

¹⁵⁸Petersmann (2002: 72) vysvetľuje *capistrum* ako 'to, čo pevne drží'. Rix (1992: 47, pozn. 37) postuluje **kap-ye-stro-m* (protoitalická zmena **ye* > *i* je fenomén odlišný od latinskej tu preberanej synkopy). Rekonštrukcia **kap-ye-stro-m* však pravdepodobne obsahuje anachronizmus. Postulujeme **kap-i-stro-m* odvodené z **kap-i-t(i)*, ktoré pochádza z **kap-ye-ti*. Pozri tiež Eichner (1993: 51, pozn. 20) a Martzloff (2006: 309, 629, pozn. 1342).

¹⁵⁹Pozri Rix (1966: 157, pozn. 3) a Nishimura (2011: 19, pozn. 34).

¹⁶⁰Prípád slova *locuplēs* 'bohatý' je komplexnejšieho charakteru. Prvá časť kompozita **loki-plēt-s* 'replete with abundance' nesúvisí s *locus* 'miesto', ale je príbuzná s ved. substantívom *rāśi-* 'kopa, hŕba' (Nussbaum 2016a) a zrejme tiež s juhopic. *ioki* < **lokūd* 's nadbytkom' (abl. sg.). V **loki-plēt-s* [i] zrejme podstúpilo zoslabenie v otvorenej slabike jednoducho preto, že silná morfológická hranica favorizovala sylabifikáciu [loki.pl^o].

¹⁶¹Pre stručnú prezentáciu teórie optimality cf. Byrd (2015: 42–43).

reduplikácie doložený v *sistō* je pozostatok zo staršej doby oddelený od produktívnej latinskej gramatiky (DeLisi 2015: 10). Typ <s>*po.pon.dī* je kompatibilný s tým, že v dobe skorých rímskych básnikov boli *sT*-klastre heteroslabičné.

Problémom je, že reduplikačný typ <s>*po.pon.dī* je doložený už na archaickom latinskom nápise *Lapis Satricanus*, a to vo forme *steterai*. Na základe SSP by sme museli predpokladať sylabifikáciu [Vs.T(R)V] v 6. stor. p. n. l. Ak sú latinské synkopy neskoršie ako 6. stor.¹⁶² (ako sa všeobecne uznáva), je nutné predpokladať, že buď nedošlo k zmene sylabifikácie (čo by implikovalo, že synkopa vokálu V₁ v [V₁s.T(R)V₂] sa uskutočnila v zatvorenej slabike), alebo, že sa sylabifikácia zmenila dvakrát: najprv [V₁s.T(R)V₂] s produktom *steterai* a potom [V₁.sT(R)V₂] umožniac synkopu pred [sT(R)] a napokon opäť [V₁s.T(R)V₂] s produktom *incestus*. Dvojitá zmena v sylabifikácii by bola samozrejme veľmi neuspokojivá hypotéza.

Pri objasňovaní problému môžeme na lepšiu ilustráciu dať do kontrastu sylabifikáciu *sT*-klastrov so správaním sekvencie *sr* v prehistórii latinčiny. Hlásokový vývoj skupiny **sr* môže indikovať, že tento klaster bol tautoslabičný, keďže uprostred slova nedošlo k vypadnutiu ani k náhradnému dlženiu:¹⁶³

— #*sr* > #*fr*: *frīgus* < **srīgus*, cf. gr. ῥίγος;

— **VsrV* > **VbrV* (bez náhradného dlženia predchádzajúceho vokálu): *cōnsobrīnus* < **kom-swesr-īno-* ‘syn matkinej sestry, bratranec’ (cf. *soror* < **swe-sōr*), *crābrō* < **krāsrō* ‘sršeň’. V slove *uēr* (gen. *uēris*) ‘jar’ < **wesr-* (av. *vaŋri*, gr. ἔαρ) sa očakávaný vývoj [wēsɾ] > [weβɾ] > [webr] neuskutočnil následkom dismilačného efektu počiatočného [w].¹⁶⁴ Potom bola výsledná sekvencia [br] resylabifikovaná: *te-nebrae* ‘temnota’ a *cerebrum* ‘mozog’ svedčia o výsledku zmeny **a* v zatvorenej slabike (*[a.srV] > *[a.zrV] > *[a.brV] > *[ab.rV] > [ebrV]).¹⁶⁵

Ak by sa aj pripustilo, že klaster **sr* bol v istom momente v prehistórii latinčiny tautoslabičný, bola by takáto sylabifikácia zrejme výnimkou. Na rozdiel od štandardného názoru je ťažké dokázať, že klaster {*s* + okluzíva} bol sylabifikovaný ako tautoslabičná iniciála v dobe pôsobenia synkopy.

Iná stratégia je pristupovať ku klastru *sT*- tak, akoby vykazoval rovnaké správanie ako jednoduchý konsonant. Vo svojej krátkej analýze slova *sēstertius* (reflektujúceho **sēmistertios*), Rix (1966: 157) explicitne volí tento prístup (‘wie einfacher Konsonant’).¹⁶⁶ Podľa Rixa takéto správanie tiež vysvetľuje reduplikáciu *stetī*. Čo sa týka reduplikácie v *stetī* (*stō*) alebo *spopondī* (*spondeō*), podobnú koncepciu predložil Keydana (2012: 226). Keydana neskúma *sT*-klastre vnútri slova, ale postuluje, že *sT*-iniciály na začiatku slova majú

¹⁶²Skorá synkopa je implikovaná formou *podlouqueique* (v grafickej podobe) (gr. Πολυδευκίης).

¹⁶³V latinčine na rozdiel od sabelských jazykov dochádzalo k vypadávaniu *s* pred *m n l* (*cōmis*, *cēna*, *uīlis*), čo môže poukazovať na to, že *s* bolo v pozícii kódy, keďže konsonanty najčastejšie vypadávajú v tejto pozícii a navyše sa váha slabiky vykompenzovala náhradným dlžením predchádzajúceho vokálu.

¹⁶⁴K vývoju **VsrV* v latinčine pozri Martzloff (2019: 288) s bibliografiou.

¹⁶⁵Treba poznamenať, že Nussbaum (2016b: 216) predpokladá sylabifikáciu **-az.rā-*, **-az.ro-*.

¹⁶⁶Por. Hackstein (1997: 42): ‘Binnensilbensynkope vor einer als einfach-konsonantisch empfundenen Gruppe -s- plus Tenuis’.

zrkadlovú podobu afrikát a počítajú sa ako jeden segment v latinčine, čo by implikovalo, že *s* bolo v tomto kontexte subsegmentálne. Nebudeme tu zaujímať stanovisko k subsegmentálnemu statusu sibilanty *s* v tejto pozícii: cf. de Lisi (2015: 5) pre kritickú diskusiu. Je však potrebné zdôrazniť, že takáto analýza *sT* ako monosegmentu (ak by to platilo aj pre vnútorné *sT*) by vysvetlila synkopu v slove ako *sēstertius* zo [sē.mi.(stʰer.ti.os)], ale nevyriešila by záhadu synkopy pred *sTR*- vo *fenestra* > *fenstra* > *fēstra*, keďže druhé **e* by stálo v zatvorenej slabike: [fe.ne(stʰ.ra)]. Rix (1966: 157) je nútený vysvetliť slovo *fenestra* ako výpožičku z etruštiny, čo ale pravdepodobne nie je správne.

Neexistuje presvedčivý argument v prospech tvrdenia, že vnútorná *sC* sekvencia musela byť v predliterárnej latinčine sylabifikovaná ako tautoslabičná iniciála. Tautoslabičný status skupiny *sC* samozrejme nie je úplne vylúčený, ale nie je možné ho jednoznačne akceptovať (s možnou výnimkou skupiny [sr]). Možno sa odvolať na rozumné tvrdenie T. Scheera (2004: 442): '[s] je fonologický mimozemšťan v každom možnom zmysle: keď fonológovia objavili pravidelnosť, mohli si byť istí, že klastre *s+C* nebudú poslúchať. Inak povedané, zovšeobecnenie, že by sa sekvencia *s+C* podriadila nejakému pravidlu, je veľmi pravdepodobne nesprávne.'

'Jednoduchým' riešením by bolo formulovať pravidlo pre latinskú synkopu negatívnym spôsobom: 'synkopa neprízvučného krátkeho vokálu sa v latinčine (a sabelských jazykoch) neuskutočnila v zatvorenej slabike okrem prípadu, ak zatvárajúcim konsonantom bolo *s* (alebo jeho alofóna *z*): [V₁.CV₂], [V₁s.C(R)V₂]'. Bolo by tiež potrebné predpokladať heteroslabičný status klastra *SC* (*sC*, *zC*) [*C* ≠ *r*] v dobe pôsobenia synkopy. Samozrejme by táto teoretická možnosť vyžadovala zanechanie rigidného tvrdenia o realizácii synkopy iba v otvorených slabikách. Váhame však s prijatím tejto formulácie, kým nemáme žiadne nezávislé faktické doklady o heteroslabičnom statuse klastra *-SC-* v predliterárnej latinčine. Sylabifikácia klastrov [VST(R)V] v tomto období teda zostáva neznáma.

Ak akceptujeme sylabifikáciu *fe.nes.tra*, slabičná hranica po sibilante *s* mohla spôsobiť, že klaster *tr* bol vetviacou iniciálou. Deskriptívne bolo [s] aktívne z hľadiska sylabifikácie, ale zároveň neviditeľné z hľadiska synkopy.

5.7 Záverečné poznámky k synkope pred skupinou /s/ + spoluhláska

V latinčine a iných italických jazykoch sa objavujú niektoré prípady synkopy krátkeho vokálu pred klastrom *sT(R)*: spoľahlivé príklady zahŕňajú slová *fēstra* (< *fenestra*), *sēstertius*, *iuxtā* v latinčine, *vezkeí*, *minstreis* v oskičtine, *etuřstamu*, *mersto* v umbrijčine.

Nie všetky etymológie slov obsahujúcich klaster *sT(R)* sú rovnako jednoznačné. Hoci je rekonštrukcia **awis-d^h-iyō* možná (a atraktívna), etymológia latinského slovesa *audiō* zostáva v konečnom dôsledku nejasná. V niektorých slovách, ktorých koreňová etymológia je známa, nie je presná rekonštrukcia jednoznačná: *mōnstrum* (cf. juhopic. *múfqlúm*) môže pochádzať buď z **monestrom* (so synkopou) alebo **monstrom* (bez synkopy).

Niekedy nie je možné rozhodnúť, či vypadnutie krátkeho vokálu bolo výsledkom synkopy *stricto sensu* alebo iného mechanizmu: pravidlo *noundinum* (*iustus, iūglāns*), 'hapaxepia' (*inquit*) alebo dokonca analógia (*auspex* mohlo podstúpiť synkopu, ale mohlo byť tiež analogické s *auceps*). Je ťažké určiť, či bola synkopa možná, keď stál krátky vokál pred [zC] (*audiō, brūma, iūglāns*).

Synkopa v slovách ako lat. *fēstra, sēstertius, iuxtā*, osk. *vezkeí, minstreis*, umbr. *etuřstamu, mersto* prináša so sebou závažné otázky ako v oblasti historickej fonológie italických jazykov, tak v oblasti štúdia *sT(R)*-klastrov, ktoré sú povestne problematické. Je ťažké presne určiť sylabifikáciu sekvencie [VsT(R)V] v prehistórii latinčiny. Na jednej strane, keďže sa synkopa krátkeho vokálu v latinčine objavuje inak iba v otvorených slabikách, bolo postulované, že *sC*-klastre musel byť sylabifikovaný v období pôsobenia synkopy ako tautoslabičná iniciála. Na druhej strane, adjektívum *incestus* skôr naznačuje, že počas realizácie zoslabovania vokálov (*incestus: castus* ako *captus: acceptus*) boli *sC*-klastre heteroslabičné. V princípe by sa dalo predpokladať, že sa sylabifikácia časom menila, ale nanešťastie argumenty v prospech sylabifikácie ***fe.ne.stra* v prehistorickom štádiu latinčiny neumožňujú vyniesť definitívny rozsudok. Taktiež tvrdenie, že skupina *sT* sa správa ako jednoduchý konsonant (H. Rix) nepomáha vysvetliť synkopu krátkeho vokálu pred [sTR] (lat. *fēstra*, možno *mōnstrum*; osk. *minstreis*).

Za účelom vysvetlenia synkopy v slovách *fēstra, mōnstrum, minstreis* sú akceptovateľné dve stratégie. (1) Namiesto predpokladu, že 'sa synkopa krátkeho vokálu v latinských slovách vyskytovala iba v otvorených slabikách', by sa mohlo tvrdiť, že sa 'synkopa neznelého krátkeho vokálu v latinčine (a sabelských jazykoch) neuskutočnila v zatvorených slabikách okrem prípadu, keď konsonantom v kóde bolo *s* (a možno aj jeho alofóna *z*)'. (2) Taktiež by sa deskriptívne dalo uzavrieť, že '[s] bolo aktívne z hľadiska sylabifikácie tak, že z *TR* urobilo vetviacu iniciálu (*s.TR*), ale neviditeľné z hľadiska synkopy (*fe.ne{s}.tra*)'.

5.8 Prídavok: Apokopa

Napokon sa naša pozornosť zameria na koniec slova. Koncové klastre so stúpajúcim alebo rovnakým sonoritným profilom (v lat. napr. *-nx, -rx, -lx, -rps*) sa fonotakticky podobajú na interné klastre v pozícii kóda-iniciála. Vo francúzštine sa napríklad klastre [rkl] môže vyskytovať v stredovej aj koncovej pozícii (cf. Harris 2011: 1611). Aj koncové klastre (typ *-lt, -nt, -rt, -nk*) môžu byť sylabifikované rovnakým spôsobom ako vnútorné klastre, s ktorými vykazujú fonotaktické paralely a majú formu kóda + iniciála. Napriek týmto paralelám je otázne, či to poskytuje slabičnú motiváciu k ich zjednodušovaniu. Napriec jazykmi prevláda preferencia zasahovať zjednodušovaním druhý konsonant¹⁶⁷ bez ohľadu na to, či má klastre stúpajúcu

¹⁶⁷Napr. v st. gréčtine *-nt* v 3. pl. alebo pri *-nt*-kmeňoch.

sonoritu alebo nie.¹⁶⁸ Kontext pre zjednodušovanie koncového klastra sa najlepšie stanoví v rámci koncovosti slova bez súvisu so slabičnou štruktúrou (Harris 2011: 1612).¹⁶⁹

Oslabený „napovedací“ (cueing) potenciál redukuje spoľahlivosť (napr. v hlučnom prostredí), s ktorou sú počúvajúcí schopní odhaliť konsonantické kontrasty v jednotlivých pozíciách, čím sa zvyšuje pravdepodobnosť, že sa tieto kontrasty časom narušia. To by vysvetlilo, prečo sú prekonsonantické pozície a postavenie na konci slova najobľúbenejšie miesta pre neutralizáciu znelosti, či kontrastov miesta a spôsobu artikulácie. Odstránenie je extrémny prejav tohto celkového efektu (Harris 2011: 1613).

V latinčine apokopa napríklad v slovesných tvaroch *dic, fer, vīn* vytvára zatvorenú slabiku (V.CV > VC). Pozícia zasahovaná obidvomi typmi odstraňovania (synkopa a apokopa) môže byť identifikovaná ako prozodicky slabá alebo nie prominentná. Tieto procesy nie sú vždy citlivé na prízvuk, ale ak sú, typicky zasahujú neprízvučné vokály (Harris 2011: 1614).

Vo vývine latinčiny sa vyskytuje nevelký počet prípadov apokopy. Zdá sa, že v protoitaličtine sa mohli zachovať ešte nejaké zvyšky praindoeurópskeho akcentového systému.¹⁷⁰ Je možné, že sa v tejto etape objavila hlavne apokopa neprízvučného *-i v slovesných koncovkách (1./2./3.sg. *-mi, *-si, *-ti, 3.pl. *-nti > -m, -s, -t, -nt) súdiac podľa toho, že toto *-i zachované ako -e na absolútnom konci slova v italických jazykoch bolo prízvukované podľa praindoeurópskych pravidiel: napr. *pede* 'noha' ≈ gr. ποδί, *nocte* 'v noci' ≈ gr. νυκτί, *ante* 'pred' ≈ gr. ἀντί (Nishimura 2021: 33). Jediná výnimka je slovesný tvar *tremonti*, ktorý je však veľmi pochybný.

Sú aj iné prípady apokopy, doložené však iba sporadicky, ktoré sa zrejme objavili pod vplyvom postindoeurópskeho akcentového systému, teda počnúc obdobím počiatočného prízvuku. Vzhľadom na niektoré historické dublety (ako *simul - simile*) je relatívne neskorý dátum pravdepodobný. Ako to bolo aj v prípade synkopy v mediálnych slabikách, rezonanty (a polovokály) tiež zohrávali dôležitú úlohu pri podpore apokopy (ale cf. **moksu > mox*). Zdá sa, že sa táto zmena mohla uskutočniť po ľahkých ako aj po ťažkých predposledných slabikách, čo vylučuje možnosť aplikácie obmedzenia voči ľahkým slabikám idúcim za sebou (Nishimura 2011: 34).

¹⁶⁸Napr. *lact > lac, nokts > noks*.

¹⁶⁹Koncovým konsonantickým klastrom v latinčine sa venoval napr. Touratier (2005).

¹⁷⁰K prízvuku v latinčine vid' Pultrová (2006).

Záver

Je relatívne bežné, že vokály v neprízvučnej pozícii, teda v slabej časti stopy, vypadávajú prostredníctvom pôsobenia synkopy. Vokály v slovách sa najprv skracujú, až kým nie sú vnímané ako úplne neprítomné, keď tí, ktorí sa učia jazyk, už tieto slová zrejme zavádzajú v synkopovanej forme. Pri synkope podpovrchové vokály alternujú medzi stavom odstránenia a vernou povrchovou realizáciou. Synkopa bola v latinčine a v sabelských jazykoch rozšíreným javom, v sabelských jazykoch v koncovej slabike ešte o niečo viac. Nie všetky odstránenia vokálov však nazývame synkopou (odlišné je napr. odstránenie vokálu v pozícii po /r/ alebo odstránenie typu *noundinum*).

Pridanie sufixu môže spôsobiť zmenu delenia na stopy a vyústiť do zmeny počtu vokálov. Niekedy sa synkopa aj nerealizuje. Veľké množstvo vokálov sa v synkopovateľnej pozícii udrží. Vo vývoji latinčiny a sabelských jazykov synkopa nezasahovala prízvukné vokály na rozdiel od neprízvučných vokálov v antepenultimovej, predposlednej ako aj poslednej slabike. Z hľadiska cieľových vokálov synkopy možno konštatovať, že najmenej synkopou zasahovaný vokál v latinčine bol zrejme najsonórnejší vokál *a*. Spomeňme výnimočné slovo *dexter*, vo vývoji ktorého mohlo dôjsť až k trom synkopám: **déksiteros* v skorej latinčine bolo zrejme analyzované ako ('*deksi*)*teros* a po synkope ako ('*dekste*)*ros*, kedy došlo k synkope vokálu *e* v druhej slabike ('*deks*)*tros* (por. adv. *dextrā*). Ako tretie sa synkopovalo *o*: **dekstrs*, pričom sa pri sekundárne slabičnom *r* vložilo epentetické *e*. V oskičtine a umbrijsky mohlo dôjsť k podobnému vývoju. Výsledkom je základ *destr-*. Sú aj prípady, kedy sa v latinčine neuskutočnila synkopa a v sabelských jazykoch áno: *minister* - *minstreis*.

Ťažiskom práce bola deskripcia a interpretácia podskupiny synkopy vokálov v pozícii pred konsonantickým klastrom začínajúcim sibilantou /s/, za ktorou nasleduje okluzíva, prípadne ešte likvida. V opisoch latinskej synkopy tieto údaje chýbajú, prípadne nie sú uvedené vôbec súc vylúčené ako odporujúce základnej téze, že synkopa sa mohla realizovať iba v otvorených slabikách. Snažili sme sa poukázať na to, že synkopa v zatvorenej slabike bola možná, ak zatváracím elementom bolo /s/, ktoré sa často vymyká očakávanému fonologickému správaniu. Takéto správanie je potvrdené naprieč jazykmi sveta a latinčina a sabelské jazyky nie sú výnimkou. Takisto v existujúcich opisoch synkopy pred sC- v latinčine absentujú údaje zo sabelských jazykov (s výnimkou umbrijského *eheturstahamu*). Pre udržanie tézy, že v latinčine a sabelských jazykoch sa synkopa mohla realizovať iba v otvorených slabikách, sa niektorí bádatelia snažili vytvoriť scenár, v ktorom by došlo k resylabifikácii tohto klastra. V prehistorickej latinčine by bol klaster sC- tautoslabičný, zatiaľ čo v klasickej latinčine heteroslabičný. K resylabifikácii samozrejme môže dochádzať, ale pre zmenu .*sT(R)* na *s.T(R)* nie je známa motivácia ani bližšie chronologické určenie, či nejaký konkrétny príklad. Všetky doklady svedčia o jeho heterosylabicitate. Tiež nie je dokázaná sylabifikácia tohto klastra v skorých štádiách italických jazykov či v ie. prajazyku.

Analyzované slová, ktoré uvádzame ako možné príklady synkopy pred klastrom *sT(R)*- sú: *sēstertius* a *sēsquipes*, *fenestra*, *mōnstrum*, *iuxtā*, *testis*, *miscellus*, *inquit*, *minstreis*, *opscus*, *eheturstahamu*, *mersto*,

vezkeí, *iapuzkum*, **múfqlúm**, οσφοδοδ, *iūstus*, *faustus*, *auspex*, *plaustrum*, *iūglāns*, *iūdicāre*, *audiō* a *oboediō*. Nie všetky uvedené slová majú pre preberanú otázku rovnakú relevantnosť. Pri niektorých je presný etymologický vývoj príliš obskúrny, avšak aj niekoľko istých príkladov stačí na potvrdenie výskytu takejto synkopy v latinčine, oskičtine, umbričtine, oinotrijčtine a pravdepodobne aj juhopicéncine. Uvádza sa, že v predklasickej latinčine dochádzalo k zjednodušovaniu spoluhláskových skupín. Nové skupiny však vznikali práve pôsobením synkopy. Mohli samozrejme vznikáť také, ktoré boli v súlade s fonotaktickými pravidlami konkrétneho jazyka. Pri ich porušení bolo potrebné klastre opraviť. V sabelských jazykoch sú graficky zachytené aj komplikovanejšie klastre, pri ktorých je ťažké robiť zovšeobecnenia. Tieto sekvencie sa mohli aj ďalej redukovat': osk. *φερεχο* 'verejný' < **werko-* < **wergko-* < **wergiko-*, pričom sa do výsledného nehomorganického klastra *-rk-* dostal epentetický vokál, po prízvukovanej prvej slabike kopírujúci svojím zafarbením predchádzajú vokál; osk. **prúftú(set)**, **prúftas** 'postavený' < **pro-d^hh₁-to-* (cf. nom.sg.m. **profat-s* < **-os*); osk. **pupdiis** (~ **púpidiis**), pel. *popdis* 'Popidius'; umb. *todcome* (ak.sg.nt. + postpos.), *totcor* (nom.pl.nt.), *toce* (adv.), 'občiansky' (cf. osk. *τουτιχες*, **túvtíks**); umb. **pupřęes** 'ľudový (?)' (< **popliko-* [?]; môže ísť o rytcovu chybu? cf. **pupřikes**, **pupřięes**); umb. **skalęe-ta** 'nádoza, pohár' (cf. nom.sg. **skaliks*).

Nedá sa však tvrdiť, že synkopa sa neuskutočnila iba vtedy, ak by vznikol nepovolený klaster. Napríklad v slove lat. *honestus* či pel. *hanust-* sa synkopa nerealizovala, hoci by vznikol povolený klaster *-nst-*, ako k tomu došlo napríklad v slove *mōnstrum*. Synkopa prebehla v slove **y(e)ug-istā(d)* > *iuxtā*, na druhej strane neprebehla v slove *augustus* v podobnom hláskovom okolí. Bolo by teda zaujímavé zamerať sa v nasledujúcej etape výskumu na slová, kde sa synkopa neuskutočnila a sledovať dôvody jej blokovania.

Zoznam použitej literatúry

- Ačariyan, Hrač'ya. 1971–1979. *Hayeren armatakan bařaran. I (A–D)*, 1971; *II (E–K)*, 1973; *III (H–Č')*, 1977; *IV (P–F)*, 1979. Erevan: Erevani Hamalsarani Hratarakč'owt'yown.
- Adiego, Ignasi-Xavier. 2018. Ancora sul sostrato sudpiceno nei dialetti oschi settentrionali. In Raffaella Bombi & Francesco Costantini (eds.), *Percorsi linguistici e interlinguistici: studi in onore di Vincenzo Orioles*, 279–290. Udine: Forum.
- Alamolhoda, Seyyed Morteza. 2000. *Phonostatistics and Phonotactics of the Syllable in Modern Persian*. Helsinki: Finnish Oriental Society.
- Amigues, Suzanne. 1989. *Théophraste. Recherches sur les plantes*. Tome II. Livres III–IV. Paris: Les Belles Lettres.
- André, Jacques. 1952. Contribution au vocabulaire de la viticulture: le noms de cépages. *Revue des Études Latines* 30. 126–156.
- André, Jacques. 1960. *Pline l'Ancien. Histoire naturelle. Livre XV*. Paris: Les Belles Lettres.
- Audollent, Auguste. 1904. *Defixionum tabellae*. Paris: Albert Fontemoing.
- Beck, Lily Y. 2017. *Pedanius Dioscorides of Anazarbus. De materia medica*. Hildesheim: Olms–Weidmann.
- Beckwith, Miles. 2007. The Old Italic *o*-Perfect and the Tortora inscription. In Karlene Jones-Bley, Martin E. Huld, Angela Della Volpe & Miriam Robbins Dexter (eds.), *Proceedings of the 18th Annual UCLA Indo-European Conference*, 77–87. Washington: Institute for the Study of Man.
- Beekes, Robert Stephen Paul. 1969. *The Development of the Proto-Indo-European Laryngeals in Greek*. The Hague & Paris: Mouton.
- Beekes, Robert Stephen Paul. 2010. *Etymological Dictionary of Greek*. Leiden & Boston: Brill.
- Benediktsson, Hreinn. 1960. The Vowel Syncope in Oscan-Umbrian. *Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap* 19. 157–295.
- Bertinetto, Pier Marco. 2004. On the undecidable syllabification of /sC/ clusters in Italian: Converging experimental evidence. *Rivista di Linguistica* 16.2. 349–372.
- Birkhan, Helmut. 1997. *Kelten. Versuch einer Gesamtdarstellung ihrer Kultur*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Biville, Frédérique. 1987. *Capistrum, feretrum, angistrum*, etc.: emprunts, hybrides et formations héritées, à propos des dérivés médiatifs latins et grecs en *-trum*. In Sylvie Mellet (ed.), *Études de linguistique générale et de linguistique latine offertes en hommage à Guy Serbat par ses collègues et ses élèves*, 67–82. Paris: Société pour l'Information Grammaticale.
- Biville Frédérique. 1995. *Les emprunts du latin au grec. Approche phonétique, Tome II, Vocalisme et conclusions*. Louvain / Paris: Bibliothèque de l'information grammaticale, Peeters.
- Bréal, Michel. 1878. audio. *Mémoires de la Société de linguistique* 3. 410.
- Broselow, Ellen. 2015. The Typology of Position-Quality Interactions in Loanword Vowel Insertion. In Yuchau E. Hsiao & Lian-Hee Wee (eds.), *Capturing Phonological Shades Within and Across Languages*, 292–319. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Buck, Carl Darling. 1928. *A Grammar of Oscan and Umbrian, with a collection of inscriptions and a glossary*. Boston: Ginn & Company.
- Buzássyová, Ludmila. 2016. *Od hlasu k hláske. Z dejín antickej náuky o reči*. Bratislava: Univerzita Komen-ského.

- Byrd, Andrew Miles. 2015. *The Indo-European Syllable*. Leiden: Brill.
- Cels-Saint-Hilaire, Janine. 1995. *La République des tribus. Du droit de vote et de ses enjeux aux débuts de la République Romaine (495–300 av. J.-C.)*. Toulouse: Presses Universitaires du Mirail.
- Chantraine, Pierre. 1999. *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des Mots*. Avec un supplément. Paris: Klincksieck.
- Cheung, Johnny. 2002. *Studies in the Historical Development of the Ossetic Vocalism*. Wiesbaden: Reichert.
- Cook, Arthur Bernard. 1904. Zeus, Jupiter and the Oak (Continued). *The Classical Review* 18/1, 75–89.
- Cowgill, Warren. 1969. A note on palatalization in Old Irish. In Christian Gellinek & Herwig Zauchenberger (eds.), *Festschrift für Konstantin Reichardt*, 30–37. Bern: Francke.
- Cowgill, Warren. 1970. Italic and Celtic Superlatives and the Dialects of Indo-European. In George Cardona, Henry M. Hoenigswald & Alfred Senn (eds.), *Indo-European and the Indo-Europeans*, 113–153. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Cser, András. 1999. Diphthongs in the syllabic structure of Latin. *Glotta* 75. 172–193.
- Cser, András. 2012. Resyllabification and Metre: The issue of *s impurum* revisited. *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae* 52(4). 363–373.
- Daviault, André. 1981. *Comoedia Togata. Fragments*. Paris: Les Belles Lettres.
- Davies, Percival Vaughan. 1969. *The Saturnalia*. New York & London: Columbia University Press.
- de Groot, Albert Willem. 1927. La syllabe: essai de synthèse. *Bulletin de la Société de linguistique de Paris* 27. 1–42.
- DeLisi, Jessica. 2015. Sonority Sequencing Violations and Prosodic Structure in Latin and Other Indo-European Languages. *Indo-European Linguistics* 3. 1–23.
- de Melo, Wolfgang David Cirilo. 2011. *Plautus. Casina, The Casket Comedy, Curculio, Epidicus, The Two Menaechmuses*. Cambridge (Mass.) & London: Harvard University Press.
- de Melo, Wolfgang David Cirilo. 2019. *Varro: De lingua Latina. Introduction, Text, Translation, and Commentary*. Oxford: Oxford University Press.
- de Vaan, Michiel. 2008. *Etymological Dictionary of Latin and the other Italic languages*. Leiden & Boston: Brill.
- Dieu, Éric. 2009. Les formes de gradation vieil-anglaises *sēlra* ‘meilleur’, *sēlest* ‘le meilleur’ et le superlatif latin *sōlistimus* / *sollistimus* ‘très favorable’. *Historische Sprachforschung* 122. 31–38.
- Dubuisson, Michel. 1983. Les ‘opici’: Osques, Occidentaux ou Barbares? *Latomus* 42. 522–545.
- Dunkel, Georg E. 2014. *Lexikon der indogermanischen Partikeln und Pronominalstämme*. Band 2. Lexikon. Heidelberg: Winter.
- Easterday, Shelece. 2019. *Highly complex syllable structure: a typological and diachronic study*. Berlin: Language Science Press.
- Egetmeyer, Markus. 2010. *Le dialecte grec ancien de Chypre*. Berlin: De Gruyter.
- Eichner, Heiner. 1975. Die Vorgeschichte des Hethitischen Verbalsystems. In Helmut Rix (ed.), *Flexion und Wortbildung*. Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag. 71–103.
- Eichner, Heiner. 1992. Indogermanisches Phonemsystem und lateinische Lautgeschichte. In Oswald Panagl & Thomas Krisch (eds.), *Latein und Indogermanisch*, 55–85. Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck.

- Eichner, Heiner. 1993. 1919 oder 1991? Zur Entwicklung der oskisch-umbrischen Studien nebst einer neuen Interpretation des Textes von Fonte Romito (Vetter Nr. 147). In Helmut Rix (ed.), *Oskisch-Umbrisch. Texte und Grammatik. Arbeitstagung der Indogermanischen Gesellschaft und der Società Italiana di Glottologia vom 25. bis 28. September 1991 in Freiburg*, 46–95. Wiesbaden: Reichert.
- Ernout, Alfred & Meillet Antoine. 1959. *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*. 4. vydanie. Paris: Klincksieck.
- Fleischhacker, Heidi. 2001. Cluster-dependent epenthesis asymmetries. *UCLA Working Papers in Linguistics* 7. 71–116.
- Forssman, Bernhard. 2007. Lateinisch *plaustrum* ‘Transportwagen’. In Wolfgang Hock & Michael Meier-Brügger (eds.), *Darž slovesny, Festschrift für Christoph Koch zum 65. Geburtstag*, 75–84. München: Sagner.
- Fortson, Benjamin W. 1996. The double reflex of *ai in Avestan. *Indo-Iranian Journal* 39. 41–54.
- Garnier, Romain. 2015–2016. Nouvelles réflexions sur les adjectifs en *-idus* du latin. *Wékʷos* 2. 73–86.
- Garnier, Romain. 2017. Nouvelles réflexions autour de gr. ψάμαθος. In *Scripta Selecta. Etudes d'étymologie indo-européenne*. Les Cent Chemins, 11–22.
- Giura, Francesco. 2016a. Latin *oboedio*: between phonological explanation and diastatic variation. *Studia e Saggi Linguistici* 54(2). 45–64.
- Giura, Francesco. 2016b. *Auris, audio e ausculto*. revisione etimologica e histoire des mots. *Archivio Glottologico Italiano* 101(1). 66–87.
- Ghorbanpour, Amir, Kambuziya, Aliyeh K. Z., Dabir-Moghaddam, Mohammad & Agha-Golzadeh, Ferdows. 2019. Loanword Syllable Adaptation in Persian: An Optimality-Theoretic Account. *Journal of Universal Language* 20(2). 95–127.
- Götze, Albrecht. 1923. Relative Chronologie von Lauterscheinungen im Italischen. *Indogermanische Forschungen* 41. 78–149.
- Goujard, Raoul. 1975. *Caton. De l'Agriculture*. Paris: Les Belles Lettres.
- Gouskova, Maria. 2003. *Deriving economy: Syncope in Optimality Theory*. Thesis. Amherst, MA: University of Massachusetts.
- Grammont, Maurice. 1963. *Traité de phonétique*. 7. vydanie. Paris: Delagrave.
- Grandazzi, Alexandre. 1998. Lieu d'où l'on vient? Lieu où l'on va? De la *Porta Romanula* en particulier et des portes de Rome en général. In M. Humbert & Y. Thomas (eds.), *Mélanges de droit romain et d'histoire ancienne. Hommage à la mémoire de André Magdelain*, 175–195. Paris: Panthéon-Assas.
- Grienberger von, T. 1900. Zur Duenosinschrift. *Indogermanische Forschungen* 11. 342–343.
- Hackstein, Olav. 1997. Probleme der homerischen Formenlehre I: ἐνίψω β 137, ἐνίψει H 447, λ 148 und die Etymologie von gr. ἔννεπε, ἐνίσσω/ἐνίπτω und (alt)lat. *insece, inquit*. *Münchener Studien zur Sprachwissenschaft* 57. 19–46.
- Hackstein, Olav. 2011. Lateinisch *nūntius*. *Münchener Studien zur Sprachwissenschaft* 65. 105–121.
- Haïke, Jacobs. 2019. Cross-level Interactions in Latin: Vowel shortening, vowel deletion and vowel gliding. *Catalan Journal of Linguistics* 18. 79–103.
- Hale, William Gardner. 1896. Syllabification in Roman Speech. *Harvard Studies in Classical Philology* 7, 249–271.
- Harris, John. 2011. Deletion. In Marc van Oostendorp, Colin J. Ewen, Elizabeth Hume & Keren Rice (eds.), *Blackwell Companion to Phonology*. Chichester, West Sussex: Wiley-Blackwell.

- Hermann, Eduard. 1923. *Silbenbildung im Griechischen und in den andern indogermanischen Sprachen*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Hermes, Anne, Doris Mücke & Martine Grice. 2013. Gestural coordination of Italian word-initial clusters: the case of ‘impure s’. *Phonology* 30. 1–25.
- Hertz, Robert. 1909. La prééminence de la main droite: étude sur la polarité religieuse. *Revue Philosophique de la France et de l’Étranger* 68. 553–580.
- Hill, Eugen. 2003. *Untersuchungen zum inneren Sandhi des Indogermanischen. Der Zusammenstoß von Dentalplosiven im Indoiranischen, Germanischen, Italischen und Keltischen*. Bremen: Hempen.
- Hirsh, I. J. 1959. Auditory perception of temporal order. *Journal of the Acoustical Society of America* 31.759–67.
- Hoenigswald, Henry M. 1949. A Note on Latin Prosody: Initial S Impure After Short Vowel. *Transactions of the American Philological Association* 80. 271–280.
- Hooper, William Davis & Ash, Harrison Boyd. 1934. *Marcus Porcius Cato, On agriculture. Marcus Terentius Varro, On agriculture*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press & London: Heinemann.
- Hübschmann, Heinrich. 1895. *Armenische Grammatik. I. Theil. Armenische Etymologie. I. Abtheilung. Die persischen und arabischen Lehnwörter im Altarmenischen*. Leipzig: Breitkopf & Härtel.
- Janda, Michael. 1998a. Die hohle und die geschlossene Hand im Urindogermanischen. *Die Sprache* 40. 1–25.
- Janda Michael. 1998b. Die Geburt des göttlichen Kindes bei den Oskern. In Wolfgang Meid (ed.), *Sprache und Kultur der Indogermanen*, 601–617. Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck.
- Jasanoff, Jay. 2009. *-bhi, *-bhis, *-ōis: following the trail of the PIE instrumental plural. In Jens Elmegård Rasmussen, Thomas Olander, Anders Richardt Jørgensen (eds.), *Internal reconstruction in Indo-European. Methods, results and problems. Section Papers from the XVI International Conference on Historical Linguistics, University of Copenhagen, 11th–15th August, 2003*, 137–149. Museum Tusulanum Press & University of Copenhagen.
- Jouanna, Jacques. 2003. Sur la dénomination et le nombre des sens d’Hippocrate à la médecine impériale: réflexions à partir de l’énumération des sens dans le traité hippocratique du *Régime*, c. 23. In Isabelle Boehm & Pascal Luccioni (eds.), *Les cinq sens dans la médecine de l’époque impériale: sources et développements, Actes de la table ronde du 14 juin 2001*, 9–20. Lyon: de Boccard.
- Katz, Joshua T. 1998. Testimonia Ritus Italici: Male Genitalia, Solemn Declarations, and a New Latin Sound Law. *Harvard Studies in Classical Philology* 98. 183–217.
- Kavitskaya, Darya. 2001. Hittite vowel epenthesis and the sonority hierarchy. *Diachronica* 18.2. 267–299.
- Kaye, Jonathan. 1992. Do you believe in magic? The story of s+C sequences. *SOAS Working Papers in Linguistics and Phonetics* 2. 293–313.
- Keydana, Götz. 2012. Evidence for non-linear phonological structure in Indo-European: The case of fricative clusters. In Benedicte Nielsen Whitehead, Thomas Olander, Birgit Anette Olsen & Jens Elmegård Rasmussen (eds.), *The sound of Indo-European. Phonetics, phonemics, and morphophonemics, Copenhagen, 16–19 April 2009*, 223–241. Copenhagen: Museum Tusulanum Press.
- Kimball, Sara E. 1999. *Hittite Historical Phonology*. Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck.
- Kiss, Sándor. 1971. *Les transformations de la structure syllabique en latin tardif*. Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem.

- Kłagisz, Mateusz. 2013. Hints on French Loanwords in Modern New Persian. *Romanica Cracoviensia* 13. 38–51.
- Kloekhorst, Alwin. 2008. *Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Lexicon*. Leiden & Boston: Brill.
- Kropp, Amina. 2008. *Defixiones. Ein aktuelles Corpus lateinischer Fluchtafeln*. Speyer: Kartoffeldruck-Verlag Kai Brodersen.
- Kümmel, Martin J. 2016. Das dünkt mich dunkel. Germanische etymologische Probleme. In Bjarne Simmelkjær Sandgaard Hansen, Benedicte Nielsen Whitehead, Thomas Olander & Birgit Anette Olsen (eds.), *Etymology and the European Lexicon. Proceedings of the 14th Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft, 17–22 September 2012, Copenhagen*, 219–233. Wiesbaden: Reichert.
- Lamberterie, Charles de. 1990. *Les adjectifs grecs en -υς. Sémantique et comparaison*. Louvain-la-Neuve: Peeters.
- Lamberterie, Charles de. 2009. En hommage à Michel Lejeune: mycénien *o-wo-we* et le nom de l'oreille' en grec. In Frédérique Biville & Isabelle Boehm (eds.), *Autour de Michel Lejeune. Actes des journées d'étude organisées à l'Université Lumière-Lyon II, 2–3 février 2006*, 79–116. Lyon: Maison de l'Orient et de la Méditerranée.
- Lazzarini, Maria Letizia & Poccetti, Paolo. 2001. Il mondo enotrio tra VI e V secolo a.C. *Atti dei seminari napoletani (1996–1998). L'iscrizione paleoitalica da Tortora*. Napoli: Loffredo.
- Laufer, Berthold. 1919. *Sino-Iranica: Chinese contributions to the history of civilization in ancient Iran*. Chicago: Field Museum of Natural History.
- Le Feuvre, Claire. 2020. Qui n'entend point n'y entend rien: $\nu\eta\iota\varsigma$, $-\dot{\iota}\delta\omicron\varsigma$ 'ignorant'. In Claire Le Feuvre & Daniel Petit (eds.), *Όνομάτων ἵστωρ. Mélanges offerts à Charles de Lamberterie*. Louvain: Peeters, 323–340.
- Lehmann, Christian. 2005. La structure de la syllabe latine. In Christian Touratier (ed.), *Essais de phonologie latine. Actes de l'atelier d'Aix-en-Provence 12–13 avril 2002*, 157–206. Aix-en-Provence: Publications de l'Université de Provence.
- Lejeune, Michel. 2018. *Mediterranei orbis gentium linguae et scripturae. Recueil des écrits*. Pisa & Roma: Fabrizio Serra.
- Leumann, Manu. 1921. Lateinische Etymologien und Bedeutungen. *Glotta*, 11(3–4). 185–192.
- Lindsay, Wallace Martin. 1913. *Sexti Pompei Festi De Verborum significatione quae supersunt cum Pauli Epitome*. Leipzig: Teubner.
- Lindsay, Wallace Martin & Nohl, Hans. 1897. *Die Lateinische Sprache. Ihre Laute, Stämme und Flexionen in sprachgeschichtlicher Darstellung*. Leipzig: Hirzel.
- Lipp, Reiner. 2021. The medial syllable syncope in the South Picene inscriptions. In Matteo Tarsi (ed.), *Studies in General and Historical Linguistics Offered to Jón Axel Harðason. On the Occasion of his 65th Birthday*, 269–328. Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck.
- Lühr, Rosemarie. 2000. *Die Gedichte des Skalden Egill*. Dettelbach: Röhl.
- Machajdíkóvá, Barbora. 2013. Sollum Osce totum et solidum significat. Úloha Festových glos v poznání latinskej a italickej lexiky a jeho prínos k problematike 'Saussurovho efektu'. In Daniel Škoviera & Nicol Sipekiová (eds.), *Sambucus IX. Práce z klasickéj filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky*, 26–42. Trnava & Kraków: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, Towarzystwo Słowaków w Polsce.

- Machajdíkóvá, Barbora & Eliášová Buzássyová, Ludmila. 2021. Vowel deletion before sibilant-stop clusters in Latin: issues of syllabification, lexicon and diachrony. *Journal of Latin Linguistics* 20/2. 191–237.
- Machajdíkóvá, Barbora & Martzloff, Vincent. 2016. Le pronom indéfini osque *pitpit* “quicquid” de Paul Diacre à Jacob Balde: morphosyntaxe comparée des paradigmes **k^wi- k^wi-* du latin et du sabellique. *Graeco-Latina Brunensia* 21(1). 73–118.
- Marotta, Giovanna. 1999. The Latin syllable. In Harry van der Hulst & Nancy A. Ritter (eds.), *The Syllable. Views and facts*. 285–310. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Marotta, Giovanna. 2008. Lenition in Tuscan Italian. In Joaquim Brandão de Carvalho, Tobias Scheer & Philippe Ségéral (eds.), *Lenition and Fortition*, 235–271. Berlin / New York: Mouton de Gruyter.
- Martirosyan, Hrach. 2010. *Etymological Dictionary of the Armenian Inherited Lexicon*. Leiden & Boston: Brill.
- Martzloff, Vincent. 2006. *Les thèmes de présent en yod dans l'épigraphie italique et en latin archaïque*. Thesis. University Lumière Lyon II.
- Martzloff, Vincent. 2014. Some remarks on the prehistory of *omnis* and other Latin pronouns and adjectives meaning ‘all’ or ‘whole’. *Journal of Latin Linguistics* 13(2). 211–241.
- Martzloff, Vincent. 2015a. La plus ancienne composition poétique à Rome. L’inscription latine archaïque du *duenos* (*CIL* I² 4). *Revue des Études Latines* 93. 69–106.
- Martzloff, Vincent. 2015b. Domuī, secuī, cubuī: sur les verbes latins en °Cāre formant un parfait en °Cuī. In Gerd V. M. Haverling (ed.), *Latin Linguistics in the Early 21st Century. Acts of the 16th International Colloquium on Latin Linguistics, Uppsala, June 6th–11th, 2011*, 59–72. Uppsala: Acta Universitatis Upsalensis.
- Martzloff, Vincent. 2015–2016. La désignation des ‘captifs’ en albanais du Caucase (albanien), le verbe arménien *gerem* ‘emmener en captivité’ et le traitement phonétique de **d^h* intervocalique en arménien. *Wék^wos* 2. 109–177.
- Martzloff, Vincent. 2019. La malédiction osque de Capoue à l’encontre de Pakis Kluvatiis (*ST* Cp 37, Vetter 6, Audollent 193). Considérations phraséologiques, morpho-syntaxiques et phonologiques. *Wék^wos* 5. 263–340.
- Martzloff, Vincent. 2020. Belles-mères arméniennes, beaux-pères alains, belles-familles ossètes: l’apport de Tzétzès. In Claire Le Feuvre & Daniel Petit (eds.), *Ὀνομάτων Ἰστῶρ. Mélanges offerts à Charles de Lamberterie*. Louvain: Peeters, 101–114.
- Martzloff, Vincent. 2021. Quelques mots latins suffixés en *-mnus*, *-mna*, *-minus*, *-mina*. In Luis Unceta Gómez, Carmen González Vázquez, Rosario López Gregoris & Antonio María Martín Rodríguez (eds.), *Amice benigneque honorem nostrum habes. Estudios lingüísticos en homenaje al Profesor Benjamín García-Hernández*, 99–111. Madrid: Universidad Autónoma de Madrid.
- Martzloff, Vincent & Machajdíkóvá, Barbora. 2018. L’équivalence entre osque *ueia* et latin *plaustrum* chez Paul Diacre, les formes *ueham*, *uellam* (Varron) et *uegeia* (mosaïque d’Althiburos). *Graecolatina et Orientalia* 39–40, 47–94.
- Martzloff, Vincent & Machajdíkóvá, Barbora. 2019. Syncopes de voyelles brèves devant /s/ suivi d’une occlusive en latin et dans les langues sabelliques. Unpublished paper (27. GESUS-Kongress. Research on language and languages, 30 May–1 June 2019, University of Warsaw Library).

- Martzloff, Vincent & Machajdík, Barbora. 2020a. Consonant Clusters in South Picene. Synchrony and Diachrony. In Harald Bichlmeier, Ondřej Šefčík & Roman Sukač (eds.), *Etymologus. Festschrift for Václav Blažek*, 277–297. Hamburg: Baar.
- Martzloff, Vincent & Machajdík, Barbora. 2020b. La deuxième ligne de l'inscription latine du *duenos* et l'interprétation du segment *noisi*. *Graeco-Latina Brunensia* 25(1). 113–137.
- Martzloff, Vincent & Machajdík, Barbora. 2021a. La stèle sud-picénienne de Crecchio: poétique, lexicale et phraséologie. *Jazyk a kultura* 45–46. 32–41.
- Martzloff, Vincent & Barbora Machajdík. 2021b. Romulus comme *altellus* (Verrius Flaccus, Ovide): Sémantique et portée symbolique. *Graeco-Latina Brunensia* 26. 95–116.
- Matasović, Ranko. 2009. *Etymological Dictionary of Proto-Celtic*. Leiden & Boston: Brill.
- Mayer, Antonius. 1940. De Iapodibus populo Illyrico Celtis commixto. In *Serta hoffilleriana*. Zagreb. 189–199.
- Mayrhofer, Manfred. 1963. *Kurzgefaßtes etymologisches Wörterbuch des Altindischen. A concise etymological Sanskrit dictionary*. Band II: D-M. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- Meier-Brügger, Michael. 1980. Lateinisch *audire* / *oboedire*: Etymologie und Lautgeschichte. In Manfred Mayrhofer, Martin Peters & Oskar E. Pfeiffer (eds.), *Lautgeschichte und Etymologie, Akten der VI. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft*, 287–292. Wiesbaden: Reichert.
- Meiser, Gerhard. 1986. *Lautgeschichte der umbrischen Sprache*. Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck.
- Meiser, Gerhard. 1998. *Historische Laut- und Formenlehre der lateinischen Sprache*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Melchert, H. Craig. 1984. *Studies in Hittite historical phonology*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht.
- Melchert, H. Craig. 1994. *Anatolian Historical Phonology*. Amsterdam & Atlanta: Rodopi.
- Moralejo, José Luis. 2021. Los otros diptongos latinos. In Luis Unceta Gómez, Carmen González Vázquez, Rosario López Gregoris & Antonio María Martín Rodríguez (eds.), *Amice benigneque honorem nostrum habes. Estudios lingüísticos en homenaje al Profesor Benjamín García-Hernández*, 51–64. Madrid: Universidad Autónoma de Madrid.
- Moussy, Claude. 2011. *La polysémie en latin*. Paris: Presses de l'université Paris-Sorbonne.
- Nishimura, Kanehiro. 2011. Syncope in Latin: A Historical Restatement of Its Conditions. *International Journal of Diachronic Linguistics and Linguistic Reconstruction* 8. 1–41.
- Nishimura, Kanehiro. 2012. Vowel reduction and deletion in Sabellic: A synchronic and diachronic interface. In Benedicte Nielsen Whitehead, Thomas Olander, Birgit Anette Olsen & Jens Elmegård Rasmussen (eds.), *The Sound of Indo-European. Phonetics, Phonemics, and Morphophonemics*, 381–398. Copenhagen: Museum Tusulanum Press.
- Nishimura, Kanehiro. 2014. On Accent in the Italic Languages: Nature, Position, and History. *Studia Linguistica Universitatis Jagellonicae Cracoviensis* 131. 161–192.
- Nishimura, Kanehiro. 2016. On syncope of *u*-vocalism in Sabellic. *Indogermanische Forschungen* 121(1). 199–211.
- Nussbaum, Alan J. 1997. The “Saussure effect” in Latin and Italic. In Alexander Lubotsky (ed.), *Sound law and analogy. Papers in Honor of Robert S. P. Beekes on the occasion of his 60th birthday*, 182–203. Amsterdam & Atlanta: Rodopi.

- Nussbaum, Alan. J. 1998. Severe Problems. In Jay Jasanoff, H. Craig Melchert & Lisi Oliver (eds.), *Mír Curad. Studies in honor of Calvert Watkins*, 521–536. Innsbruck: Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft.
- Nussbaum, Alan. J. 1999. **Jocidus*: An Account of the Latin Adjectives in *-idus*. In Heiner Eichner & Hans Christian Luschützky (eds.), *Compositiones Indogermanicae in memoriam Jochem Schindler*, 377–419. Praha: Enigma Corporation Prague.
- Nussbaum, Alan. J. 2016a. Replacing *locus* ‘place’ in Latin *locuplēs*. In Dieter Gunkel, Joshua T. Katz, Brent Vine & Michael Weiss (eds.), *Sahasram Ati Srajas. Indo-Iranian and Indo-European Studies in Honor of Stephanie W. Jamison*, 276–295. Ann Arbor & New York: Beech Stave Press.
- Nussbaum, Alan. J. 2016b. A Note on Latin Syllables and Anaptyxis. In Andrew Miles Byrd, Jessica DeLisi & Mark Wenthe (eds.), *Tavet Tat Satyam Studies in Honor of Jared S. Klein on the Occasion of His Seventieth Birthday*, 214–227. Arbor & New York: Beech Stave Press.
- Nussbaum, Alan. J. [undated]. Classical Latin *iūdicāre* and Corcolle *iouosdica-*: Can you get here from there? Unpublished document.
- OLD. *Oxford Latin Dictionary*. P. G. W Glare (ed.). Oxford: Clarendon Press, 1968.
- Onishi, Teigo. 2018. Latin *hibernus* and the Development of **(-)mr-* in Latin. In David M. Goldstein, Stephanie W. Jamison & Brent Vine (eds.), *Proceedings of the 29th Annual UCLA Indo-European Conference*, 203–221. Bremen: Hempen.
- Palmer, L. R. 1954. *The Latin Language*. London: Faber and Faber.
- Parsons, Jed. 1999. A New Approach to the Saturnian Verse and Its Relation to Latin Prosody. *Transactions of the American Philological Association* 129. 117–137.
- Passino, Diana. 2012. The weight of empty structure: *Raddoppiamento Sintattico* blocking in Teraman Abruzzese. *Studi e Saggi Linguistici* 50(1). 105–133.
- Pastoureau, Michel. 1988. Tous les gauchers sont roux. *Le Genre Humain* 16–17. 343–354.
- Petersmann, Hubert. 2002. *Lingua und Religio. Ausgewählte Kleine Schriften zur antiken Religionsgeschichte auf sprachwissenschaftlicher Grundlage*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Pickett, J.M. 1958. Perception of compound consonants. *Language and Speech* 1. 288–304.
- Pinault, Georges-Jean. 2018a. Cracking the nucleus of the Caland system. In Olav Hackstein, Andreas Opfermann, Harald Bichlmeier & Sabine Häusler (eds.), *Priscis Libentius et Liberius Novis. Indogermanische und sprachwissenschaftliche Studien Festschrift für Gerhard Meiser zum 65. Geburtstag*, 313–335. Hamburg: Baar.
- Pinault, Georges-Jean. 2018b. La linguistique historique et la tentation de l’indo-européen idéal. In Bernard Colombat, Bernard Combettes, Valérie Raby & Gilles Siouffi (eds.), *Histoire des langues et histoire des représentations linguistiques*, 23–54. Paris: Honoré Champion.
- Pinault, Georges-Jean. 2018–2019. On the Terminology of the Vedic Ritual. *Münchener Studien zur Sprachwissenschaft* 72(2). 183–209.
- Pinault, Georges-Jean. 2020. One Century of Heteroclitlic Inflection. In Ronald I. Kim, Jana Mynářová & Peter Pavúk (eds.), *Hrozný and Hittite. The first hundred years. Proceedings of the International Conference held at Charles University, Prague, 11–14 November 2015*, 295–316. Leiden & Boston (Mass.): Brill.
- Poultney, James Wilson. 1959. *The Bronze Tables of Iguvium*. Baltimore: American Philological Association.

- Prodocimi, Aldo Luigi. 1986. Sull'accento latino e italico. In Annemarie Etter (ed.), *o-o-pe-ro-si: Festschrift für Ernst Risch zum 75. Geburtstag*, 601–618. Berlin & New York (NY): de Gruyter.
- Prósper, Blanca Maria. 2020. The Sabellic accusative plural endings and the outcome of the Indo-European sibilants in Italic. *Journal of Language Relationship* 18/1. 41–79.
- Pultrová, Lucie. 2006. *The vocalism of Latin medial syllables*. Praha: Karolinum.
- Pustka, Elissa. 2019. Sibilant-stop onsets in Romance: Explaining phonotactic complexity. *Folia Linguistica Historica* 40(1). 61–84.
- Rasmussen, Jens Elmegård. 1999. *Selected Papers on Indo-European Linguistics. With a Section on Comparative Eskimo Linguistics*. Part I. Copenhagen: Museum Tusulanum Press.
- Rau, Jeremy. 2010. The Derivational History of PIE **d̥iéh₂-/diéh₂-* '(god of the) day-lit sky; day.' In Ronald Kim, Norbert Oettinger, Elisabeth Rieken & Michael Weiss (eds.), *Ex Anatolia Lux. Anatolian and Indo-European Studies in Honor of H. Craig Melchert on the Occasion of his sixty-fifth Birthday*, 307–320. Ann Arbor: Beech Stave Press.
- Reinheimer-Rîpeanu, Sanda. 1974. *Les dérivés parasynthétiques dans les langues romanes, roumain, italien, français, espagnol*. The Hague / Paris: Mouton.
- Remacle, Louis. 1948. *Le Problème de l'ancien wallon*. Liège: Presses Universitaires de Liège.
- Repetti, Lori. 2020. The masculine singular definite article in Italian: The role of the syllable. *Italian Journal of Linguistics* 32.2. 209–232.
- Risop, Alfred. 1930. Ein Beitrag zur 'Superposition syllabique' (Chevau-léger und Verwandtes). II. *Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen* 158. 243–258.
- Rix, Helmut. 1966. Die lateinische Synkope als historisches und phonologisches Problem. *Kratylos* 11. 156–165.
- Rix, Helmut. 1967. Oskisch aisisis. *Münchener Studien zur Sprachwissenschaft* 22. 67–79.
- Rix, Helmut. 1981. Rapporti onomastici fra il panteon etrusco e quello romano. In *Gli Etruschi e Roma. Incontro di studi in onore di Massimo Pallottino*, 104–126. Roma: Bretschneider.
- Rix, Helmut. 1992. La lingua dei Volsci. Testi e parentela. *Quaderni di Archeologia Etrusco-Italica* 20. 37–49.
- Rix, Helmut. 1995. Griechisch ἐπίσταμαι. Morphologie und Etymologie. In Heinrich Hettrich (ed.), *Verba et structurae. Festschrift für Klaus Strunk zum 65. Geburtstag*, 237–247. Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck.
- Rix, Helmut. 2002. *Sabellische Texte*. Heidelberg: Winter.
- Rix, Helmut & Kümmel, Martin. 2001. *Lexikon der indogermanischen Verben*. 2. vydanie. Wiesbaden: Reichert.
- Rose, Françoise. 2019. Rhythmic syncope and opacity in Mojeño Trinitario. *Phonological Data and Analysis. Linguistic Society of America* 1(2). 1–25.
- Sampson, Rodney. 2010. *Vowel Prosthesis in Romance. A Diachronic Study*. Oxford: Oxford University Press.
- Sandys, John. 1915. *The Odes of Pindar including the principal fragments*. London: Heinemann, New York: Macmillan.
- Schaffner, Stefan. 2005. *Untersuchungen zu ausgewählten Problemen der nominalen Morphologie und der Etymologie der altindogermanischen Sprachen*. Habilitationsschrift. Regensburg. Philosophische Fakultät IV (Sprach- und Literaturwissenschaften) der Universität Regensburg.

- Scheer, Tobias. 2004. *A Lateral Theory of Phonology*. [1. zväzok]: *What is CVCV and why should it be?* Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Seldeslachts, Herman. 2001. *Études de morphologie historique du verbe latin et indo-européen*. Louvain, Namur, Paris & Sterling: Peeters.
- Skutsch, Otto. 1985. *The Annals of Q. Ennius*. Oxford: Clarendon Press.
- Steingass, Francis Joseph. 1892. *A Comprehensive Persian-English dictionary, including the Arabic words and phrases to be met with in Persian literature*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Szemerényi, Oswald. 1960. Etyma Latina. *Glotta* 38. 216–251.
- Thurneysen, Rudolf. 1883–1885. Zur irischen Accent- und Verslehre. *Revue celtique* 6. 309–347.
- Untermann, Jürgen. 2000. *Wörterbuch des Oskisch-Umbrischen*. Heidelberg: Winter.
- Urbanová, Daniela & Blažek, Václav. 2008. *Národy Starověké Itálie, jejich jazyky a písmo*. Brno: Host.
- Vine, Brent. 1993. *Studies in Archaic Latin Inscriptions*. Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck.
- Vine, Brent. 2004. New Thoughts on an Old Curse (Tab. Ig. VIb 60/VIIa 49). In Adam Hyllested, Anders Richardt Jørgensen, Jenny Helena Larsson & Thomas Olander (eds.), *Per Aspera ad Asteriscos. Studia Indogermanica in honorem Jens Elmegård Rasmussen sexagenarii Idibus Martiis anno MMIV*, 615–626. Innsbruck: Institut für Sprachen und Literaturen der Universität Innsbruck.
- Vine, Brent. 2008. On the Etymology of Latin *tranquillus* ‘calm’. *International Journal of Diachronic Linguistics and Linguistic Reconstruction* 5. 1–24.
- Vine, Brent. 2012. Forschungsbericht. Lateinische Etymologie. *Kratylos* 57. 1–40.
- Watkins, Calvert. 1975. Latin *iouiste* et le vocabulaire religieux indo-européen. In M. Dj. Moïnfar (ed.), *Mélanges linguistiques offerts à É. Benveniste*, 527–534. Paris: Société de Linguistique de Paris.
- Weiss, Michael. 1994. Life Everlasting: Latin *iūgis* ‘everflowing’, Greek *ὕγις* ‘healthy’, Gothic *ajukdūps* ‘eternity’ and Avestan *yauuaējī-* ‘living forever’. *Münchener Studien zur Sprachwissenschaft* 55. 131–156.
- Weiss, Michael. 1996. Greek *μυρίος* ‘countless’, Hittite *mūri-* ‘bunch (of fruit)’. *Historische Sprachforschung* 109. 199–214.
- Weiss, Michael. 2009. *Outline of the Historical and Comparative Grammar of Latin*. Ann Arbor & New York: Beech Stave Press.
- Weiss, Michael. 2010. *Language and Ritual in Sabellic Italy*. Leiden & Boston: Brill.
- Weiss, Michael. 2020. The Inner Revolution: Old but Not That Old. In Matilde Serangeli & Thomas Olander (eds.), *Dispersals and Diversification. Linguistic and Archaeological Perspectives on the Early Stages of Indo-European*, 263–286. Leiden & Boston: Brill.
- Zamboni, Alberto. 1986. Tra latino e neolatino: l’evoluzione delle medie aspirate indoeuropee e le successive ristrutturazioni del consonantismo. *Indogermanische Forschungen* 91. 205–235.
- Zirin, Ronald Andrew. 1970. *The Phonological Basis of Latin Prosody*. The Hague & Paris: Mouton.

Synkopa v latinčine: historické a typologické aspekty

Autorka:

Mgr. Barbora Machajdíkova, PhD.

barbora.machajdikova@uniba.sk

Afiliácia:

Katedra klasickej a semitskej filológie, Filozofická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave,

<https://fphil.uniba.sk/kksf/>

Vedeckí recenzenti:

Doc. Mgr. Vincent Martzloff, PhD.

Prof. PhDr. Daniela Urbanová, PhD.

Technická redakcia:

Milan Regec

© STIMUL a Barbora Machajdíkova, 2022

Dielo je vydané pod medzinárodnou licenciou Creative Commons CC BY-NC-SA 4.0 (vyžaduje sa: povinnosť uvádzať pôvodného autora diela; povinnosť odvodené dielo zdieľať pod rovnakou licenciou ako pôvodné dielo; len nekomerčné použitie odvodeného diela).

Viac informácií o licencií a použití diela:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Vydavateľstvo:

STIMUL, Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta, Bratislava, <http://fphil.uniba.sk/stimul>

Publikácia je výsledkom riešenia výskumnej úlohy VEGA č. 1/0812/18 Latinská slabika v diachronickom a typologickom kontexte.

Prvé vydanie, 76 s., rozsah autorského textu: 110 NS, 5,5 AH

ISBN 978-80-8127-360-5 (PDF)

ISBN 978-80-8127-361-2 (EPUB)